

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВА І КІБЕРБЕЗПЕКИ
КАФЕДРА ТРУДОВОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО
ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

*АНТОНЕНКО О. А., ГРИГОРЕЦЬКА І. І.,
ЖУРАВЕЛЬ А. В., ДРИШЛЮК В. І., КОСТРИЦЬКИЙ І.
Л., КУЛІНІЧ О. О., ПАЩЕНКО О. М.*

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**
Навчально-методичний посібник для
студентів

Галузь 081 Право
Спеціальність 081 Право
Освітній рівень бакалавр

м. Одеса
2022

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
І КІБЕРБЕЗПЕКИ**

**КАФЕДРА ТРУДОВОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО
ТА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА**

**АНТОНЕНКО О. А., ГРИГОРЕЦЬКА І. І.,
ЖУРАВЕЛЬ А. В., ДРИШЛЮК В. І., КОСТРИЦЬКИЙ І. Л.,
КУЛІНІЧ О. О., ПАЩЕНКО О. М.**

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ
ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**Навчально-методичний посібник для студентів
Галузь 081 Право
Спеціальність 081 Право
Освітній рівень бакалавр**

**Одеса
2022**

ББК 67.9(4УКР)303.3я73
УДК:346.543(075.8) (477)

*Схвалено та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ.
(Протокол № 4 від 24.11.2022 р.)*

Рецензенти:

Бригинець О.О. - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін Київського університету права Національної академії правових наук;
Петров В.С. – голова Господарського суду Одеської області, кандидат юридичних наук.

П68 Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності: навч. посіб. О.А. Антоненко, І.І. Григорецька, В.І. Дришлюк, А.В. Журавель, І.Л. Кострицький, О.О. Кулініч, О.М. Пашенко. Одеса: ОДУВС. 2022. – 184 с.

У навчальному посібнику розглядаються положення чинного інвестиційного законодавства та положення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність, станом на 1 листопада 2022 р. Особливу увагу приділено питанням: передумов інвестування, правовим основам зовнішньоекономічної діяльності, іноземному інвестуванню, інноваційній діяльності, специфічним інститутам спільного інвестування.

Матеріал, що представлений в навчальному посібнику базується на положеннях теорії господарського, інвестиційного, цивільного права. Розраховано на викладачів, аспірантів, здобувачів закладів вищої освіти.

УДК:346.543(075.8) (477)
ББК 67.9(4УКР)303.3я73

© Антоненко О.А., Григорецька І.І., Дришлюк В.І.,
Журавель А.В., Кострицький І.Л., Кулініч О.О., Пашенко О.М.
© Видавництво ОДУВС, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ТЕМА № 1. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ	8
ТЕМА №2. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙ. ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ.....	27
ТЕМА №3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	57
ТЕМА №4. ПРАВОВІ ФОРМИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	78
ТЕМА №5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕТУВАННЯ.....	105
ТЕМА №6. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	129
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	163
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	171
ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	183

ПЕРЕДМОВА

Світовий економічний досвід свідчить про те, що ефективний розвиток суб'єктів господарювання та економіки країни загалом неможливий без реалізації інвестиційних проектів. Саме за допомогою інвестиційної діяльності можливо здійснити вагомі зрушення в економіці, підвищити соціально-економічний розвиток країни. Ось чому, інвестиційна діяльність держави виступає основоположним чинником зростання економіки, даючи змогу акумулювати тимчасово вільні фінансові ресурси та спрямувати їх на реалізацію різноманітних проектів з метою отримання майбутньої економічної вигоди.

Інвестиційна діяльність посідає одне з провідних місць у розвитку будь-якої країни та тісно пов'язана з діяльністю зовнішньоекономічних суб'єктів. Питанням визначення та вдосконалення інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності присвячено багато робіт на теоретичному рівні, а також здійснено чимало практичних заходів, основним серед яких і формування та постійне вдосконалення законодавчої бази, що регламентує інвестиційні відносини. Останніми роками ухвалено чимало нормативних актів, спрямованих на правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності, але стабільне та ефективне законодавство, що регулює зовнішньоекономічну та інвестиційну діяльність в Україні, поки що формується.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності» є положення про теорію інвестиційного та зовнішньоекономічного права, сучасна системи інвестиційного та зовнішньоекономічного законодавства, їх джерела, інститути та правові норми, що регулюють порядок реалізації інвестиційних та зовнішньоекономічних відносин.

Постійне ускладнення правового регулювання інвестиційних правовідносин, тривала економічна криза в нашій державі, нестабільність залучення іноземних інвестицій, розвиток конкурентоздатного та високотехнологічного внутрішнього та зовнішнього виробництва сформували нагальну потребу в підготовці висококласних фахівців за спеціальністю «Право», які оволодіють тонкощами правового регулювання інвестиційної діяльності в країні. Отже, вивчення даної навчальної дисципліни є необхідним етапом формування кваліфікованого правника, який здатен вирішувати завдання із реалізації та захисту прав, свобод та інтересів учасників інвестиційних та зовнішньоекономічних відносин та підвищує як загальний, так і професійний рівень

підготовки здобувачів вищої освіти, що забезпечує максимальну ефективність навчання.

Навчальна дисципліна «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності» дає загальну, вихідну інформацію про державну інвестиційну політику, інвестиційний клімат, розкриває основні передумови здійснення інвестування та особливості державного регулювання інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності в нашій державі, визначає правовий статус суб'єктів інвестиційної діяльності та державні гарантії, встановлені для інвесторів.

Метою викладання навчальної дисципліни є забезпечити опанування здобувачами основних понять та категорій інвестиційного права, закріплення знань з правового регулювання суспільних відносин щодо організації, безпосереднього здійснення зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності та управління нею, формування самостійного мислення, поглиблення навичок аналізу основ інвестиційного права, а також закріплення у здобувачів теоретичних знань і оволодіння навичками самостійного застосування норм законодавства України в сфері інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності при вирішенні практичних ситуацій.

Вивчення навчальної дисципліни «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності» сприятиме формуванню у здобувачів спеціальних знань не лише в сфері інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, але й в сфері інноваційної діяльності, спільного інвестування, а також поглибленню знань в галузі господарського права, договірному господарському та цивільного права, з якими дисципліна нерозривно пов'язана.

Дослідження порядку та особливостей здійснення інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, сприяють розвитку аналітичного мислення студентів, а також, дають можливість краще зрозуміти процес формування в Україні належного інвестиційного клімату, збільшення можливостей залучення інвестицій та, як наслідок, покращення стану економіки в нашій державі. Особлива увага при викладанні курсу приділяється проблемам розвитку інноваційної діяльності в нашій державі, інститутів спільного інвестування, а також дослідженню можливих шляхів усунення існуючих проблем у цих сферах. Розуміння актуальних проблем в сфері інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності допомагають у розширенні світогляду, формуванні високого рівня правової культури, без якого не може бути повноцінного правника.

Викладання дисципліни «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності» має також пізнавальну, дидактичну та практичну мету.

Задачами навчальної дисципліни є: викладення основних принципів та понять інвестиційного та зовнішньоекономічного права; системи інвестиційного законодавства; засвоєння основних понять та категорій господарських відносин, що виникають при здійсненні інвестиційної діяльності; обґрунтування правового механізму щодо заохочення та залучення іноземних інвестицій; вивчення правового статусу іноземних інвесторів та сутності державно - правових гарантій прав суб'єктів інвестиційної діяльності та захисту інвестицій; аналіз досвіду щодо допуску іноземного капіталу; системи преференцій та законодавчих заборон на здійснення іноземних інвестицій тощо.

Після вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен знати: теоретичні положення інвестиційного та зовнішньоекономічного права; основні правові категорії, які використовуються в Законі України «Про інвестиційну діяльність»; особливості та передумови здійснення інвестиційної діяльності; економіко-правові форми інвестиційної діяльності; особливості інноваційної діяльності; поняття, види та форми інститутів спільного інвестування та правове регулювання інвестиційного співробітництва; специфіку іноземного інвестування; поняття та види зовнішньоекономічної діяльності; порядок укладення зовнішньоекономічного договору; особливості здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Після вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен вміти: аналізувати правовідносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності; працювати з юридичними текстами; визначити зв'язок науки інвестиційного права та зовнішньоекономічного права з іншими науками; аналізувати функціонування інститутів спільного інвестування; складати та аналізувати зовнішньоекономічні договори та вміти аналізувати умови зовнішньоекономічної діяльності; розуміти положення нормативно-правових актів щодо здійснення інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності у системі та в динаміці; додержуватися вимог закону, основних положень міжнародних норм і стандартів правозастосування; практично тлумачити та застосовувати положення нормативно-правових актів щодо здійснення інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, розв'язувати практичні завдання на основі конкретних джерел.

Посібник складений з урахуванням останніх змін інвестиційного законодавства та має на меті ознайомити здобувачів з питаннями правового регулювання інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності в Україні та покликаний надати здобувачу вищої освіти цілісне уявлення про інвестиційне право, підготувати його до імовірних практичних ситуацій у інвестиційній та зовнішньоекономічній діяльності. Викладений в посібнику матеріал – це завершений навчальний комплекс, який є основою для вивчення навчальної дисципліни студентами навчально-наукового інституту права і кібербезпеки ОДУВС. Зміст навчального-методичного посібника максимально наближений до навчальної програми та враховує останні зміни в законодавстві.

Місце даної навчальної дисципліни визначається її орієнтацією на практичне навчання, є необхідною навчальною дисципліною для студентів, що у майбутньому працюватимуть юристами у цивільній, господарській, зовнішньоекономічній, фінансовій сферах.

Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності» взаємопов'язана з іншими навчальними дисциплінами, як: «Конституційне право України», «Адміністративне право України», «Господарське право», «Податкове право», «Цивільне право», «Господарське процесуальне право», «Торгове право», «Земельне право».

ТЕМА №1. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

План заняття:

1. Місце інвестиційного права в системі права України.
2. Поняття, предмет, метод, функції інвестиційного права.
3. Джерела інвестиційного права.
4. Система спецкурсу «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності».

Зміст лекції:

1. Місце інвестиційного права в системі права України

Питання про місце інвестиційного та зовнішньоекономічного права в системі права України пов'язано з необхідністю виявлення методів правового регулювання інвестиційних та зовнішньоекономічних відносин, а також дослідженням предмету та специфіки інвестиційних та зовнішньоекономічних відносин¹.

С. Теньков, коментуючи легальне визначення інвестиційної діяльності, вказує, що так само можна визначити будь-яку підприємницьку, господарську діяльність² – адже інвестиційна діяльність здійснюється в усіх галузях і сферах господарювання та з використанням численних правових форм найрізноманітнішими суб'єктами. Якщо відносити до інвестиційного права усі правові норми, що прямо чи опосередковано стосуються усіх аспектів інвестиційної діяльності, існує небезпека його розчинення в господарському праві загалом.

Має сенс виділяти інвестиційне право як структурний елемент системи права, якщо мати на увазі відносно обмежену сукупність правових норм, що характеризується більш-менш очевидною концептуальною єдністю. Але виділити таку сукупність за предметною ознакою вкрай складно, зважаючи на об'єктивну динамічність самого поняття «інвестиція», контекстозалежність його визначення.

Досить вдалими для відмежування інвестиційно-правового регулювання від суміжних сегментів правового регулювання є розгляд інвестиційних відносин як елементів інвестиційного ринку, здійснених

¹ Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. К., 2006. С. 94. 592 с.

² Теньков С. Проблемні питання правового регулювання фінансування будівництва житла (огляд судової практики). Вісник господарського судочинства. 2006. № 2. С.177. С. 176 – 179.

В.В. Кудрявцевою. Як зазначає авторка, інвестиційний ринок як елемент системи економічних відносин виділено не за предметною (ринок нерухомості, ринок цінних паперів, ринок засобів виробництва, ринок тих чи інших послуг), а за функціональною ознакою, за місцем в циклі економічного відтворення. Функціональна природа інвестиційного ринку дозволяє визначити його як певну надсистему над ринками окремих об'єктів права, у тому числі і різних видів фінансових активів, що не поглинає їх цілком, а об'єднує у разі відповідності правовідносин з такими об'єктами за їх інвестиційним призначенням в межах підприємницького обігу. При цьому далеко не всі відносини, пов'язані зі здійсненням банківських операцій, з емісією та обігом цінних паперів тощо можна назвати інвестиційними³.

Відтак інвестиційне право – це система правових норм, спрямована на регулювання умов та процесу руху капіталу від інвестора до реципієнта інвестицій, визначення статусу інвестора та встановлення режиму капіталу як цінностей, що визнаються інвестиціями.⁴

У юридичній літературі висловлено погляд, що інвестиційне право та його норми є міжгалузевим інститутом права та законодавства України. Будь-яке законодавство – це сукупність законів і підзаконних актів, які є формою вираження правових норм. Саме у них як юридичних джерелах закріплюються норми права, які за предметом та методом правового регулювання об'єднуються у рамках відповідних галузей права. Відмінність між галузями законодавства та галузями права полягає у тому, що перші є сукупністю законів і підзаконних актів, які є формою зовнішнього вираження правових норм, а другі – це сукупність правових норм, що регулюють певне коло суспільних відносин. Об'єктивною основою галузей права є відокремлені групи однорідних суспільних відносин, що потребують специфічних способів правового впливу та особливих форм і методів правового регулювання. Таким чином, слід відмітити, що наявність ефективного, стабільного інвестиційного законодавства є одним із найважливіших факторів, який сприяє інвестиційній діяльності, а також стимулює надходження інвестицій до країни.

У той же час, вченими висловлюється думка про те, що інвестиційне право – це підгалузь господарського права, що регулює інвести-

³ Кудрявцева В.В. Кодифікація інвестиційного законодавства України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04. В.В. Кудрявцева. Х., 2010. С.82,84, 86-87. 228 с.

⁴ Шишка Р.Б. Інвестиційне право України: посібник. К.: Видавництво Ліра-К. 2015. С.10. 328с.

ційні господарські відносини за участю інвесторів та інших учасників інвестування із застосуванням методів правового регулювання, притаманних господарському праву, і базується на інвестиційному законодавстві як підгалузі господарського законодавства.

Так, Вінник О.М. визначає інвестиційне право з господарсько-правових позицій. На думку авторки, наявність: (1) власного предмета регулювання (інвестиційних відносин, що складаються щодо безпосереднього здійснення інвестування та його організації і переважно є різновидом господарських відносин); (2) методів правового регулювання, аналогічних методам господарського права, що забезпечують збалансоване врахування публічних та приватних інтересів; (3) інвестиційного законодавства як нормативно-правової основи інвестиційного права; (4) різноманітності інвестиційних відносин, зумовленої численністю форм інвестування дозволяють визнати інвестиційне право підгалуззю господарського права. Відповідно, інвестиційне право визначається як підгалузь господарського права, що регулює інвестиційні господарські відносини за участю інвесторів та інших учасників інвестування із застосуванням методів правового регулювання, притаманних господарському праву, і базується на інвестиційному законодавстві як підгалузі господарського законодавства⁵.

У системі норм права, що регулюють інвестиційну діяльність, є норми різних галузей права — конституційного, адміністративного, цивільного, фінансового, податкового, земельного, екологічного, трудового, кримінального та ін. Це пояснюється тим, що інвестиційна діяльність за своїм правовим характером є складною, і суб'єкти інвестиційної діяльності вступають у різного роду суспільні відносини. А тому правове регулювання інвестиційної діяльності має міжгалузевий характер.

Роль Конституції України полягає в тому, що вона забезпечує збалансованість публічних і приватних засад у праві насамперед тим, що закріплює різноманітність форм власності, її статус та співвідношення між її видами, соціальну спрямованість (функцію) держави тощо. Цим самим Конституція закладає основи інвестиційного права, забезпечує правове регулювання інвестиційної діяльності, встановлює той мінімум гарантій прав та інтересів учасників інвестиційних правовідносин, який не може бути обмеженим. Так, норми **конституційного права** визначають загальний правовий статус громадян, право власності, право на інформацію, право на судовий захист, систему органів державної влади,

⁵ Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. К. Правова єдність. 2009. С.54. 616 с.

національно-територіальний устрій тощо. Норми Конституції «переливаються» в норми інших галузей права та є їх джерелом.

Норми **адміністративного права** врегульовують питання державного управління взагалі та, зокрема, державного управління інвестиційною діяльністю. Адміністративне право містить загальні норми, які регулюють процес державного управління, а також спеціальні норми, дія яких обмежується, зокрема, норми, що регулюють державне управління інвестиційною діяльністю. Так, до групи нормативних актів, що містили спеціальні норми, якими регулювались суспільні відносини у сфері державного управління інвестиційною діяльністю, належала, наприклад, Постанова КМУ «Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання» від 6 березня 2013 р.⁶, що втратила чинність 27 вересня 2016 року.

Значну роль у регулюванні інвестиційної діяльності відіграє **цивільне право**. Його норми, що стосуються регламентації інвестиційної діяльності, містяться в Цивільному кодексі України та в низці цивільно-правових законів. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність» об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (окрім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права⁷.

Майнові права і обов'язки закріплено ст. 7 та ст. 8 цього Закону «Про інвестиційну діяльність», а згідно зі ст. 9 Закону - основним документом, який регулює взаємовідносини між суб'єктами інвестиційної діяльності, є договір (угода). Усе це цивільно-правові категорії, і вони докладно регламентуються нормами цивільного права⁸.

Оскільки метою здійснення інвестиційної діяльності є одержання прибутку або досягнення соціального ефекту і суб'єкти здійснюють інвестиційну діяльність у процесі своєї господарської (підприємницької) діяльності, то інвестиційні правовідносини виходять із господар-

⁶ Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання. Постанова КМУ від 6 березня 2013 р. №139. (втратив чинність 27.09.2016) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2013-п#Text>

⁷ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

⁸ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ських (підприємницьких) правовідносин і тісно з ними пов'язані, а тому інвестиційне право тісно пов'язане з **господарським правом**. Норми господарського права визначають організаційно-правові форми, порядок створення і реєстрації суб'єктів господарювання, регулюють здійснення господарської діяльності, визначають умови припинення діяльності та інші аспекти господарської діяльності.

Суспільні відносини, що виникають у результаті здійснення інвестиційної діяльності, регламентуються також нормами **земельного права**. Придбання іноземними інвесторами майнових прав на землю та інші природні ресурси має свої особливості, що визначені Земельним кодексом України та іншими ресурсними кодексами. Порядок використання земельних ділянок іноземними інвесторами визначається і нормативними актами Кабінету Міністрів України.

Ряд питань здійснення інвестиційної діяльності врегульовано нормами **фінансового** (бухгалтерський облік та звітність підприємств з іноземними інвестиціями, валютне регулювання та ін.), **податкового** (як підгалузі фінансового права в частині оподаткування при здійсненні інвестиційної діяльності), **митного права** (переміщення через митний кордон цінностей, що інвестуються, порядок сплати мита тощо).

Певне місце у врегулюванні діяльності інвесторів займають і норми **трудового права**. Аналізуючи трудове законодавство України, можна дійти висновку про те, що трудові відносини на підприємствах з іноземними інвестиціями підлягають правовому регулюванню національним трудовим правом. Це стосується питань прийняття на роботу та звільнення, робочого часу і часу відпочинку, оплати праці, гарантій і компенсацій працівникам. Трудові відносини із працівниками, які не мають постійного місця проживання в Україні, регулюються відповідними законами або міжнародними договорами України.

Важливого значення в регулюванні інвестиційної діяльності набувають норми **кримінального права**. Це зумовлено тим, що постійно зростає кількість злочинів в економічній, фінансово-кредитній, підприємницькій сферах, а норми кримінального права встановлюють відповідальність за ці злочини.

Інвестиційне право пов'язане також із **господарським процесуальним правом**, норми якого встановлюють порядок вирішення спорів між суб'єктами інвестиційної діяльності, а також іншими галузями права.

Отже, інвестиційне право відображає специфіку інвестиційного законодавства, яке містить ряд норм різних галузей права, таких як адміністративне, фінансове, цивільне і т.д. Це пов'язано із складністю інвестиційних відносин, які потребують і адміністративного регулювання, і застосування приватних методів.

2. Поняття, предмет, метод, функції інвестиційного права

Інвестиційне право - це підгалузь господарського права, що регулює інвестиційні господарські відносини за участю інвесторів та інших учасників інвестування із застосуванням методів правового регулювання, притаманних господарському праву, і базується на інвестиційному законодавстві як підгалузі господарського законодавства.

Наявність (1) власного предмета правового регулювання інвестиційних відносин, які складаються щодо безпосереднього здійснення інвестування, його організації, управління та контролю, і переважно є різновидом господарських відносин, (2) методів правового регулювання, аналогічних методам господарського права, що забезпечують збалансоване врахування і захист публічних та приватних інтересів (метод автономних рішень, метод владних приписів, метод координації або узгодження, метод рекомендацій), (3) інвестиційного законодавства як нормативно-правової основи (джерела) інвестиційного права, (4) складності інвестиційних відносин, зумовленої, зокрема, численністю форм інвестування (правових - корпоративної та договірної, економіко-правових - капітального будівництва, інноваційного, концесійного, лізингового, спільного, іноземного, приватизаційного та інших форм інвестування), дозволяють згідно з канонами юридичної науки визнати інвестиційне право підгалуззю господарського права⁹.

Інвестиційне право має свій предмет. Предмет інвестиційного права – інвестиційні відносини, тобто суспільні економічні відносини, що складаються між суб'єктами інвестування щодо вкладення та реалізації інвестицій.

Предмет правового регулювання - інвестиційні відносини, які виникають з приводу безпосереднього здійснення інвестицій, їх організації, управління та контролю, змінюються в процесі реалізації інвестиційної діяльності, і припиняються із досягненням цілей інвестиційної діяльності, а також переважно є різновидом господарських відносин.

У свою чергу предметом правового регулювання зовнішньоекономічного права є відносини щодо організації та здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, предметом інвестиційного права є суспільні відносини, що виникають у процесі інвестиційної діяльності, відносини з приводу

⁹ Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. К., Правова єдність, 2009. С.54. 616 с.

дій фізичних осіб, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій (інвестиційних проектів).

Інвестиційне право як самостійна галузь правової системи має належний йому метод правового регулювання інвестиційних відносин.

Метод інвестиційного права – сукупність прийомів та засобів, що використовуються в сфері регулювання відносин щодо вкладення, здійснення інвестицій, а також організації та управління процесом інвестування та його учасниками. Він складається із встановлених інвестиційно-правовими нормами прав та обов'язків учасників інвестиційних відносин і застосування до них заходів державного примусу в разі недотримання ними правових норм. Встановлюючи права та обов'язки учасників відносин у вигляді надання їм можливості здійснювати певні дії або заборони на їх здійснення, інвестиційно-правові норми визначають модель поведінки учасників інвестиційних відносин.

Для інвестиційного права як підгалузі господарського права при-
таманні ті самі методи правового регулювання, що і для господарсь-
кого права:

- метод автономних рішень (надає можливість прийняття суб'єктами інвестування самостійно, але в межах закону, юридично значущих рішень і обов'язок усіх інших суб'єктів не перешкоджати прийняттю та виконанню цих рішень);

- метод владних приписів (передбачає право прийняття юридично значущих рішень органом державного управління (власником майна), юрисдикційним органом і обов'язок суб'єктів господарювання виконати ці рішення);

- метод координації забезпечує прийняття юридично вагомих рішень за згодою сторін, кожна з яких не має права нав'язувати свої умови іншій стороні; рішення приймається шляхом компромісу (укладення інвестиційного договору);

- метод рекомендацій передбачає видання компетентними органами адресованих суб'єктам інвестиційної діяльності пропозицій (рекомендацій) щодо певної (бажаної для суспільства, ефективної) поведінки (порядку дій) у сфері розміщення інвестицій (наприклад, типові форми договорів). При цьому імперативний механізм відсутній, а за невиконання цих рекомендацій не встановлюється жодної відповідальності¹⁰.

¹⁰ Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. К. Правова єдність. 2009. С.55. 616 с.

Отже, в інвестиційному праві має місце поєднання приватноправових або диспозитивних (автономних рішень, координації, рекомендацій) та публічно-правових або імперативних (владних приписів) методів правового регулювання (В.М. Бутузова, А.І. Марущак). Перші забезпечують захист приватних інтересів інвесторів (право на самостійність і здійснення інвестиційної діяльності, вільне - але в межах закону – використання інвестицій і вільний вибір контрагентів, розпорядження результатами інвестування на власний розсуд тощо), а другі - захист суспільних інтересів у процесі здійснення такої діяльності (законодавчо закріплена необхідність дотримання технічних, радіаційних, екологічних, санітарно-гігієнічних, містобудівних, архітектурних та інших вимог під час реалізації інвестицій)¹¹.

Методи інвестиційного права визначаються як сукупність засобів впливу на юридично значущу діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності (інвесторів, реципієнтів та інших учасників інвестиційної діяльності). Такі засоби впливу характеризуються юридичними фактами, на підставі яких виникають інвестиційні правовідносини, визначається правовий статус їх суб'єктів (суб'єктивні права і юридичні обов'язки), види санкцій за порушення правових норм та порядок їх застосування¹²¹³.

Інвестиційне право має свої функції, які направлені здійснювати вплив на суспільні відносини на законодавчому рівні.

Функції права – це основні напрямки юридичного впливу права на свідомість, поведінку суб'єкта суспільних відносин з метою розв'язання визначених у законодавстві конкретних завдань.

Функції інвестиційного права відзначаються такими рисами, як: призначення публічного та приватного права в суспільстві; спрямованість на здійснення завдань, що постають на відповідному етапі розвитку суспільства; спрямованість на впорядкування суспільних відносин, які становлять його предмет.

Для інвестиційного права характерними є такі функції: регулятивна, охоронна, попереджувально-виховна, стимулююча, інформаційна та превентивна.

¹¹ Бутузов В.М., Марущак А.І. Правові основи інвестиційної діяльності: Навчальний посібник. К.: КНТ, 2007. С.26. 256с.

¹² Вінник О. М. Інвестиційне право: навч. посіб. / О. М. Вінник. – К.: Юридична думка, 2005. – 568 с.

¹³ Шишка Р.Б. Інвестиційне право України: посібник. К.: Видавництво Ліра-К. 2015. С. 9.328с.

Регулятивна функція полягає в регулюванні нормами інвестиційного права інвестиційно-правових відносин. Ця функція здійснюється за допомогою зобов'язуючих норм і визначає, якою повинна бути майбутня поведінка учасників інвестиційних відносин (наприклад, ч. 1 ст. 8 Закону України "Про інвестиційну діяльність")¹⁴.

Найбільш характерними способами реалізації регулятивної функції інвестиційного права є: визначення за допомогою норм права статусу інвесторів; встановлення правового порядку розміщення інвестицій; визначення юридичних фактів, пов'язаних з виникненням, зміною або припиненням інвестиційних правовідносин, включаючи інвестиційні договори та ін.

Охоронна функція направлена на забезпечення захисту порушених прав суб'єктів інвестиційної діяльності. Саме охоронна функція сприяє формуванню стабільності, детальної та ясної регламентації правовідносин, чітких процедур. Така функція реалізується шляхом застосування спеціальних охоронних норм, а також регулятивних норм, які діють в охоронному режимі (наприклад, Розд. IV Закону України "Про інвестиційну діяльність")¹⁵ передбачаються гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності і захист інвестицій).

Попереджувально-виховна функція забезпечується нормами відповідальності за порушення інвестиційного законодавства. Наприклад, за ст. 20 Закону України "Про інвестиційну діяльність"¹⁶ у разі недодержання договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України та укладеними договорами. Саме попереджувально-виховна функція дозволяє праву виступати критерієм правомірності чи неправомірності рішень і дій будь-яких суб'єктів.

Стимулююча функція допомагає у формуванні необхідної для держави і суспільства поведінки суб'єктів інвестиційної діяльності шляхом створення матеріальних і нематеріальних стимулів (наприклад, за ст. 7 Закону України "Про режим іноземного

¹⁴ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

¹⁵ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

¹⁶ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ня"¹⁷ для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Крім того, для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності).

Інформаційної функції полягає у наданні певної повномірної інформації потенційним учасникам інвестиційного процесу про їх можливості.

Превентивна функція передбачає загальне попередження (превенцію) проти порушень інвестиційного законодавства та приватну превенцію таких порушень стосовно осіб, які вже допускали порушення інвестиційного законодавства.

Інвестиційне право є досить новою підгалуззю господарського права, що вивчає специфіку правового регулювання інвестиційної діяльності як різновиду господарської діяльності.

Інвестиційне право – це система нормативно-правових актів, що комплексно регулюють відносини, які виникають у процесі інвестиційної діяльності, що пов'язані з реалізацією інвестиційних проектів національних та іноземних інвесторів з метою більш повного задоволення матеріальних і соціальних та екологічних потреб суб'єктів інвестиційної діяльності.

Інвестиційне право як галузь права є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні відносини з приводу залучення, використання та контролю над інвестиціями і здійснюваною інвестиційною діяльністю, а також відносини, пов'язані з відповідальністю інвесторів за дії, що суперечать законодавству.

Інвестиційне право як система законодавства – це сукупність правових норм, що містяться в джерелах права (нормативно-правових актах, звичаях ділового обороту) і регулюють порядок здійснення інвестиційної діяльності. Вивчення інвестиційного законодавства передбачає також аналіз судової практики з метою досягнення єдиного розуміння та застосування норм, що містяться в джерелах права.

Інвестиційне право як навчальна дисципліна вивчає специфіку інвестиційних відносин (як різновиду господарських відносин), їх

¹⁷ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

правове регулювання і практику застосування інвестиційно-правових норм у повсякденній правозастосовній практиці.

Наука інвестиційного права пізнає джерела його зародження, етапи становлення та прогнозує, спираючись на суму накопиченої інформації, напрямки розвитку¹⁸.

3. Джерела інвестиційного права

Нормативно-правовою основою (джерелом) інвестиційного права є інвестиційне законодавство.

Інвестиційне законодавство - сукупність прийнятих компетентними органами нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регулюють інвестиційні відносини щодо безпосереднього здійснення інвестування та його організації, управління цим процесом та контролю за порядком інвестування. Інвестиційне законодавство складається з інвестиційно-правових норм. Такі норми містяться в актах законодавства різних галузей права, зокрема конституційного, цивільного, господарського, земельного, адміністративного та ін.

Як зазначалось вище, інвестиційне законодавство є підсистемою (підгалуззю) господарського законодавства (як комплексної галузі права). Йому притаманні риси, характерні для господарського законодавства, зокрема:

- розгалуженість і велика кількість нормативних актів, причини цього: об'єктивні - складність відносин у сфері інвестування, динамізм цих відносин та їх правового регулювання; суб'єктивні - недостатня увага до оптимізації інвестиційного законодавства з боку держави та численні експерименти у сфері інвестування, кожний з яких має своє правове забезпечення;
- наявність у системі інвестиційного законодавства значної кількості нормативних актів обмеженої сфери дії, наприклад: відомчих (Нацбанку, Мінекономіки, Мінфіну, АМК, Держбуду, НКЦПФР, МОН та ін.), регіональних (правила забудови населених пунктів та ін.) і локальних (установчих документів суб'єктів інвестування та суб'єктів організаційно-господарських повноважень у сфері інвестування);
- відсутність інвестиційного кодексу (роль кодифікованого нормативного акта відіграє досить-таки лаконічний, прийнятий на початку запровадження ринкових відносин, Закон України «Про інвестиційну

¹⁸ Шишка Р.Б. Інвестиційне право України: посібник. К.: Видавництво Ліра-К. 2015. С. 11.328с.

діяльність» від 18.09.1991 р.¹⁹, який є стрижнем інвестиційного законодавства). Господарський кодекс України - за відсутності в ньому загальних положень щодо інвестування (за деякими винятками) - також виконує роль кодифікаційного акту в системі інвестиційного законодавства щодо окремих форм інвестування, визначаючи їх як окремі види або сфери господарської діяльності, наприклад: капітальне будівництво - гл. 33; інноваційна діяльність - гл. 34; зовнішньоекономічна діяльність, в т. ч. іноземні інвестиції - гл. 38; спеціальні режими господарювання, включаючи спеціальні (вільні) економічні зони - гл. 39, концесії - гл. 40, інші види спеціальних режимів господарської діяльності - гл. 41²⁰²¹.

Відносини, що складаються в процесі організації, безпосереднього здійснення інвестиційної діяльності та управління нею, як правило, зазнають нормативно-правового регулювання за допомогою актів законодавства, правових документів локального характеру - установчих, внутрішніх, а також договорів інвестиційного характеру.

До основних джерел інвестиційного та зовнішньоекономічного права можна віднести ряд груп (рівнів) нормативних актів:

І) Конституційний рівень правового регулювання інвестиційних правовідносин. Конституція України та конституційні закони - передбачають першочергові пріоритети і цінності у суспільстві та самостійність України у всіх галузях міжнародного життя. У Конституції України закріплено основні засади суспільного і державного життя, характер взаємовідносин особи та держави, регламентовано права і свободи особи в суспільстві, визначено компетенцію органів державної влади та управління і, що найголовніше, встановлено основні правові принципи для інвестиційної діяльності та інвестиційного законодавства.

Так, в ст. 42 Основного Закону України передбачено право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. А оскільки одним із видів підприємницької діяльності є інвестиційна, то відповідно цією нормою надається право на вільне зайняття розміщенням, заохоченням і залученням інвестицій, що стосується як інвестора,

¹⁹ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

²⁰ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

²¹ Шишка Р.Б. Інвестиційне право України: посібник. К.: Видавництво Ліра-К. 2015. С. 11.328с.

так і суб'єкта, що приймає інвестиції, та вчинення дій іншими учасниками інвестиційної діяльності. Слід відмітити, що чинне законодавство не повинно суперечити Конституції, а інакше такі нормативні акти або їх окремі норми вважаються недійсними²².

II) Нормативні акти міжнародного характеру (міжнародні договори та конвенції), які регулюють інвестиційні правовідносини. Міжнародні нормативні акти є одними із найважливіших джерел правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні.

Значну частину вітчизняного законодавства становлять саме міжнародні правові акти, учасником яких є Україна, які спрямовані як на захист іноземних інвестицій, так і на врегулювання інших питань.

Ст. 9 Конституції України передбачає, що міжнародний договір, учасником якого є Україна, має таку ж юридичну силу, як і національний закон²³.

А ст.9 Закону України "Про міжнародні договори України" закріплено норму, якою встановлено, що затвердження міжнародних договорів України, які не потребують ратифікації, але потребують затвердження, здійснюється:

- а) щодо договорів, які укладаються від імені України, – Президентом України. Рішення Президента України про затвердження міжнародного договору України приймається у формі указу;
- б) щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України, – Урядом України. Рішення Уряду України про затвердження міжнародного договору України приймається у формі постанови²⁴.

Слід зазначити, що акти міжнародного характеру мають наднаціональний характер, а отже, й пріоритет перед національним законодавством. Це дає можливість більш ефективно іноземним інвесторам захищати свої інтереси в Україні. Окрім того, вказані акти закріплюють механізм врегулювання спорів, що виникають з приводу інвестиційних правовідносин, за процедурою, яка є загальновизнаною світовим співтовариством.

²² Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. База даних «Законодавство України». Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

²³ Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. База даних «Законодавство України». Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

²⁴ Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст.540.

Крім того, в інвестиційній сфері діє велика кількість міжурядових угод про сприяння та взаємний захист інвестицій, які укладаються урядом України із урядами відповідних країн, та якими регулюються основні питання взаємин сторін такого договору в галузі інвестиційної діяльності.

В наш час можна виокремити такі міжнародно-правові акти, що впливають на регулювання інвестиційних відносин:

А) *двосторонні угоди*, ратифіковані Верховною Радою України (наприклад, угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща «Про заохочення здійснення та взаємний захист інвестицій» від 12.12.1993 р.)²⁵;

Б) *договори з міжнародними організаціями* (наприклад, Угода між Урядом України та Бельгійсько-Люксембурзьким Економічним Союзом «Про взаємне заохочення і захист інвестицій» від 20.05.1996р.)²⁶;

В) *універсальні договори (конвенції)* (наприклад, Вашингтонська конвенція 1965 р. «Про порядок розгляду інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» (ратифіковано Законом України від 16 березня 2000 року)²⁷.

III) Кодифіковані акти формують групу нормативно-правових актів, які встановлюють основи приватного порядку та передбачають механізм здійснення інвестиційної діяльності, закріплюють державні гарантії дотримання прав учасників інвестиційної діяльності.

Так, **окремі норми** Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. взагалі можна віднести до основних положень інвестиційного права, зокрема:

- стаття 6 Господарського кодексу України - щодо загальних принципів господарювання, які значною мірою збігаються з принципами інвестування;

- статті 8-24 глави 2 Господарського кодексу України, які визначають основні напрями та форми участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання та інвестування;

²⁵ Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій. Закон України від 12.01.1993. Офіційний вісник України. 2005 р. № 29. ст. 1751.

²⁶ Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Бельгійсько-Люксембурзьким Економічним Союзом про взаємне заохочення і захист інвестицій. Закон України від 26.02.1997р. №118/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. N 18. ст.126.

²⁷ Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. Закон України N 1547-III (1547-14) від 16.03.2000// Відомості Верховної Ради. 2000. N 21. ст.161.

- статті 42-51 глави 4 Господарського кодексу України — визначають основні засади підприємництва, в т. ч. його принципи, загальні права, гарантії прав підприємців та основні засади стимулювання підприємництва — значною мірою збігається з відповідними положеннями спеціального Закону «Про інвестиційну діяльність»²⁸.

Важливі положення універсального характеру містяться в Цивільному кодексі України від 16.01.2003 р. Це стосується, насамперед, статті 13, яка визначає межі здійснення цивільних прав і, відповідно, необхідність дотримання учасниками цивільних відносин прав та законних інтересів інших осіб, моральних засад суспільства, вимог антимонопольно-конкурентного та природоохоронного законодавства, а також необхідність їх утримання від зловживання правом в іншій формі²⁹.

IV) Закони України - встановлюють правові форми інвестування та визначають основи правового становища його суб'єктів.

- Стрижнем загальної частини спеціального інвестиційного законодавства залишається Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.08.91 р³⁰. Це основний нормативно-правовий акт, який визначає правові й економічні основи інвестиційної діяльності в Україні.

- Закон України "Про захист іноземних інвестицій на Україні" від 10 вересня 1991 р³¹. - спрямований на захист інвестицій, прибутків, законних прав та інтересів іноземних інвесторів на території України. Законом визначено правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України.

- Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19 березня 1996 р³². - встановив особливості режиму іноземного інвестування на території України. Положення цього Закону врегульовують відно-

²⁸ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

²⁹ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

³⁰ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

³¹ Про захист іноземних інвестицій в Україні. Закон України від 10 вересня 1991р. № 1540а-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст.616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12#Text>

³² Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

сини, зокрема, щодо державних гарантій захисту іноземних інвестицій, державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, діяльності підприємств з іноземними інвестиціями, розгляду спорів тощо.

- Закон України "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження" від 17 лютого 2000 р.³³, який спрямований на захист конкуренції між суб'єктами підприємницької діяльності, створеними без залучення коштів або майна (майнових чи немайнових прав) іноземного походження та суб'єктами підприємницької діяльності, створеними за участю іноземного капіталу, забезпечення державного захисту вітчизняного виробника та конституційних прав і свобод громадян України.

Вказаним Законом визначено, що спеціальне законодавство України про іноземні інвестиції, а також державні гарантії захисту іноземних інвестицій, визначені законодавством України, не регулюють питання валютного, митного та податкового законодавства, чинного на території України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (стаття 3 Закону).

- Закон України "Про інститути спільного інвестування" від 05 липня 2012 р.³⁴, який визначає правові та організаційні основи створення, діяльності та відповідальності суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами суб'єктів спільного інвестування, а також встановлює вимоги до складу, структури та зберігання активів, визначає особливості розміщення та обігу цінних паперів інститутів спільного інвестування, порядок та обсяг розкриття інформації інститутами спільного інвестування з метою залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів тощо.

- Закон України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" від 16 липня 1999 року № 991-XI³⁵, визначив правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків: "Напі-

³³ Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження. Закон України від 17.02.2000 року № 1457-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 12. ст.97.

³⁴ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

³⁵ Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків. Закон України від 16 липня 1999р. № 991-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №40. Ст.363.

впровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" (м. Київ); "Інститут електрозварювання імені Є. О. Патона" (м. Київ); "Інститут монокристалів" (м. Харків), "Вуглемаш" (м. Донецьк); "Інститут технічної теплофізики" (м. Київ); "Київська політехніка" (м. Київ); "Інтелектуальні інформаційні технології" (м. Київ); "Укрінфотех" (м. Київ); "Агротехнопарк" (м. Київ); "Еко-Україна" (м. Донецьк); "Наукові і навчальні прилади" (м. Суми); "Текстиль" (м. Херсон); "Ресурси Донбасу" (м. Донецьк); "Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій" (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса); "Яворів" (Львівська область); "Машинобудівні технології" (м. Дніпропетровськ).

Особливістю вітчизняного інвестиційного законодавства є те, що окремі аспекти в інвестиційній сфері, окрім вищевказаних нормативно-правових актів, регулюються також нормами господарського, податкового, валютного, банківського, фінансового, митного, цивільного й земельного законодавства, правовими актами про приватизацію, підприємництво, інноваційну діяльність, цінні папери та фондовий ринок, концесії тощо.

До такого законодавства слід віднести положення законів України: "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 року; "Про фінансовий лізинг" від 04.02.2021 р.; "Про концесію" від 03.10.2019 р.; "Про угоди про розподіл продукції" 14 вересня 1999 р.; "Про регулювання містобудівної діяльності" 17 лютого 2011 р.; "Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду" 22 грудня 2006 р.; "Про ринки капіталу та організовані товарні ринки" від 23 лютого 2006 р.; "Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків" від 30 жовтня 1996 р.; "Про господарські товариства" від 19 вересня 1991 р.; "Про холдингові компанії в Україні" від 15 березня 2006 р.; "Про транскордонне співробітництво" 24 червня 2004 р. тощо³⁶.

V) Підзаконні нормативні акти представляють собою рівень правового регулювання, що базується на застосуванні іншого нормативного блока актів правотворчості, який включає нормативно-правові акти органів державної влади та локальні нормативно-правові акти. До нормативно-правових актів органів державної влади необхідно відносити: укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України тощо, що визначають концепцію інвестиційної політики держави та основні її напрями, з врахуванням соціа-

³⁶ База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>

льно-економічної ситуації в країні, стану інвестування та потреб в певних видах та формах інвестування, а також постанови, накази та інструкції міністерств, відомств і державних комітетів, які носять мають галузеву спрямованість та рішення і розпорядження місцевих органів влади в межах наданих їм повноважень.

Серед них можна виділити наступні: Указ Президента "Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності" від 10 квітня 2006 р.; постанову Кабінету Міністрів України від "Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора" 30 січня 1997 р.; розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Програми "Інвестиційний імідж України" від 17 серпня 2002 р.; розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції створення індустриальних (промислових) парків" від 1 серпня 2006 р. тощо³⁷.

VI) Локальні акти. Групу локальних нормативно-правових актів формують рішення, характерні для окремих (самостійних) суб'єктів інвестиційної діяльності (наприклад, рішення загальних зборів акціонерів в акціонерних товариствах щодо виплати дивідендів).

На сьогодні в Україні існує велика кількість нормативно-правових актів, що регулюють відносини в інвестиційній сфері, та, в цілому, створено правове підґрунтя для здійснення інвестиційної діяльності.

Кожен з названих законодавчих та підзаконних актів спрямований на удосконалення регулювання відносин в інвестиційній сфері, та має свій предмет і мету. А така розгалужена система нормативно-правових актів свідчить про те, що держава вживає заходи, з метою створення в Україні належних умов здійснення інвестиційної діяльності, шляхом закріплення на законодавчому рівні принципів та правил її здійснення. Активна робота, що ведеться в останні роки щодо врегулювання відносин в інвестиційній сфері, свідчить, що національне інвестиційне законодавство повільно, але наближається до стабілізації.

4. Система спецкурсу «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності»

Інвестиційне право як навчальна дисципліна вивчає специфіку інвестиційних відносин (як різновиду господарських відносин), їх правове регулювання і практику застосування інвестиційно-правових норм у повсякденній правозастосовній практиці.

³⁷ База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> /main/index

Спецкурс «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності» складається з двох частин «Інвестиційного права» та «Основ зовнішньоекономічної діяльності».

В свою чергу, інвестиційне право складається із загальної і спеціальної частин.

Загальна частина включає такі питання:

- поняття і предмет інвестиційного права. Інвестиційне законодавство.
- державне регулювання інвестиційної діяльності.
- види інвестицій, форми інвестування, об'єкти та суб'єкти інвестиційної діяльності.

У спеціальній частині спецкурсу «Інвестиційне право» вивчаються:

- особливості правового регулювання окремих (правових і економіко-правових) форм інвестування та специфіка інвестування в окремих сферах господарювання;
- корпоративне інвестування, договірне інвестування (інвестиційний договір);
- інноваційне інвестування, іноземне інвестування, спільне інвестування.

В частині «основи зовнішньоекономічної діяльності» головна увага зосереджена на розгляді сутності, особливостей, нормативно правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Розкриваються зміст, типи, види, структура міжнародних господарських контрактів, міжнародних розрахункових та кредитних відносин, іноземного інвестування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Викладаються основні положення ділового спілкування та суть ефективності зовнішньоекономічних операцій.

Запитання для самоконтролю:

1. Визначте поняття, предмет, метод та систему інвестиційного права.
2. Охарактеризуйте місце інвестиційного права в системі права України.
3. Назвіть та охарактеризуйте функції інвестиційного права.
4. Визначте джерела інвестиційного права.
5. Наведіть класифікацію основних нормативно-правових актів, що регулюють інвестиційну діяльність.
6. Охарактеризуйте міжнародні договори як джерела інвестиційного права.
7. Розкрийте структуру спецкурсу «Правове регулювання зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності».

ТЕМА №2. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ІНВЕСТИЦІЙ. ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

План заняття:

1. Передумови участі в інвестиційній діяльності.
2. Поняття, види і форми інвестиційної діяльності.
3. Інвестиційні правовідносини: поняття, структура та зміст.
4. Інвестиції: поняття, види та характеристика.

Зміст лекції:

1. Передумови участі в інвестиційній діяльності

Для всіх країн світу на кожній стадії їхнього розвитку тема інвестиційної діяльності є актуальною. В Україні чинники, який впливають на процес інвестування, майже не сприяють процесу інвестування. Але, звертаючи увагу на світовий ринок, можемо стверджувати, що вихід із кризи є неможливим без збільшення обсягу інвестицій.

Умови, якими може керуватися іноземний інвестор для ухвалення рішення про вкладання своїх коштів у тій чи іншій країні, можуть бути зведені до наступного:

- облік особливостей політики уряду приймаючої країни щодо іноземних інвестицій;
- облік природно-географічних умов приймаючої країни;
- прагнення до одержання більш високої норми прибутку за рахунок використання різниці в національних рівнях витрат виробництва;
- розподіл виробництва товарів між іноземними філіями в залежності від розходжень у господарській кон'юктурі ринків окремих країн;
- необхідність переведення з країни в країну виробництва і збуту товарів у міру їхнього загального освоєння з метою продовження «молодості» продукції, що випускається;
- підведення інвестиційної бази під різноманітні схеми міжнародної спеціалізації і кооперування, що забезпечують комплексне вирішення задач з їх розміщення;
- економія на транспортних витратах і на проходженні митних бар'єрів;
- рівень економічної злочинності і здатність влади її подолати, їхня схильність до корупції.

Розмір, вид і форма іноземних інвестицій залежать від ряду стимулюючих та обмежуючих факторів, що можуть зацікавити іноземного інвестора.

До стимулюючих факторів залучення іноземних інвестицій відносяться:

1) фінансові стимули (встановлення прямих податкових пільг, відстрочка виплати податків за інвестування капіталу; стимули, які пов'язані з амортизаційними відрахуваннями, — прискорення амортизації, «податкові канікули» від 2 до 10—15 років із наданням компанії статусу «піонера», звільнення від митних платежів на імпортування обладнання, сировини і т.п.);

2) фінансові стимули (субсидії, позики, кредити і гарантії їхнього надання);

3) не фінансові стимули (створення загальної позитивної обстановки для ефективного функціонування іноземного капіталу);

4) створення вільних економічних зон — це визначені державою райони чи території, де завдяки пільговому, податковому, митному та законодавчому режимам для діяльності інвесторів створюється особливо сприятлива економічна ситуація.

До факторів, що обмежують приплив іноземних капіталовкладень у країну відносяться:

— встановлення особливого державного контролю за допуском іноземного капіталу до розробки надр та природних копалин;

— недопущення іноземного капіталу в деякі найбільш важливі для народного господарства галузі;

— прийняті чи реально здійснювані заходи, спрямовані на використання визначеної частини прибутків іноземних підприємств;

— створення організацій країн — виробників сировини, які проводять обмежувальну політику стосовно монополій.

На інвестиційну активність впливають також такі суб'єктивні фактори як: популярність лідера чи країни регіону, його особисті якості і здатність зацікавити інвесторів, професіоналізм і здатність приймати своєчасні й ефективні заходи для захисту інвесторів від порушень їх прав. Окрім того, дружні зв'язки чи симпатії вихідців з даної країни до своєї історичної батьківщини і прагнення їй допомагати в економічному становленні також відіграють важливу роль в інвестиційній діяльності³⁸.

³⁸ Маргіта Н.О. Мотиваційні передумови формування регіональної інвестиційної політики. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 3. Т. 2. С.73-78.

Підвищення рівня інвестиційної діяльності можливо реалізувати при реалізації інвестиційної політики та створенні відповідного інвестиційного клімату в державі. У загальному розумінні поняття інвестиційного клімату містить комплекс елементів, які враховує інвестор, особливо іноземний, приймаючи рішення щодо вкладення інвестицій. Чим гірший інвестиційний клімат у державі, тим вищий підприємницький ризик. Таким чином, стан інвестиційного клімату не є абстракцією, а має своє фінансове та правове значення, яке для інвестора полягає в очікуванні прибутковості інвестицій, а для країни, що приймає інвестиції (у випадку іноземних), чи для інвестора (у випадку внутрішніх інвестицій) – у реально отриманих інвестиційних ресурсах.

На інвестиційний клімат у першу чергу впливає інвестиційна політика держави. У зв'язку з цим виникає потреба в розробці та реалізації її основних завдань. До основних завдань інвестиційної політики відносять: реструктуризацію економіки, пріоритетне залучення інвестицій у галузі, що особливо потребують капіталовкладень; оновлення морально та технічно застарілих основних фондів; мотивація суб'єктів господарювання стосовно довгострокових вкладень, а також населення щодо вкладання коштів в розвиток економіки, а не витратити на споживання; стимулювання реінвестування; залучення інвестицій у проблемні райони; залучення іноземних інвестицій.

Призначення інвестиційної політики полягає в знаходженні та реалізації оптимальних засобів правового регулювання інвестиційних відносин. До цих засобів можна віднести: удосконалення інвестиційного законодавства та забезпечення його стабільності; створення в законодавстві системного підходу до стимулювання інвестиційної діяльності, відпрацювання його ефективних механізмів та правових засобів; створення спеціальних (вільних) економічних зон, а також системи пільг, гарантій і державної підтримки та підтримки на місцевому рівні; забезпечення гарантій інвесторам, захист інвестицій; виділення пріоритетних галузей економіки і заохочення інвестицій до них; розвиток інфраструктури та правового забезпечення ефективного вкладення коштів як безпосередньо, так і через інвестиційних посередників; створення правових умов для нормального функціонування інвестиційних відносин³⁹.

Реалізація інвестиційної політики здійснюється шляхом: спрямування коштів державного бюджету на фінансування капітального бу-

³⁹ Доценко А. В. Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України //Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 8. С. 12–17.

дівництва безпосередньо органам державного управління, в тому числі на виробниче будівництво - лише у разі вичерпання інших джерел фінансування; проведення податкової політики, яка спрямована на стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання; створення умов для формування обґрунтованих договірних цін у будівництві та посилення державного контролю за їх впровадженням; сприяння розвитку конкуренції на інвестиційному ринку; сприяння розвитку та захисту внутрішнього інвестиційного ринку в межах діючих законодавчих та нормативних актів, міжнародних договорів і угод; створення Українського державного банку реконструкції та розвитку з метою розв'язання проблеми довго- та середньострокового фінансування і кредитування інвестиційних проектів пріоритетного значення.

2. Поняття, види і форми інвестиційної діяльності

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестиційна діяльність — це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій⁴⁰.

Істотними ознаками такої діяльності є:

- 1) наявність практичних дій, які спрямовані на реалізацію інвестицій;
- 2) виникнення правових наслідків для учасників інвестиційної діяльності

— виникнення, зміна і припинення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків;

- 3) наявність заздалегідь визначеної мети.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» при визначенні інвестиційної діяльності акцентує увагу саме на практичних діях, які спрямовані на реалізацію інвестиційних проектів, а не на відповідних проектах.

Залежно від суб'єктів інвестиційної діяльності, джерел інвестування та форм власності розрізняють такі види інвестиційної діяльності:

- інвестиційна діяльність, що здійснюється громадянами, недержавними підприємствами, господарськими асоціаціями, спілками і товариствами, а також громадськими і релігійними організаціями, іншими юридичними особами, заснованими на колективній власності;

⁴⁰ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

- інвестиційна діяльність, що здійснюється органами державної влади за рахунок коштів державного бюджету, позичкових коштів, а також державними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів (державне інвестування);

- інвестиційна діяльність, що здійснюється органами місцевого самоврядування за рахунок коштів місцевих бюджетів, позичкових коштів, а також комунальними підприємствами та установами за рахунок власних і позичкових коштів (місцеве інвестування);

- державної підтримки для реалізації інвестиційних проектів;

- інвестиційна діяльність, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав (іноземне інвестування);

- інвестиційна діяльність, що здійснюється юридичними особами та громадянами України, юридичними особами та громадянами іноземних держав (спільне інвестування)⁴¹.

Інвестиційна діяльність, як і інша подібна діяльність, здійснюється в спеціальних формах. Під правовою формою інвестиційної діяльності розуміються шляхи і юридичне оформлення руху інвестиції від інвестора до об'єктів інвестування.

Залежно від об'єктів інвестування розрізняють такі форми інвестиційної діяльності:

а) інноваційна діяльність – така форма інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу, включаючи: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки та технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку та впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища;

б) капітальне будівництво – інвестиційна діяльність, що здійснюється з метою створення нових і відтворення діючих основних фондів, в які вкладаються кошти;

в) лізинг – довгострокова оренда устаткування, машин, споруд виробничого призначення (з поєднанням елементів відносин купівлі-

⁴¹ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

продажу, доручення, кредиту), як особлива форма інвестування в основні фонди, що дозволяє підприємцям-ліцензодержувачам використовувати необхідне устаткування, машини, споруди без капітальних витрат на їхнє придбання;

г) корпоративна (в т. ч. акціонерна) форма інвестування – вкладення коштів в акції підприємств, що мають форму акціонерних товариств, і в статутні фонди (майно) інших підприємницьких організацій корпоративного типу. Залежно від господарського результату корпоративної форми інвестування розрізняють такі її види:

- портфельне інвестування – вкладення коштів у незначні за обсягом (від 1–5 до 10% статутного фонду) пакети акцій з метою отримання дивідендів (як правило, так званий портфельний інвестор, вкладає інвестиції в кілька, чи значну кількість підприємств, страхуючи себе від великих збитків, які можуть бути спричинені негараздами в роботі котрогось з таких підприємств);

- фінансове інвестування – придбання значних за розміром (від 10 до 40% статутного фонду) підприємств з метою перепродажу їх стратегічним інвесторам, якщо вартість акцій досягне максимальної межі;

- стратегічне інвестування – вкладення коштів у придбання контрольного пакету акцій чи цілісного майнового комплексу підприємства з метою здійснення над ним контролю і отримання максимального прибутку від діяльності такого підприємства⁴².

В ст. 3 Закону України «Про режим іноземного інвестування» визначено, що іноземні інвестиції можуть здійснюватися у таких формах:

- часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;

- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;

- придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;

⁴² Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид., змінене та доп. К. Правова єдність. 2011. С.356. 766 с.

- придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;
- придбання інших майнових прав;
- господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції;
- в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України⁴³.

Інвестиційна діяльність є складною за своїм змістом і включає комплекс різноманітних дій, що іменуються інвестиційним циклом. Під цим терміном слід розуміти комплекс заходів від моменту прийняття рішення про інвестування до завершальної стадії – досягнення окупності вкладень і отримання запланованого результату – прибутку або соціального ефекту.

Інвестиційний цикл складається з таких основних етапів:

- передінвестиційна фаза, що включає прийняття рішення про інвестування, визначення джерел інвестування та затвердження й проведення експертизи інвестиційного проекту;
- фаза інвестицій, що включає вкладення коштів в об'єкт інвестування та здійснення необхідних для цього практичних дій (наприклад, будівництво об'єкта);
- експлуатаційна фаза – відшкодування інвестором витрачених коштів, отримання прибутку чи досягнення певного соціального ефекту (відбувається в результаті експлуатації об'єкта інвестування).

Отже, інвестиційна діяльність представляє собою сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Істотними ознаками такої діяльності є: наявність практичних дій з реалізації інвестицій; виникнення правових наслідків для учасників інвестиційної діяльності; наявність заздалегідь визначеної мети.

3. Інвестиційні правовідносини: поняття, структура та зміст

Правовідносини, що виникають з приводу та в процесі здійснення інвестиційної діяльності (реалізації інвестицій), називаються інвестиційними правовідносинами.

Інвестиційні правовідносини мають свої особливості, обумовлені специфікою інвестиційної діяльності, зокрема відносинами власності,

⁴³ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

оскільки передбачають володіння, користування та розпорядження інвестиціями і отриманим у результаті цього прибутком.

Під інвестиційними правовідносинами слід розуміти врегульовані нормами інвестиційного права суспільні відносини, що виникають унаслідок здійснення інвестиційної діяльності (реалізації інвестицій), а також унаслідок державного впливу на учасників цих відносин, які пов'язані взаємними правами та обов'язками. Ці правовідносини являють собою зв'язок між суб'єктами, змістом якого є суб'єктивні права та обов'язки.

Правовідносини будь-якої галузі права мають своїх суб'єктів, специфічні об'єкти, а також суб'єктивні права та обов'язки, які виділяються за своїм змістом і структурою.

На думку О.М. Вінник, через неоднорідність інвестиційних правовідносин, останні можна поділити на види залежно від стадії інвестиційного циклу:

- правовідносини на передінвестиційній стадії;
- правовідносини на стадії інвестицій - вкладення коштів;
- правовідносини на експлуатаційній стадії.

Залежно від сфери інвестиційної діяльності розрізняються інвестиційні правовідносини у сферах:

- капітального будівництва;
- промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей народного господарства;
- іноземного інвестування;
- приватизації;
- корпоративного підприємництва;
- лізингу та ін⁴⁴.

О.М. Вінник визначає інвестиційні правовідносини як різновид господарських правовідносин, що складаються (виникають) між суб'єктами інвестиційної діяльності (інвесторами та іншими учасниками цієї діяльності) щодо підготовки, реалізації інвестицій, відшкодування витрачених коштів і отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального та/або екологічного ефекту⁴⁵.

Носіями прав та обов'язків є наділені компетенцією суб'єкти інвестиційних правовідносин. В ст. 5 Закону України «Про інвестиційну

⁴⁴ Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. К., Правова єдність. 2009. С. 54. 616 с.

⁴⁵ Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. К., Правова єдність. 2009. С. 57. 616 с.

діяльність» визначається, що суб'єктами (інвесторами й учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України й іноземних держав, а також держави⁴⁶.

Здатність особи виступати суб'єктами інвестиційних правовідносин слід розглядати як інвестиційну правосуб'єктність. У ряді випадків така правосуб'єктність має спеціальний характер, оскільки до суб'єкта висуваються особливі вимоги, наприклад, у вигляді тендерних (конкурсних) умов.

Як суб'єктів інвестиційної діяльності чинне законодавство визначає дві категорії осіб - інвестор і учасник.

Під інвесторами розуміються такі суб'єкти інвестиційної діяльності, що приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових, а також інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування та здобувають права й обов'язки інвесторів.

Відповідно до п.2 ч.2 ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» визначено, що інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності (вкладники — особи, що безпосередньо за рахунок своїх матеріальних ресурсів або інтелектуальних прав реалізують ті чи інші інвестиційні проекти; кредитори — особи, що надають кредити в грошовій чи товарній формі; покупці — особи, що здобувають права власності на об'єкти інвестицій)⁴⁷. Таким чином, законодавець персоніфікує інвесторів.

До інвесторів відноситься і держава. Держава надає державні кредити, інвестує соціальні програми, здійснюючи роздержавлення своєї власності, розпродає цінні папери. Аналогічно беруть участь в інвестиційній діяльності органи місцевого самоврядування.

Отже, основним суб'єктом інвестиційної діяльності є інвестор, який здійснює вкладення власних і позикових коштів.

З урахуванням спрямованості господарської діяльності інвестори можуть поділятися на: індивідуальних та інституціональних інвесторів.

⁴⁶ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

⁴⁷ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

Індивідуальний інвестор - це фізична або юридична особа, яка здійснює вкладення коштів у формі інвестицій для розвитку основної діяльності.

Інституціональний інвестор – це фінансовий посередник, який акумулює кошти індивідуальних інвесторів і здійснює вкладення капіталу в різні інвестиційні об'єкти. Інституціональними інвесторами виступають недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, страховики та фінансові установи - юридичні особи публічного права і т.п. (Закон України «Про інвестиційну діяльність» (ч.2. ст.5)⁴⁸.

У залежності від цілей інвестування, які ставлять перед собою інвестори, виділяються стратегічні і портфельні інвестори.

Стратегічний інвестор, у процесі інвестування коштів, ставить для себе мету встановити контроль над підприємством за рахунок або придбання контрольного пакета акцій в акціонерних товариствах або більшого числа паїв в інших господарчих товариствах. Для стратегічного інвестора на першому етапі інвестування важливо одержати доступ до управління підприємством і тільки потім уже забезпечити формування необхідного доходу від інвестицій.

Портфельний інвестор вкладає інвестовані кошти в різноманітні об'єкти інвестування (найчастіше в цінні папери) з метою одержання поточного доходу, приросту початкового капіталу чи в крайньому випадку збереження капіталу.

Учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України, інших держав, що забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора.

До учасників інвестиційної діяльності можуть бути віднесені і фізичні, і юридичні особи України чи інших держав, що забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень чи на підставі доручення інвестора.

Звертає на себе увагу невдала конструкція такого законодавчого положення, і от чому:

— по-перше, суб'єкти будь-якої діяльності, у тому числі інвестиційної, повинні бути самостійними носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Особи, що виконують доручення інвестора і діють на підставі доручення, не можуть виходити за його межі, а якщо і ви-

⁴⁸ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ходять, то лише за згодою інвестора та за умови наступного схвалення прийнятих ними рішень;

— по-друге, у реалізації інвестиційного проекту бере участь ряд осіб: гаранті, виконавці, державні органи, а іноді і впливові громадські організації, добре ім'я і репутація яких допомагає, образно говорячи, проштовхнути інвестиційний проект. Не можуть бути до них віднесені особи, що працюють за трудовим договором⁴⁹.

Наступним елементом інвестиційних правовідносин є об'єкт, який визначено ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність».

Правовідносини розглядаються як відносини між суб'єктами з приводу того чи іншого об'єкта. Вони складаються між особами щодо матеріального або нематеріального блага для задоволення своїх потреб. Тому об'єктом інвестиційних правовідносин може бути те, заради чого суб'єкти вступають у відносини з метою здійснення своїх законних прав та інтересів і на що спрямовані їхні суб'єктивні права та обов'язки.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність»⁵⁰, до об'єктів інвестиційної діяльності відноситься будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права.

Термін «майно» має неоднозначне трактування, зокрема під майном розуміють:

- 1) річ або конкретну сукупність речей. Саме про майно в такому значенні йдеться в нормах, які визначають предмет договору (наприклад, купівлі-продажу, поставки, оренди, позики тощо);
- 2) сукупність прав, які належать конкретній особі;
- 3) сукупність майнових прав та обов'язків.

Проблема застосування цього терміну полягає в тому, що він має важливе значення для визначення конкретних прав та обов'язків сторін в інвестиційних правовідносинах, де майно є об'єктом права, і тому виникає потреба щоразу визначати значення цього терміну шляхом тлумачення тексту правової норми. Також певні труднощі виникають з приводу того, що в деяких галузях законодавства (наприклад, у мит-

⁴⁹ Шишка Р.Б. Інвестиційне право України: посібник. К.: Видавництво Ліра-К. 2015. С.29. 328с.

⁵⁰ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ному, податковому) об'єкту права — майну може надаватися інше правове значення. Це є надзвичайно важливим, оскільки інвестиційні правовідносини тісно пов'язані з митними, податковими і можуть бути видом цивільних чи адміністративних правовідносин. І тому законодавець у Законі України «Про інвестиційну діяльність» визначивши, що об'єктом інвестиційної діяльності може бути будь-яке майно (уточнення — не заборонене чинним законодавством), надалі конкретизував: у тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства⁵¹.

Отже, об'єктами інвестиційних правовідносин є:

— основні фонди — частина виробничих фондів, яка у своїй натурально-речовинній формі цілком приймає участь у процесі виробництва та свою вартість переносить на готовий продукт частинами, протягом декількох виробничих циклів. Основні виробничі фонди — це засоби виробництва: виробничі спорудження, будинки, машини, обладнання, передатні пристрої, транспорт і т.п. Крім того, існують і невикористані фонди, до них відносяться: об'єкти житлово-комунального господарства, установи культури, науки, охорони здоров'я і інших невиробничих областей народного господарства;

— оборотні кошти — сукупність коштів, які авансуються для створення оборотних виробничих фондів, споживаних цілком в одному виробничому циклі і повністю переносять свою вартість на виготовлений продукт (сировина, матеріали і покупні напівфабрикати, паливо, тара, запасні частини);

— цінні папери — грошові документи, які засвідчують право володіння чи відносини позики, що передбачають, як правило, виплату прибутку у вигляді дивідендів чи відсотків, а також можливість передачі грошових і інших прав, що впливають з цих документів іншим особам;

— цільові грошові внески, розташовувані в установах банку із заздалегідь визначеною метою, наприклад для придбання конкретних видів товарів;

— науково-технічна продукція — вироблена на основі науково-технічних досягнень, нова продукція виробничого і невиробничого призначення;

⁵¹ Господарське право: навчальний посібник у схемах і таблицях. За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. К.: Центр навч. Літ., 2010. 616 с.

- інтелектуальні цінності — результати інтелектуальної роботи, виражені в майнових правах власників;
- інші об'єкти власності;
- майнові права.

Законом України «Про інвестиційну діяльність» встановлений також перелік об'єктів, інвестування яких забороняється⁵². До них відносяться такі, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, установлених законодавством України, а також якщо вони порушують законні права й інтереси громадян, юридичних осіб і держави.

Отже, об'єкти інвестицій – це необоротні й оборотні активи підприємств, цінні папери і грошові внески, інші матеріальні цінності, використання яких приносить або може принести в майбутньому прибуток чи інший соціальний ефект.

Також, елементом інвестиційних правовідносин визначають зміст - права та обов'язки, що реалізуються суб'єктами в процесі здійснення інвестиційної діяльності, закріплені в Законі України «Про інвестиційну діяльність» та інших нормативно-правових актах.

Слід зазначити, що усі суб'єкти інвестиційної діяльності (інвестори та учасники), незалежно від форм власності і господарювання, мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачене законодавчими актами України. Ці права зводяться до можливості самостійного ухвалення рішення про розміщення інвестицій у будь-яких об'єктах, крім тих, інвестування в який заборонено чи обмежено. Це визнається невід'ємним правом інвестора й охороняється законом. Інвестор самостійно визначає мету, напрямки, види й обсяги інвестицій, залучає для їхньої реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і торгів.

Учасники наділені рядом прав і обов'язків. Ці права й обов'язки передбачені безпосередньо інвестиційним законодавством і конкретизуються інвестиційним договором. Іншими словами, варто розрізняти дві групи факторів, що визначають правове положення учасників інвестиційної діяльності: чинне законодавство і договір. Перше визначає загальне правове положення, а друге доповнює його тими правами

⁵² Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

й обов'язками, що характерні лише для даного інституту (субінституту) договірному праву.

За рішенням інвестора володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результати їх реалізації можуть, у передбаченому законом порядку, бути передані іншим фізичним і юридичним особам. Взаємини при такій передачі прав регулюються ними самостійно на основі укладених договорів. Для інвестування ними можуть бути притягнуті фінансові кошти у виді кредитів, у тому числі шляхом випуску цінних паперів і позик.

Майно інвестора може бути використано ним для забезпечення інших його зобов'язань. Так, у заставу приймається тільки майно, що знаходиться у власності позичальника чи належить йому на праві повного господарського відання. Закладене майно при порушенні заставних зобов'язань може бути реалізовано.

Інвестор має право володіти, користатися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи право на реінвестиції. Він може здійснювати з цією метою торгові операції на території України відповідно до законодавчих актів України.

Для державних підприємств, що виступають інвесторами за межами України і яким відкритий іпотечний кредит, встановлюються гарантії в цих інвестиціях з боку держави. Інвестор має право на придбання необхідного йому майна в громадян і юридичних осіб безпосередньо чи самостійно через посередників за цінами й умовами, що визначаються за домовленістю сторін, якщо це не суперечить законодавству України, без обмеження обсягу і номенклатури.

У відповідності зі ст. 8 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інвестор у випадках і порядку, передбачених чинним законодавством, зобов'язаний:

- подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій;
- одержати дозвіл на виконання будівельних робіт у випадках та порядку, встановлених Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності";
- одержати письмовий звіт експертизи проекту будівництва у випадках та порядку, встановлених ст. 31 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності"⁵³;

⁵³ Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 17.02.2011 №3038-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 34. ст.343.

- одержати позитивний висновок державної експертизи інвестиційного проекту у випадках та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України⁵⁴.

Суб'єкти інвестиційної діяльності зобов'язані:

- виконувати вимоги державних органів і посадових осіб, що пред'являються в межах їх компетенції;
- подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність;
- не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги законодавства про захист економічної конкуренції;
- сплачувати податки, збори (обов'язкові платежі) в розмірах та у порядку, визначених законами України⁵⁵.

Для проведення господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, учасники інвестиційної діяльності повинні одержати відповідну ліцензію, що видається в порядку, встановленому законодавством - відповідно до Закону України «Про ліцензування видів підприємницької діяльності».

Чинне законодавство може уточнювати обов'язки учасників інвестиційної діяльності. Наприклад, податкове законодавство, конкретизує фіскальні зобов'язання, антимонопольне містить обмеження по деяких діях. В свою чергу, професійні інвестори мають додаткові права субінституціонального характеру і несуть додаткові юридичні обов'язки. Вони спеціально легалізуються на ринку фінансових послуг.

З метою забезпечення сприятливого та стабільного інвестиційного режиму, держава встановлює державні гарантії захисту інвестицій.

У відповідності зі ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» держава гарантує стабільність умов інвестиційної діяльності, дотримання прав і законних інтересів її суб'єктів⁵⁶.

Державні гарантії захисту інвестицій — це система правових норм, що спрямовані на захист інвестицій і не стосуються питань фінансово-господарської діяльності учасників інвестиційної діяльності та сплати

⁵⁴ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

⁵⁵ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

⁵⁶ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ними податків, зборів. Важливим є правило про те, що ці гарантії не можуть бути скасовані чи звужені щодо інвестицій, здійснених у період їхньої дії⁵⁷.

В інвестиційному праві гарантії розглядаються в найбільш широкому змісті як законодавчі, організаційні, майнові, кадрові й інші заходи, спрямовані на дотримання й охорону суб'єктивних прав і законних інтересів суб'єктів інвестиційної діяльності та ефективний їх захист у випадку порушення.

Умови договорів між суб'єктами інвестиційної діяльності зберігають свою дію на весь їх термін, навіть у тих випадках, коли змінюється законодавство.

Суб'єкти інвестиційної діяльності захищені від необґрунтованого втручання в їх діяльність. Державні органи та їх посадові особи не мають права втручатися в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності, крім випадків, коли таке втручання допускається чинним законодавством і здійснюється в межах компетенції цих органів та їх посадових осіб. У більшій мірі тут йде мова про перевірки.

Законодавцем гарантується воля інвестування. Ніхто не вправі обмежувати права інвестора у виборі об'єктів інвестування.

Якщо державний орган чи орган місцевого самоврядування приймає нормативні акти, що порушують права інвесторів і учасників інвестиційної діяльності, то виниклі в зв'язку з цим збитки підлягають відшкодуванню в повному обсязі цими органами. У даних випадках обов'язок відшкодувати заподіяний збиток покладається на скарбницю. Суперечки про відшкодування збитків розглядаються судом чи господарським судом відповідно до їхньої компетенції. У більшій мірі ці суперечки підвідомчі господарським судам.

Захист інвестицій і суб'єктивних прав та інтересів учасників інвестиційного процесу здійснюється у випадку порушення їх прав.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про інвестиційну діяльність» захист інвестицій — це комплекс організаційних, технічних і правових мір, спрямованих на створення умов, що сприяють збереженню інвестицій, досягненню мети внесення інвестицій, ефективної діяльності суб'єктів інвестування та реінвестування, захисту законних

⁵⁷ Журавель А.В. Державні гарантії здійснення інвестиційної діяльності в Україні. Південноукраїнський правничий часопис 2014р. №4. С.102. С. 101-104.

прав та інтересів інвесторів, у тому числі права на одержання прибутку (доходу) від інвестицій⁵⁸.

Виходячи з принципу рівності правового положення всіх інвесторів, держава гарантує захист інвестицій незалежно від форми власності, а також захист іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечений законодавством України і міжнародними договорами. Інвесторам, у тому числі і іноземцям, забезпечується рівноправний режим, що виключає застосування мір дискримінаційного характеру, що міг би перешкоджати керуванню інвестиціями, їх використанню та ліквідації. Також передбачаються умови і порядок вивозу вкладених цінностей і результатів інвестицій.

Інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані чи реквізовані та до них не можуть бути застосовані міри, рівні по наслідках. Такі міри можуть застосовуватися лише на підставі законодавства України. При цьому необхідно відшкодувати інвестору в повному обсязі збитки, заподіяні в зв'язку з примусовим припиненням інвестиційної діяльності. Мова йде про крайню необхідність — використання об'єктів інвестицій для запобігання ліквідації наслідків надзвичайних обставин чи техногенів. Якщо приймається рішення про вилучення інвестицій, то варто визначити і порядок відшкодування заподіяного інвестору збитку.

Інвестиції можуть, а у випадках, передбачених законодавством, мають бути застраховані.

При недодержанні договірних зобов'язань суб'єкти інвестиційної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, передбачену законодавством України та укладеними договорами.

Сплата штрафів і неустойок за порушення умов договорів, а також відшкодування завданих збитків не звільняють винну сторону від виконання зобов'язань, якщо інше не передбачено законом або договором.

Виникнення, зміну, призупинення та припинення інвестиційних правовідносин пов'язують з юридичними фактами. Підставою виникнення інвестиційних правовідносин є, як правило, інвестиційний договір, хоча можливі й інші підстави їх виникнення, наприклад, односторонній акт надання гуманітарної або спонсорської допомоги. Підставами зміни, призупинення або припинення інвестиційних правовідносин (інвестиційного договору) можуть бути спільне або односто-

⁵⁸ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

ронне волевиявлення сторін (сторони) або третіх осіб (наприклад, призупинення дій договору за ініціативою контролюючих державних органів через порушення екологічного законодавства).

4. Інвестицій: поняття, види та характеристика

З середини 20 сторіччя інвестиції стали актуальним предметом дослідження як економічної, так і правової науки.

В економічній та довідковій літературі інвестиції визначені як довгострокові вкладення капіталу в підприємництво з метою одержання прибутку.

У загальноновизнаному змісті інвестування сприймається як механізм «залишитися без грошей сьогодні, щоб одержати набагато більше в майбутньому»⁵⁹.

Інакше кажучи, інвестування — це реалізація загальновідомого крилатого виразу й економічного закону: «Гроші повинні робити гроші».

Інвестиції, таким чином, пов'язані з двома визначальними категоріями і реаліями: час і ризик. Час — це проміжок між вкладенням інвестицій та одержанням прибутку, що перекриває розмір (суму) інвестицій. Таким чином, час визначається моментом інвестування і моментом вилучення інвестицій. Ризик — це відношення інвестора до можливості заробити чи втратити гроші. Він виявляється в ступені можливості одержання інвестором прибутку як його винагороди за те, що він ризикує, особливо в умовах економічної невизначеності, зміни попиту споживача чи форс-мажорних обставин. Адже, останні можуть скластися таким чином, що інвестор втратить не тільки свої інвестиції, але й інше своє майно.

Суспільні відносини, що виникають у результаті здійснення інвестування, досить складні та різноманітні. І саме це викликає певні труднощі у визначенні економічного та правового змісту поняття «інвестиції», що призводить до різного їх тлумачення.

Інвестиції в перекладі з англійської (investments) означають капіталовкладення. Таким чином, «інвестиції» та «капіталовкладення» розглядаються як синоніми. Зарубіжні та більшість вітчизняних економістів розглядають інвестиції як довгострокові вкладення капіталу в різні галузі та сфери економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охо-

⁵⁹ Гвоздю С.Ю. Кошти іноземних інвесторів як джерело фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств. Актуальні проблеми економіки, 2011. №6. с. 67-74.

рону навколишнього середовища як у даній державі, так і за кордоном, з метою розвитку виробництва та отримання прибутку⁶⁰.

У вітчизняному законодавстві та літературі є декілька визначень інвестицій.

У ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» надається законодавче визначення інвестицій як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект⁶¹.

Це визначення, у цілому, відповідає міжнародному підходу до інвестиційної діяльності як процесу вкладення ресурсів (благ, майнових та інтелектуальних цінностей) з метою отримання прибутку, доходу, дивідендів (соціального чи екологічного ефекту) у майбутньому. Тобто інвестор відмовляється від задоволення своїх поточних потреб із розрахунку на очікуване задоволення їх у майбутньому, але вже в більшому розмірі.

Відповідно до ст. 326 Господарського кодексу України інвестиціями у сфері господарювання визнаються довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту⁶².

В свою чергу, в ст. 14 (14.1.81) Податкового кодексу України від 02.12.2010р. надається інше визначення інвестицій - це господарські операції, які передбачають придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно⁶³. Таким чином, податкове законодавство, виходячи з прийнятого визначення об'єкта оподатковування, звужує тлумачення інвестицій та ігнорує таку їхню важливу ознаку, як одержання прибутку.

⁶⁰ Самуэльсон П. Экономика. Вводный курс. - М.: Прогресс, 1984; Пересадка А.А. Основы инвестиционной деятельности. К.: Вид-во «Лібра», 1996. С. 6.

⁶¹ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

⁶² Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

⁶³ Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-17. С. 556. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Значний інтерес викликає питання про природу інвестицій. В економічній і юридичній літературі щодо природи інвестицій єдності думок та підходів відсутній. Але при цьому, можна виділити три основних напрямки підходів визначення природи інвестицій: економічний, правовий і комплексний.

Так, Дж. Кейнс інвестиції визначає як «приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності в певний період», чим підкреслюється економічний характер інвестиційних процесів. Довідкова економічна література теж в основному дотримується цієї позиції і визначає інвестиції як довгострокові вкладення капіталу в яке-небудь підприємство з метою одержання прибутку чи довгострокових вкладень капіталу в будь-яке підприємство⁶⁴.

Н. С. Кузнецова вказує, що поняття «інвестиції» і «капітальне вкладення» співвідносяться, як загальне та окреме на тій підставі, що інвестиції здійснюються у формі капітальних вкладень⁶⁵.

В свою чергу, Ю.Б. Бек ототожнює інвестиції з власністю. В.М. Коссак, якщо абстрагуватися від акцентування уваги на слові «іноземні», визначає інвестиції як «майно і майнові права, а також інтелектуальну власність, вкладені іноземним інвестором (у передбачених законом формах) в об'єкти інвестиційної діяльності на території України з метою одержання прибутку (доходу) чи досягнення іншого соціального ефекту»⁶⁶.

Зустрічаються і дуже полегшені трактування інвестицій як передача майна з рук колишнього власника в руки нового, що може в цивільному праві мати своє визначення. Наприклад, навряд чи договір купівлі-продажу чи дарування може розглядатися як інвестиція.

Деякі автори, навпроти, ускладнюють поняття інвестицій та вважають, що інвестиції — майно, майнові права й інші цінності, у тому числі інтелектуальні, які належать особі на праві власності чи іншим особам і вкладаються в не заборонені законом види господарської дія-

⁶⁴ Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Гелиос АРВ, 1999. — 451 с.

⁶⁵ Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. К.: Наукова думка. 1993. С.9. 159 с.

⁶⁶ В.М.Коссак, Ю.Б.Бек. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Програма спецкурсу та методичні рекомендації для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2006. 32 с.

льності з метою одержання прибутку, досягнення соціального ефекту чи іншого позитивного результату⁶⁷.

Незважаючи на таке різноманіття поглядів на сутність інвестицій, можна знайти і загальні ознаки інвестицій, що притаманні кожному з вказаних вище визначень:

- інвестиції — це завжди цінності, що мають економічне вираження (у цій своїй якості вони підлягають обліку, оцінці, а в залежності від цього визначаються частки, паї, та відповідно до них і дивіденди (відсотки);

- інвестиції — це вкладення, що переслідують визначену господарську (підприємницьку) чи соціальну мету;

- результатом інвестицій повинне бути чи створення розширеного виробництва й одержання прибутку, чи досягнення іншої мети, що не має комерційного характеру;

- інвестор зберігає контроль над інвестиціями і може їх (у передбачених законом, договором) випадках вилучити;

- законодавець і особа, що прийняла рішення й реалізувала інвестиції, надали їм правове положення таких;

- інвестиції — це правочини, що породжують, змінюють і припиняють інвестиційні права й обов'язки.

Проблема визначення змісту інвестицій, як в юридичній, так і в економічній літературі, зумовлена їх складністю і наявністю багатьох форм та видів інвестування. Більшість із них визначають якість, окремі риси економічного та правового змісту інвестування.

Інвестиції, по своїй суті, є не що інше, як майнові чи речові права, що передаються одним власником іншому для організації, чи підтримки удосконалення виробництва, у більшості випадків для одержання прибутку.

Безумовно, що передачу інвестицій опосередковує, насамперед, цивільне право. Але інвестор може і самостійно реалізувати своє право без допомоги інших суб'єктів, наприклад, заснувавши власне підприємство. Соціальні інвестиції, як ось: у житлове будівництво і поліпшення умов обслуговування населення; в охорону здоров'я і т.п. — спрямовані на досягнення іншого результату. Саме цей підхід закріплений у діючому інвестиційному законодавстві України, де підкреслено, що інвестиції — всі види цінностей... (ст. 1 Закону України «Про іноземні інвестиції»)⁹⁶.

⁶⁷ Теорії інвестицій. Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. К. 2000. 345 с.

При здійсненні інвестиційної діяльності особливого значення набувають форми та види інвестицій, від яких залежить правовий режим суб'єктів інвестиційної діяльності, оподаткування, митний режим, дивідендна політика та багато інших чинників. А тому проблема класифікації інвестицій має як теоретичний, так і суцільно прикладний характер. Та, на думку О.М. Вінник, на сьогодні такої чіткої класифікації в чинному законодавстві України немає. Автор пов'язує поняття інвестицій із поняттям власності, оскільки інвестиції передбачають також право володіння, користування та розпорядження рухомим і нерухомим майном, що вкладається в об'єкт інвестування і є результатом інвестиційної діяльності⁶⁸.

З метою більш глибокого усвідомлення поняття «інвестиції» доцільно провести їх класифікацію. В юридичній літературі існують різні підходи до класифікації інвестицій.

За видами матеріальних та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти інвестиційної діяльності, розрізняють інвестиції:

1) у вигляді грошових коштів (у національній або іноземній валюті, що визнається конвертованою Національним банком України);

2) у вигляді цільових банківських вкладів;

3) у вигляді корпоративних прав (прав власності на частку (пай) у статутному фонді господарських товариств та інших господарських організацій корпоративного типу);

4) у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;

5) у вигляді рухомого і нерухомого майна (будинків, споруд, устаткування та інших матеріальних цінностей) та пов'язаних з ним (цим майном) майнових прав;

6) у вигляді майнових прав, інтелектуальної власності;

7) у вигляді сукупності технічних, технологічних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);

8) у вигляді грошових вимог та права на вимоги виконання договірних зобов'язань, у т.ч. гарантовані першокласними банками та такі, що мають вартість у конвертованій валюті;

9) у вигляді прав на здійснення господарської діяльності, включаючи права на користування надрами та використання природних ресурсів, наданих відповідно до законодавства або договорів;

⁶⁸ Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид., змінене та доп. К.: Правова єдність. 2011.С.478. 766 с.

10) у вигляді інших цінностей відповідно до законодавства України.

За джерелами інвестування інвестиції поділяють на:

- **внутрішні**, тобто такі, участь у яких беруть лише вітчизняні інвестори;

- зовнішні (іноземні), тобто такі, які здійснюються виключно іноземними інвесторами;

- спільні — за участю вітчизняних та іноземних інвесторів.

Іноземні інвестиції відрізняються від внутрішніх тільки одним - іноземним походженням капіталу. Але, за законодавством, іноземна інвестиція кваліфікується не за її іноземним походженням, а за іноземним походженням інвестора, і це положення закріплене як у ст. 1 Закону України «Про режим іноземного інвестування»⁶⁹. Для іноземних інвестицій, як і для іноземних інвесторів, установлені підвищені гарантії захисту їхніх інтересів.

Іноземні інвестиції, в свою чергу, можна поділити на інвестиції:

- у вигляді позик чи кредитів (позичковий капітал);

- у вигляді прямих чи портфельних інвестицій (підприємницький капітал).

За формою вивезення капіталу А.В. Омельченко поділяє інвестиції на:

- інвестиції у формі позичкового капіталу (позики містам, урядам, банкам і т.д.);

- інвестиції у формі виробничого капіталу - створення за кордоном промислових підприємств, скуповування вже існуючих, скуповування акцій;

- інвестиції у формі вивезення торгового капіталу - для будівництва торговельних підприємств, складських приміщень і т.д.⁷⁰.

За формами власності можна виділити дві великі групи інвестицій:

- державні (публічні);

- недержавні (приватні).

Під державними інвестиціями розуміються позики, кредити, які одна держава чи група держав надають іншій державі. У цьому випадку йдеться про відносини між державами, які регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного економічного права. Але можливі також випадки, коли інвестиції державі надають приватні установи.

⁶⁹ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

⁷⁰ Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посіб. - К.: Атіка, 1999. - С. 11.

Під приватними (недержавними) інвестиціями розуміються інвестиції, що надаються приватними фірмами, компаніями чи громадянами відповідним суб'єктам. Ця класифікація наведена для іноземних інвестицій.

Деякі автори, поділяючи інвестиції на державні і приватні, керуються іншими міркуваннями. До недержавних відносять приватні та колективні, а до державних — також комунальні, пояснюючи це тим, що, Конституцією України передбачено ще й комунальну форму власності, а тому слід розрізняти саме ще й ці два види. Це обумовлене тим, що інвестиції приватної та колективної форми власності мають майже ідентичний правовий режим, на відміну від державних та комунальних інвестицій, які через бюджетне походження та специфіку деяких категорій майна, що не може знаходитись у недержавній власності, мають специфічний правовий режим⁷¹.

О.М. Вінник, залежно від форм власності, на базі якої функціонує інвестор, і джерел інвестиційних коштів виділяє:

- приватні інвестиції, тобто такі, що здійснюються фізичними і юридичними особами, які не належать до державної та комунальної власності, за рахунок власних або позичкових коштів;
- державні інвестиції, тобто інвестиції, які здійснюються державними суб'єктами господарювання за рахунок державних або позичкових коштів;
- комунальні інвестиції, тобто такі, що здійснюються органами місцевого самоврядування та створеними ними організаціями за рахунок коштів місцевих бюджетів і позичкових коштів;
- змішані інвестиції, тобто інвестиції, які здійснюються інвесторами, що функціонують на різних формах власності⁷².

Розглянуті останні три класифікації засновані на одній ознаці, але автори використовують різні підходи та пропонують ту чи іншу класифікацію, керуються власними міркуваннями.

Відповідно до механізму здійснення розрізняють інвестиції:

- прямі - довгострокові капітальні вкладення підприємницького капіталу, що забезпечує контроль за діяльністю об'єкта, що інвестується (експортні, ринкові, спекулятивні);

⁷¹ Господарське право України: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Н.О. Саниахметової. Х.: "Одіссей". 2010. С.38. 608 с.

⁷² Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид., змінене та доп. К. Правова єдність. 2011. С.38. 766 с.

- портфельні — довгострокові вкладення капіталу в промислові сільськогосподарські, транспортні, кредитні та інші підприємства з метою одержання прибутку.

Головною рисою, яка відрізняє прямі інвестиції від портфельних, є те, що інвестор при прямих інвестиціях отримує право на участь в управлінні підприємством. Портфельні інвестиції не передбачають безпосередньої участі в управлінні підприємством, а тільки отримання інвестором дивідендів на акції та інші цінні папери. Портфельні інвестиції так само можуть перетворюватись на прямі, якщо інвестор зможе брати участь в управлінні підприємством та навпаки.

Дещо інший підхід до класифікації інвестицій залежно від участі інвестора в інвестиційній діяльності застосовує О.М. Вінник. Автор, поділяючи їх на прямі та непрямі, вважає, що до прямих слід віднести ті інвестиції, які здійснюються безпосередньо інвестором, що вимагає від нього відповідної підготовки та професійних навичок. До непрямих належать ті інвестиції, які здійснюються за посередництва інших осіб - інвестиційних або фінансових посередників⁷³.

В свою чергу, Податковий кодекс України у п. 81 ч.1 ст. 14 виділяє,

- капітальні інвестиції як господарські операції, що передбачає придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації.

- фінансові інвестиції як господарські операції, що передбачають придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та/або інших фінансових інструментів (фінансові інвестиції поділяються на прямі — господарські операції, що передбачають внесення коштів або майна в обмін на корпоративні права, емітовані юридичною особою при їх розміщенні такою особою, і портфельні інвестиціїгосподарські операції, що передбачають купівлю цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку або біржовому товарному ринку (за винятком операцій по придбанню акцій як безпосередньо платником податків, так і зв'язаними з ним особами, в обсягах, що перевищують 50 відсотків загальної суми акцій, емітованих іншою юридичною особою, що належать до прямих інвестицій)).

⁷³ Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид. змінене та доп. К. Правова єдність. 2011. С.40. 766 с.

- реінвестиції — господарські операції, що передбачають здійснення капітальних чи фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій⁷⁴.

Залежно від періоду інвестування виділяються:

- короткострокові інвестиції, тобто інвестиції, строк вкладення яких не перевищує одного року;
- довгострокові, тобто інвестиції, здійснення яких перевищує один рік.

Відповідно до мети здійснення інвестиційної діяльності інвестиції можна розділити на:

- комерційні, тобто такі, котрі вкладаються з метою одержання прибутку;
- соціальні — з метою одержання соціального ефекту (житлове будівництво, культура, охорона здоров'я, наука)
- екологічні - з метою одержання екологічного ефекту (очищення навколишнього середовища).

Існує також класифікація, що базується на функціональності інвестицій та шляхах їх інвестування. Так, розрізняють інвестиції:

- реальні — довгострокові вкладення коштів у матеріальне будівництво (створення нових виробничих потужностей, реконструкція, модернізація і переоснащення існуючих і т.п.);
- фінансові, через механізм кредитування;
- інтелектуальні, які припускають допомогу в підготовці фахівців, а також полягають в передачі патентів, «ноу-хау», передового досвіду, науково-технічної документації, загальних наукових розробок (серед інтелектуальних інвестицій особливе місце займають інновації)⁷⁵¹⁰⁷.

Перелік класифікацій інвестицій можна продовжити, але це буде лише деталізацією зазначених груп інвестицій або виділятиме певний напрям здійснення інвестиційної діяльності.

Таким чином, законодавством визначено інвестицій як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект.

Об'єкти інвестицій - конкретні матеріальні та інші блага, із приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини.

⁷⁴ Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-17. С. 556. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

⁷⁵ Полотай В. Класифікація інвестицій: теоретичний та прикладний аспекти. Предпринимательство, хозяйством право. 1999. № 10. С. 27.

Ч.2 ст.1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» до об'єктів інвестицій відносить:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери(крім векселів);
- рухоме і нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності);
- майнові права інтелектуальної власності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних і інших знань, оформлених у виді технічної документації, навиків і виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права;
- інші цінності⁷⁶.

Інвестиції, що спрямовуються на створення (придбання), реконструкцію, технічне переоснащення основних засобів, очікуваний строк корисної експлуатації яких перевищує один рік, здійснюються у формі капітальних вкладень.

Кошти, як об'єкт інвестицій, можуть бути виражені в національній грошовій одиниці чи конвертованій валюті — іноземних грошових знаках у вигляді банкнот, казначейських квитків, монет, що знаходяться в обороті і визнані законним платіжним коштом на території відповідного держави, кошти в грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що знаходяться на рахунках чи вносяться в банківські й інші кредитно-фінансові установи за межами України.

Цінні папери, як об'єкт інвестицій - документ установленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам. Перелік цінних паперів установлений Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки».

Фінансові інвестиції займають особливе місце в механізмі інвестування. Вони виявляються також у вигляді фінансові послуг. До таких

⁷⁶ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>

відносяться: випуск платіжних документів, довірче керування фінансовими активами, діяльність з обміну валют, залучення фінансових активів, фінансовий лізинг, кредитування, надання гарантій, грошові перекази, страхові операції, торгівля цінними паперами, факторинг, форфейтинг і інші фінансові операції.

До майнових, речових прав відноситься право володіння і право користування чужою річчю, корпоративні права (права власності на частку (пай) у статутному фонді юридичної особи).

До інвестицій також віднесена інтелектуальна власність, а якщо бути більш точним, ті лише майнові права, що впливають з авторського права (ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), та інші інтелектуальні цінності. У більшій мірі мова йде про майнові права, що охоплюються правом промислової власності. Звертає на себе увага той факт, що законодавець використовує термін «інтелектуальні цінності», що асоціюється з продуктами творчої діяльності і, насамперед, здобутками науки, літератури та мистецтва. Видається, що в цій своїй якості вони не можуть бути комерційними інвестиціями, а лише в тому випадку, якщо вони мають визначене матеріальне вираження та можуть приносити матеріальний дохід⁷⁷.

Комерційні інвестиції — вкладення з метою одержання прибутку та можуть бути лише у виді майнових прав: права публічного виконання чи продажу пропозиції до продажу носіїв (книг, репродукцій картин, аудіо- і відеокасет, програмного продукту) і ін. Сам об'єкт — оригінал картини — може виступати лише як соціальна інвестиція. Виручені від продажу гроші відносяться до комерційних інвестицій.

Що стосується промислової власності, то тут мова може йти лише про майнові права, легальним вираженням яких є охоронні документи (патенти, свідчення) і правовою підставою є договір (ліцензійний, «ноу-Хау», поступки патенту). Втім, характерні елементи цих договорів можуть входити в комплексний інвестиційний договір.

Права користування природними ресурсами і, особливо, їхніми розробками складає дотепер значний за обсягом сектор економіки України (залізнi руди, марганцеві руди, руди надважких металів і т.п.). У силу об'єктивних причин розміщення цих родовищ на території України вони є привабливими об'єктами для інвестицій, особливо іноземних. Україна може надавати право розробки таких родовищ на основі концесійних угод, що у літературі відносять до різновиду договору

⁷⁷ Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3792-12>

оренди. Наприклад, розвідане на території Волинської області родовище міді може бути освоєно лише за умови залучення іноземних інвестицій.

Інвестиції у відтворенні основних фондів та в приріст національно-виробничих запасів здійснюються у формі національних вкладень — інвестицій (витрат) на створення нових і на розширення, реконструкцію діючих основних фондів виробничого і невиробничого призначення.

Визначені види об'єктів інвестування можуть бути як об'єктами, в які вкладаються кошти, так і формами, в яких здійснюються вкладення.

Залежно від характеру інвестицій інвестор може вкладати кошти у споживчі, фінансові чи підприємницькі об'єкти.

Споживчі об'єкти — це об'єкти особистого або сімейного довгострокового використання (нерухомість, різні види транспортних засобів особистого використання, предмети розкоші тощо). До споживчих можуть бути віднесені також вкладення, що пов'язані з підвищенням якості виробничого та офісного побуту.

Підприємницькі об'єкти — це вкладення у будь-які види виробничої чи комерційної діяльності.

Фінансові об'єкти — вкладення у заснування або розвиток фінансових структур (банки, страхові компанії, інвестиційні компанії, кредитні спілки тощо), а також придбання активів у вигляді цінних паперів чи майнових прав.

Реальні та фондові (фінансові) інвестиції можуть здійснюватися у підприємницькі об'єкти та їх розвиток (через розробку та реалізацію інвестиційних проєктів) або у впровадження наукомістких та високотехнологічних виробництв (венчурне інвестування).

Будь-які інвестиції пов'язані з певним рівнем ризику. А тому, для зниження ризику вкладення здійснюються не в один, а у велику кількість інвестиційних об'єктів (метод генерування об'єктів інвестування у певну сукупність називається формуванням інвестиційного портфеля цілеспрямовано сформована сукупність активів (різного виду інвестицій) інвестора).

Запитання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте передумови участі в інвестиційній діяльності.
2. Розкрийте умови здійснення інвестиційної діяльності.
3. Визначте поняття, ознаки та форми інвестиційної діяльності.
4. Назвіть та охарактеризуйте об'єкти інвестиційної діяльності.

5. Визначте суб'єктів інвестиційної діяльності та їх правовий статус.
6. Охарактеризуйте способи і засоби захисту порушених прав і інтересів.
7. Припинення, призупинення інвестиційної діяльності.
8. Визначте гарантії прав суб'єктів інвестиційної діяльності.
9. Визначте поняття, ознаки та сутність інвестицій.
10. Охарактеризуйте об'єкти інвестицій та порядок інвестування.
11. Наведіть класифікацію основних видів інвестицій за законодавством України.
12. Визначте інтелектуальну власність як об'єкт інвестицій.
13. Майнові права інтелектуальної власності, як об'єкт інвестицій.
14. Розкрийте правові форми інвестування культури, науки та освіти.

ТЕМА №3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План заняття:

1. Поняття інноваційної діяльності та інновацій.
2. Об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності.
3. Державна інноваційна політика та основні напрямки інноваційної діяльності.

Зміст лекції

1. Поняття інноваційної діяльності та інновації

Сучасна розвиток економіки багатьох держав світу свідчить, що високих результатів можна досягнути лише за умови інноваційної діяльності – систематичного і цілеспрямованого новаторства, націленого на забезпечення нового рівня взаємодії на основі використання нових науково-економічних, науково-технічних знань.

Інноваційна діяльність є однією з економіко-правових форм інвестиційної діяльності. Її значення, у зв'язку з орієнтацією нашої держави на забезпечення інноваційного шляху розвитку економіки країни, посилено зростає. Тому, дослідженню інноваційної діяльності приділяється багато уваги зі сторони вчених-правників.

Інноваційна діяльність, за С. Покропивним, — це процес, спрямований на розроблення й реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий чи вдосконалений продукт, реалізований на ринку, у новий чи вдосконалений технологічний процес, використовуваний у практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові наукові дослідження й розробки⁷⁸. Інноваційна діяльність включає весь інноваційний процес, який розпочинається розробкою ідеї й закінчується реалізацією готової продукції.

Інноваційна діяльність у сфері господарювання — діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

⁷⁸ Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання. Еко номіка України. 1995. № 2. С. 22-26. С.24

Отже, під інноваційною діяльністю розуміють усі наукові, технологічні, організаційні, фінансові й комерційні дії, що реально сприяють здійсненню інновацій або задумані з цією метою. До інноваційної діяльності входять дослідження й розробки, не пов'язані безпосередньо з підготовкою конкретної інновації.

Інноваційна діяльність як одна із форм інвестиційної діяльності здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво й соціальну сферу, що включає:

- випуск і поширення принципово нових видів техніки й технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;
- реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища.

Залежно від мети здійснення інноваційна діяльність може бути некомерційною та комерційною.

Некомерційною слід визнати таку інноваційну діяльність, метою здійснення якої є виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя (тобто отримання прибутку – як безпосередня мета здійснення такої діяльності – відсутня, проте вона може бути досягнута згодом як один з її результатів).

Комерційною є інноваційна діяльність, яка спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.

В законодавстві поняття інноваційної діяльності регулюється в широкому розумінні, що охоплює інноваційне інвестування на професійних засадах та здійснюється систематично як основний чи один з основних видів діяльності суб'єкта господарювання, та у вузькому - інноваційні операції, що здійснюються, у разі потреби, учасниками господарських відносин незалежно від наявності у них статусу суб'єкта господарювання.

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із Господарського та Податково-

го кодексів України, законів України, а також інших нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері⁷⁹.

Відповідно до ст.325 Господарського кодексу України під інноваційною діяльністю у сфері господарювання слід розуміти діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науковотехнічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя⁸⁰.

Трактування суті інноваційної діяльності визначено й в Законі України «Про інноваційну діяльність», як діяльність, що спрямована на використання й комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг⁸¹.

Інноваційна діяльність передбачає інвестування наукових досліджень і розробок, спрямованих на здійснення якісних змін у стані продуктивних сил і прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, розробки і впровадження нових видів продукції і технологій.

Відповідно до ст. 327 ГК України види інноваційної діяльності визначаються залежно від її напрямів:

- проведення наукових досліджень і розробок, спрямованих на створення об'єктів інтелектуальної власності, науково-технічної продукції;
- розробка, освоєння, випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технологій;
- розробка і впровадження нових ресурсозберігаючих технологій, призначених для поліпшення соціального та екологічного становища;
- технічне переозброєння підприємств, реконструкція, розширення, будівництво нових підприємств, що здійснюються вперше як промислове освоєння виробництва нової продукції або впровадження нової технології⁸².

⁷⁹ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>

⁸⁰ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

⁸¹ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

⁸² Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Вирішальною ознакою інноваційної діяльності є інновації, що створюються в результаті її здійснення та/або застосовуються в процесі її реалізації.

Інновації - новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність" від 04.07.2002 р., під інноваціями слід розуміти новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери⁸³.

Інноваціями вважаються вкладення інвестиційного капіталу в нововведення, які призводять до кількісних або якісних змін у підприємницькій (виробничій) діяльності. Як правило, інноваціям передують науково-технічна діяльність, пов'язана з появою нововведення. Ідея нововведення може виникнути у вигляді інвенції, ініціації або дифузії інновації.

Інвенція - це ідея, пропозиція або проект, які після опрацювання стануть інновацією.

Ініціація - це рекомендації щодо вдосконалення науково-технічної, організаційної, виробничої або комерційної діяльності, метою яких є початок інноваційного процесу або його продовження (розвиток).

Дифузія - пропозиція щодо використання ідеї інновації, яку вже було обґрунтовано і впроваджено.

Інновація — це процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі. Інновація повинна задовольняти ринковий попит, мати новизну і приносити прибуток виробнику⁸⁴.

Значення терміна «інновація» залежить від конкретної цілі дослідження, вимірювання або аналізу об'єкта.

Сучасна економічна теорія розрізняє п'ять основних типів інновацій:

⁸³ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

⁸⁴ Пожуєв О.В., Кондратенко В.В. Формування інноваційної політики промислового підприємства. 2013. С.114-118. С.115. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_4_114.pdf

- введення нового продукту (товарна інновація);
- введення нового методу виробництва (технологічна інновація);
- створення нового ринку товарів або послуг (ринкова інновація);
- освоєння нового джерела постачання сировини або напівфабрикатів (маркетингова інновація);
- реорганізація структури управління (управлінська інновація).

Частіше всього інноваціям передують науково-виробнича діяльність, пов'язана із появою нововведення⁸⁵.

Всі існуючі визначення поняття «інновація» можна віднести до п'яти основних підходів до трактування сутності інновацій. Сутність об'єктного підходу полягає в тому, що інновацією (нововведенням) є об'єкт - результат науково-технічного прогресу: нова техніка, технологія.

Розрізняють:

- базисні інновації, що реалізують значні винаходи та стають основою формування нових поколінь і напрямів розвитку техніки;
- поліпшуючі інновації, які реалізують дрібні та середні винаходи переважно на фазах розширення і стабільного розвитку науково-технічного циклу;
- псевдоінновації спрямовані на часткове поліпшення застарілих поколінь техніки і технологій і зазвичай гальмують технічний прогрес⁸⁶.

Інновації необхідно відрізняти від несуттєвих видозмін у продуктах та технологічних процесах (естетичні зміни). Незначні технічні або зовнішні зміни в продуктах, які залишають незмінними конструктивне виконання та не впливають на параметри якості, вартість виробу, не є інноваціями.

Новизну інновацій оцінюють за технологічними параметрами та з ринкової позиції.

За технологічними параметрами розрізняють інновації продуктові і процесні. **Продуктові** інновації включають застосування нових матеріалів, напівфабрикатів і комплектуючих, одержання принципово нових продуктів. **Процесні** інновації пов'язані з новими методами організації виробництва (новими технологіями). Процесні інновації пов'язані зі створенням нових організаційних структур у складі підприємства.

У залежності від змін, що вносяться, виділяють інновації: радикальні; покращуючі; модифікаційні.

⁸⁵ Економіка підприємства: підручник. Швиданенко Г. О., Васильков В. Г., Гончарова Н. П. [та ін.] ; за заг. ред. Г. О. Швиданенко. К.: КНЕУ, 2009. С. 326. 598 [2] с.

⁸⁶ Економіка підприємства: підручник. Швиданенко Г. О., Васильков В. Г., Гончарова Н. П. [та ін.] ; за заг. ред. Г. О. Швиданенко. К.: КНЕУ, 2009. С. 326. 598 [2] с.

Від сфери розповсюдження інновації виділяють одиничні та дифузні.

За місцем у виробничому циклі інновації класифікують на сировинні; забезпечуючі, продуктові.

За наступністю інновації виділяють: наступні інновації; скасовуючі; замішувані; зворотні; відкриваючі; ретровведення.

За обсягом розрізняють інновації: локальні, системні та стратегічні.

За інноваційним потенціалом та ступенем новизни інновації бувають: радикальні, комбіновані та удосконалюючі⁸⁷.

Інноваційне інвестування може здійснюватися систематично як інноваційна діяльність або як окремі операції (комплекс операцій) інноваційного характеру.

Інноваційна діяльність - це одна з економіко-правових форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу з метою досягнення певного соціально-економічного ефекту, в т. ч. випуску і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології, досягнення прогресивних міжгалузевих структурних зрушень, здійснення якісних змін у стані продуктивних сил, поліпшення соціального й екологічного становища, випуску нових конкурентоздатних товарів, послуг та ін.⁸⁸

Інновації - це кінцевий результат інноваційної діяльності, у вигляді нового чи удосконаленого продукту або технологічного процесу, який наділено якісними перевагами при використанні та проектуванні, виробництві, збуті, який використовується у практичній діяльності та має суспільну перевагу.

Інноваційна діяльність в сучасних умовах є важливим фактором забезпечення економічного розвитку держави, підприємства, особистості.

2. Об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності

У процесі організації, безпосереднього здійснення інноваційної діяльності та контролю за дотриманням її суб'єктами вимог чинного законодавства, складається особливий різновид господарських відносин - інноваційні відносини, що, як правило, регулюються актами законодавства різної юридичної сили та договорами.

⁸⁷ Дмитриченко Л.І., Кутрань К.В. Державні механізми сприяння венчурному підприємству в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Фінанси України. 2011. №1. С.24. с. 23-30.

⁸⁸ Економіка підприємства: підручник. Швиданенко Г. О., Васильков В. Г., Гончарова Н. П. [та ін.] ; за заг. ред. Г. О. Швиданенко. К.: КНЕУ, 2009. С. 326. 598 [2] с.

Інноваційна діяльність включає в себе процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід, а також прив'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі.

Інноваційні відносини складаються щодо певних благ – об'єктів інноваційної діяльності.

Господарський кодекс не містить переліку чи визначення об'єктів інноваційної діяльності.

Перелік об'єктів інноваційної діяльності визначений в Законі «Про інноваційну діяльність». Ст. 4 Закону «Про інноваційну діяльність» визначає цінності, що можуть бути об'єктами інноваційної діяльності, а саме:

- інноваційні програми і проекти;
- нові знання та інтелектуальні продукти;
- виробниче обладнання та процеси;
- інфраструктура виробництва і підприємництва;
- організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру і якість виробництва і (або) соціальної сфери;
- сировинні ресурси, засоби їх видобування і переробки;
- товарна продукція;
- механізми формування споживчого ринку і збуту товарної продукції⁸⁹.

На практиці найчастіше об'єкти інноваційної діяльності виступають у формі інноваційного проекту — це комплекс документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення й реалізації інноваційного продукту або інноваційної продукції.

Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво й реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції, державна підтримка реалізації інноваційного проекту надається за умови його державної реєстрації.

До суб'єктів інноваційної діяльності відносяться:

1. Державні органи управління інноваційною діяльністю (Верховна Рада України та Рада АРК, Кабінет Міністрів України, Центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування);
2. Інноваційні підприємства (інноваційні центри, технопарки, технополіси, інноваційні інкубатори);

⁸⁹ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

3. Фінансово-кредитні інноваційні установи (державна інноваційна фінансово-кредитна установа, венчурні компанії, інноваційні банки, інноваційні фонди).

Суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути фізичні та/або юридичні особи - як резиденти, так і нерезиденти, об'єднання цих осіб, які провадять в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів (ст. 5 Закону України «Про інноваційну діяльність»)⁹⁰.

До першої категорії суб'єктів інноваційних правовідносин (органів/організацій, наділених управлінсько-контрольними повноваженнями у сфері інноваційної діяльності), насамперед належать органи державного регулювання. Такими, відповідно до розділу II Закону «Про інноваційну діяльність», є: Верховна Рада України, Верховна Рада Автономної Республіки Крїт, обласні і районні ради, представницькі органи місцевого самоврядування, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти та науки (МОН) України, центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевого самоврядування, відповідно до їх компетенції, Комісія з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів.

Державні органи управління приймають активну участь в інноваційному процесі. Вони визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, а також встановлюють форми стимулювання інноваційних процесів, спрямованих на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Зокрема:

Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності, а саме: створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності;

Кабінет Міністрів України: здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики у сфері інноваційної діяльності;

Центральні органи виконавчої влади: здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації;

⁹⁰ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності: здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики;

Представницькі органи місцевого самоврядування — сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенцій: затверджують місцеві інноваційні програми;

Виконавчі органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенцій: розробляють проекти місцевих інноваційних програм і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам.

Другу категорію учасників інноваційних правовідносин становлять особи (підприємства, установи, організації, індивідуальні підприємці), що в сукупності створюють так звану інноваційну інфраструктуру.

Серед суб'єктів такої діяльності виділяють інноваційні структури, що створюються з метою інтенсифікації розроблення, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції із спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни.

Метою створення інноваційної структури є інтенсифікація розроблення, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції із спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни. Ця мета досягається шляхом державного регулювання інноваційної діяльності з реалізацією принципу свободи підприємництва в цій сфері.

В ст. 1 Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційна інфраструктура визначена як сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо)⁹¹.

Відповідно до Постанови КМ України «Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів» від 22.05.1996 р., інноваційною структурою є юридична особа будь-якої організаційно-правової форми, що створена відповідно до законодавства (вид А), або група юридичних осіб, яка діє на ос-

⁹¹ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

нові договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів її учасників (вид Б), з визначеними галуззю діяльності та типом функціонування, орієнтованим на створення та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції⁹².

Інноваційні структури корпоративного типу (виду А) створюються в порядку, встановленому законодавством для відповідних організаційних форм суб'єктів підприємництва (підприємство, господарські товариства, виробничі кооперативи, господарські об'єднання, в т. ч. об'єднання підприємств).

Інноваційні структури договірної типу (виду Б) створюються шляхом укладення учасниками інноваційної структури договору про спільну діяльність, в якому повинні бути зазначені відомості про склад учасників, пріоритетні напрями діяльності, органи управління і керівний орган, їх повноваження та порядок прийняття ними рішень, права та обов'язки учасників, порядок фінансування діяльності органів управління і керівного органу, порядок прийняття нових учасників інноваційної структури, порядок ліквідації інноваційної структури (припинення дії договору) та розподілу майна між учасниками.

Учасниками інноваційної структури можуть бути будь-які підприємства, організації та установи незалежно від форм власності (з урахуванням обмежень, встановлених законодавчими актами), зокрема:

- науково-дослідні та проектно-конструкторські організації, які працюють за профілем інноваційної структури;
- навчальні заклади, які працюють за профілем інноваційної структури або спеціалізуються на підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з базових спеціальностей інноваційної структури;
- виробничі підприємства, які впроваджують результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та винаходів;
- інноваційні фонди, комерційні банки, страхові фірми;
- суб'єкти підприємницької діяльності, що надають юридичні послуги, послуги в галузі науково-технічної експертизи, менеджменту, маркетингу, транспорту, рекламної, видавничої та інформаційної діяльності⁹³.

⁹² Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів. Постанова КМУ від 22.05.1996 р. №549.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-п#Text>

⁹³ Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів. Постанова КМУ від 22.05.1996 р. №549.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-п#Text>

Іноземні юридичні особи, міжнародні організації можуть бути учасниками інноваційної структури нарівні з іншими юридичними особами, якщо інше не передбачено законодавством України.

Ініціатором створення інноваційної структури можуть бути центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності.

Основними джерелами фінансування інноваційної структури є:

- вклади учасників;
- бюджетне фінансування за умови виконання державного замовлення;
- кредити банків;
- інвестиції, в т. ч. іноземні;
- прибуток від підприємницької діяльності інноваційної структури;
- випуск в обіг цінних паперів.

Вкладами учасників інноваційної структури, за винятком технопарків, можуть бути будинки, споруди, обладнання та інші матеріальні цінності, права користування землею, водою та іншими природними ресурсами, цінні папери, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), кошти, в тому числі в іноземній валюті.

Набуття статусу інноваційної структури, що засвідчується свідоцтвом про її реєстрацію та дає їй право на отримання податкових, валютно-фінансових та інших передбачених законодавством пільг і переваг, відбувається з дотриманням встановленої процедури, першим етапом якої є **розроблення інноваційною структурою та затвердження уповноваженим на це органом** (Комісією з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів) проекту діяльності інноваційної структури, який має містити: визначення концепції та цілей функціонування інноваційної структури; визначення основного інноваційного продукту (товару, виду послуг); техніко-економічне обґрунтування; інформацію про її учасників; інформацію про її органи управління та положення про орган управління науково-технічною діяльністю інноваційної структури, погоджене з МОН; бізнес-план, який передбачає комплекс підготовчих робіт з розгортання інноваційної структури (проведення необхідної інформаційно-рекламної роботи, залучення коштів заінтересованих українських та іноземних інвесторів, виділення відповідної земельної ділянки тощо), робоче освоєння території, будівництво і оснащення конкретних об'єктів, формування творчих колективів, опрацювання організаційно-

економічного механізму функціонування інноваційної структури, створення бізнес-центру, технологічних інкубаторів, інноваційних фондів, навчальних закладів, консалтингових і страхових фірм тощо, міжнародне співробітництво, виробничу та комерційну діяльність⁹⁴.

Проект діяльності інноваційної структури разом з її статутом (для інноваційної структури корпоративного типу/для виду А) або договором про спільну діяльність (для інноваційної структури договірної типу/виду Б) подаються до Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів (Комісія), яка протягом не більш як 90 днів з моменту подання зазначених документів організує проведення їх експертизи і визначає відповідність критеріям діяльності інноваційних структур для набуття відповідного статусу (критерії визначаються Комісією, виходячи з вимог забезпечення світового рівня продукції/послуг, яку мають виробляти ці інноваційні структури).

Комісія готує експертний висновок та пропозиції щодо надання інноваційній структурі відповідного статусу, на підставі якого Міністерство освіти та науки України (МОН) здійснює реєстрацію інноваційної структури та її основного інноваційного продукту шляхом включення її до Державного реєстру інноваційних структур та видачі відповідного свідоцтва встановленого зразка.

Інноваційним підприємством, відповідно до статей 1 і 16 Закону «Про інноваційну діяльність», визнається підприємство (будь-якої організаційно-правової форми або об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг⁹⁵.

Інноваційне підприємство може функціонувати у вигляді інноваційного центру, бізнес-інкубатора, технополісу, технопарку тощо.

Якщо поняттям «інноваційне підприємство» оперує Закон «Про інноваційну діяльність», то в Господарському кодексі України (ч. 3 ст. 331) як виконавці за договором на створення і передачу науково-технічної продукції згадуються конструкторські, проектно-конструкторські, науково-дослідні та конструкторські підприємства та організації. Подібні суб'єкти здійснюють інноваційну діяльність на

⁹⁴ Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів. Постанова КМУ від 22.05.1996 р. №549.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-p#Text>

⁹⁵ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

професійних засадах, займаючись не лише комерційною інноваційною діяльністю, а й науковими дослідженнями та розробками принципово нових технік та технологій, науково-технічних (інноваційних програм) з тривалими строками окупності, а відтак - потребують фінансової підтримки. Остання може надходити з різних джерел (зазвичай, з боку заінтересованих в таких розробках інвесторів), в т. ч. коштів відповідних бюджетів (і в першу чергу - державного). Проте державна підтримка таких установ та організацій здійснюється у відповідному порядку, що передбачає конкурсні засади визначення претендентів на таке фінансування.

До третьої категорії суб'єктів інноваційної діяльності відносяться фінансово-кредитні інноваційні установи (державна інноваційна фінансово-кредитна установа, венчурні компанії, інноваційні банки, інноваційні фонди).

Так, **венчурні (ризикові) компанії** є активними учасниками інноваційної діяльності. Це підприємства, діяльність яких спрямована на наукові дослідження, впровадження нововведень та фінансування інноваційних проєктів. Окрім того, діяльність венчурних компаній пов'язана з дуже високим ступенем ризику, але таке підприємство має значні переваги: можливість вільної науково-технічної творчості; наявність стійкого положення на інвестиційному ринку; можливість швидкого збагачення. Такі компанії обіцяють по своїх акціях (сплачують) достатньо високі дивіденди; можливість швидкої переорієнтації на інші напрямки дослідницької діяльності; вузька спеціалізація, конкуренція фінансових та матеріальних ресурсів на обраному напрямку досліджень.

Перевагою венчурних підприємств є, з одного боку, вузька спеціалізація, концентрація матеріально-технічних та фінансових ресурсів на обраному напрямі дослідження, а з іншого, — можливість швидкої переорієнтації на інші напрями діяльності.

Особливий правовий статус у сфері інноваційної діяльності мають державні та комунальні небанківські інноваційні фінансово-кредитні установи (статті 19 і 20 Закону «Про інноваційну діяльність»), що забезпечують фінансову підтримку суб'єктів інноваційної діяльності у разі реалізації ними пріоритетних (державних та комунальних) інноваційних проєктів⁹⁶.

⁹⁶ Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

3. Державна інноваційна політика та основні напрямки інноваційної діяльності

Ефективна державна інноваційна політика є однією з передумов успішного впровадження інвестиційно-інноваційної моделі розвитку національної економіки.

Сьогодні головною метою державної інноваційної політики в Україні є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції.

Основними принципами державної інноваційної політики є:

- ◇ орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- ◇ визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- ◇ формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- ◇ створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- ◇ забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ◇ ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- ◇ здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- ◇ фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- ◇ сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- ◇ інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- ◇ підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Грунтуючись на цих принципах, державне регулювання інноваційної діяльності здійснюється шляхом:

- визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізації державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;

- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захисту прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності; фінансової підтримки виконання інноваційних проєктів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проєктів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримки функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Як вже зазначалось, Закон України «Про інноваційну діяльність» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

З метою концентрації ресурсів держави на таких напрямках законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р.⁹⁷ передбачено механізми реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності залежно від їх видів: **стратегічні** (затверджується Верховною Радою України на період до 10 років) і **середньострокові** (визначаються на період до 5 років і спрямовані на виконання стратегічних пріоритетних завдань). Середньострокові пріоритетні напрями формуються на основі стратегічних пріоритетних напрямів з метою поетапного забезпечення їх реалізації на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні (далі - пріоритетні напрями) - науково і економічно обґрунтовані та визначені відповідно до Закону напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

Верховна Рада України визначає такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2011-2022 роки:

⁹⁷ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08.09.2011 р. № 433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;

3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;

7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки⁹⁸.

У ст. 6 Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначено середньострокові пріоритетні напрями загальнодержавного і галузевого рівнів, що реалізуються шляхом формування та виконання державних цільових програм, державного замовлення та окремих інноваційних проектів.

Для реалізації середньострокових пріоритетних напрямів державою запроваджуються заходи щодо:

1) розвитку інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо);

2) першочергового розгляду заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямам загальнодержавного рівня;

3) прямого бюджетного фінансування та співфінансування;

4) відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках;

5) часткової компенсації вартості виробництва продукції;

6) кредитів за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;

7) субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам;

⁹⁸ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08.09.2011 р. № 433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

8) податкових, митних та валютних преференцій⁹⁹.

Слід зазначити, що здійснення інноваційної діяльності можливе завдяки збалансованій реалізації:

1) приватних інтересів учасників (в т. ч. суб'єктів) такої діяльності (в забезпеченні конкурентоспроможності товарів та послуг, та збільшення в результаті цього розміру прибутку від їх реалізації);

2) публічних інтересів (в підвищенні ефективності економіки країни, регіону, а також задоволення інших суспільних потреб у сфері охорони здоров'я, освіти, культури тощо).

Вказана обставина зумовлює втручання держави в сферу інноваційної діяльності шляхом: визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури, тощо.

Інноваційна діяльність тісно пов'язана з функціонуванням економіки держави і тому повинна враховувати відповідні законодавчі та інші нормативно-правові акти. Нормативно-правові акти, що регулюють інноваційну діяльність, можна об'єднати у дві групи.

До першої належать акти законодавства, які визначають основи державної політики у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності — закони України: «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»¹⁰⁰.

До другої групи належать законодавчі акти, за якими інновації, науково-технічна та інноваційна діяльність виступають лише як складові процесів функціонування соціально-економічних проблем держави.

⁹⁹ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08.09.2011 р. № 433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

¹⁰⁰ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Усі законодавчі акти, що регулюють інноваційну діяльність, пропонуються поділити на такі групи:

- акти, які закріплюють екологічні пріоритети, зокрема екологічну безпеку інноваційної діяльності;
- акти, що регулюють різноманітні внутрішньо економічні відносини і передбачають здійснення інноваційної діяльності у сферах підприємницької, фінансової, науково-технічної, інформаційної та іншої економічної діяльності;
- акти, які передбачають специфіку здійснення інноваційної діяльності в спеціальних (вільних) економічних зонах, інших територіях зі спеціальним правовим режимом, у тому числі в зонах надзвичайних економічних ситуацій;
- акти, які спрямовані на охорону авторських і суміжних прав і здійснення патентної діяльності;
- акти, які регулюють зовнішньоекономічні відносини та іноземне інвестування;
- інші акти чинного законодавства, зокрема у сфері стандартизації і сертифікації, ліцензування, аудиторської діяльності, обігу цінних паперів, приватизації тощо.

Слід відмітити, що для стимулювання залучення інвестицій в інноваційну діяльність встановлена система державних гарантій (ст. 329 ГК України) та низка інших заходів.

Держава гарантує суб'єктам інноваційної діяльності:

- підтримку інноваційних програм і проектів, спрямованих на реалізацію економічної та соціальної політики держави;
- підтримку створення та розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності;
- охорону та захист прав інтелектуальної власності, захист від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності;
- вільний доступ до інформації про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності, крім випадків, передбачених законом;
- підтримку щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності.

Найбільшого заохочення з боку держави та суспільства заслуговує інноваційна діяльність з пріоритетних напрямів, що забезпечують науково-технологічне оновлення виробництва та сфери послуг у країні, наповнення внутрішнього ринку конкурентною наукоємною продукцією та можливість виходу з нею на світовий ринок.

Проте напрям стимулювання інноваційної діяльності держава поєднує з іншим, що має забезпечити ефективність використання коштів держави та місцевих бюджетів на підтримку інновацій та уникнення (мінімізацію) зловживань з боку несумлінних суб'єктів інноваційної діяльності. Це забезпечується низкою відповідних заходів, серед яких провідне місце належить науково-технічній експертизі інноваційних проектів та їх реєстрації.

В обов'язковому порядку підлягають такій експертизі інноваційні проекти з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, а також інноваційні проекти, що реєструються з метою отримання передбачених законом пільг (щодо оподаткування, амортизації, митного регулювання).

Інноваційна діяльність (і відповідно - інноваційні проекти, що реалізуються в процесі її здійснення) може мати різний ступінь суспільної значущості. Якщо інноваційний проект належить до одного з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, затверджених Верховною Радою України, він визнається пріоритетним інноваційним проектом (Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності» від 17.07.2003 р.)¹⁰¹.

Інноваційні проекти незалежно від джерел інвестування підлягають обов'язковій державній експертизі з питань додержання екологічних, містобудівних та санітарно-гігієнічних вимог. Крім того, деякі категорії інноваційних проектів, відповідно до ст. 330 ГК України, підлягають державній експертизі в повному обсязі. Це відбувається у разі:

- інвестування інноваційних проектів за рахунок Державного бюджету України або місцевих бюджетів;
- виконання інноваційного проекту на замовлення органу державної влади чи органу місцевого самоврядування;
- прийняття Кабінетом Міністрів України рішення про необхідність експертизи окремих інноваційних проектів, що мають важливе народногосподарське значення¹⁰².

Державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється: а) МОН України - спеціально уповноваженим центральним органом

¹⁰¹ Порядок формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Постанова КМУ від 17.07.2003 р. № 1094. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2003-p#Text>

¹⁰² Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності; б) Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування у межах їх повноважень.

Верховна Рада України визначає єдину державну політику у сфері інноваційної діяльності, а саме: створює законодавчу базу для сфери інноваційної діяльності; визначає стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності; в межах Державного бюджету України визначає обсяг асигнувань для фінансової підтримки інноваційної діяльності.

Представницькі органи місцевого самоврядування - сільські, селищні, міські ради відповідно до їх компетенції: затверджують місцеві інноваційні програми; у межах коштів бюджету розвитку визначають кошти місцевих бюджетів для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм; створюють комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи для фінансової підтримки місцевих інноваційних програм за кошти місцевих бюджетів, затверджують їх статuti чи положення про них, підпорядковують їх своїм виконавчим органам; доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих інноваційних програм за рахунок коштів місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення) або через комунальні інноваційні фінансово-кредитні установи; затверджують порядок формування і використання коштів комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ; контролюють фінансування місцевих інноваційних програм за кошти місцевого бюджету через державні інноваційні фінансово-кредитні установи (їх регіональні відділення); контролюють діяльність комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ.

Для стимулювання залучення інвестицій в інноваційну діяльність встановлена система державних гарантій (ст. 329 ГК України) та низка інших заходів¹⁰³. Держава гарантує суб'єктам інноваційної діяльності: підтримку інноваційних програм і проектів, спрямованих на реалізацію економічної та соціальної політики держави; підтримку створення та розвитку суб'єктів інфраструктури інноваційної діяльності; охорону та захист прав інтелектуальної власності, захист від недобросовісної конкуренції у сфері інноваційної діяльності; вільний доступ до інформації про пріоритети державної економічної та соціальної політики, про інноваційні потреби та результати науково-технічної діяльності,

¹⁰³ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

крім випадків, передбачених законом; підтримку щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері здійснення інноваційної діяльності.

Відносини між суб'єктами інноваційної діяльності звичайно складаються на договірних засадах. До договорів, за допомогою яких опосередковується інноваційна діяльність, належать: договори щодо організації та спільного здійснення інноваційної діяльності двома та більше її суб'єктами; підрядні договори щодо розробки інновацій та/або інноваційних проектів на замовлення суб'єкта інноваційної діяльності, який планує їх впроваджувати та/або використовувати в своїй діяльності.

Отже, державний контроль у сфері інноваційної діяльності здійснюється для забезпечення дотримання всіма її суб'єктами вимог законодавства щодо інноваційної діяльності.

Запитання для самоконтролю:

1. Розкрийте особливості інноваційної політики держави.
2. Охарактеризуйте основні напрямки інноваційної діяльності.
3. Визначте поняття, ознаки та стадії інноваційної діяльності.
4. Назвіть принципи інноваційної діяльності.
5. Визначте поняття, значення та види інновацій.
6. Охарактеризуйте суб'єкти та об'єкти інноваційної діяльності.
7. Визначте інноваційний проект – поняття, зміст, порядок та стадії реалізації.
8. Визначте та охарактеризуйте інноваційні підприємства: інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор.

ТЕМА №4. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

План заняття:

1. Поняття інвестиційного співробітництва та його види.
2. Корпоративна форма спільного інвестування.
3. Договірна форма інвестиційного співробітництва.

Зміст лекції:

1. Поняття інвестиційного співробітництва та його види

В сучасних умовах економічні відносини переростають традиційні рамки зовнішньоторговельних операцій і характеризуються появою нових форм інвестиційного співробітництва, що дають можливість повніше використовувати міжнародний поділ праці. До них відносяться і «підприємства з іноземними інвестиціями», що включають у себе поняття «спільні підприємства», де частки статутного капіталу належать різним партнерам, і «змішані підприємства», і «спільні компанії»¹⁰⁴.

Розвинутий ефективно працюючий сектор інвестиційного співробітництва - спільного інвестування, надає країні широкі можливості щодо розміщення й збільшення капіталу, захищає інтереси інвесторів і гарантує ефективність їх вкладень, забезпечує фінансову систему довгостроковими фінансовими ресурсами, сприяє підвищенню вартості національного капіталу, а також підтримує стійкість національної фінансової системи.

Інвестиційне співробітництво за своєю суттю – є спільною діяльністю уповноважених законом суб'єктів інвестування щодо досягнення спільних завдань (статутних, державних та ін.) у сфері інвестування¹⁰⁵.

Відносини у сфері спільного інвестування регулюються Законом України «Про інститути спільного інвестування»¹⁰⁶, нормативно-правовими актами з питань функціонування ринків капіталу.

¹⁰⁴ Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид., змінене та доп. К.: Правова єдність, 2011. 766 с.

¹⁰⁵ Фурдичко Л.Є. Інститути спільного інвестування: міжнародний досвід, специфіка та розвиток в Україні /Л.Є. Фурдичко // Регіональна економіка. 2009. № 1. С. 81-88.

¹⁰⁶ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

Закон «Про інвестиційну діяльність» (ч. 2 ст. 2) пов'язує спільне інвестування за участю в ньому юридичних осіб та громадян України, юридичних осіб та громадян іноземних держав, при цьому, взагалі не містить визначення спільного інвестування чи його характерних ознак, обмежуючись лише регулюванням відносин щодо створення, функціонування та припинення пайових та корпоративних інвестиційних фондів.

В Законі України «Про інститути спільного інвестування» визначення поняття спільного інвестування також відсутнє. Сам Закон спрямований на забезпечення залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів і визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність.

В п.5 ч.1 ст. 1 Закону «Про інститути спільного інвестування» зустрічається лише поняття «діяльність із спільного інвестування» - діяльність, яка провадиться в інтересах учасників (учасника) інституту спільного інвестування та за рахунок інституту спільного інвестування шляхом вкладення коштів спільного інвестування в активи інституту спільного інвестування¹⁰⁷.

А в п.10 ч.1 ст.1 Законну «інститут спільного інвестування» визначається як корпоративний або пайовий фонд.

Інститути спільного інвестування – це інвестиційні фонди, в яких акумулюються кошти інвесторів для подальшого отримання прибутку через вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість¹⁰⁸.

Метою діяльності інститутів спільного інвестування – залучення коштів інвесторів та їх інвестування в активи задля отримання прибутку від провадження діяльності спільного інвестування, забезпечення прибутковості вкладень та приросту інвестицій, вкладених учасниками (інвесторами)¹⁰⁹.

¹⁰⁷ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

¹⁰⁸ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; За заг. ред. В. К. Мамутова. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 688 с.

¹⁰⁹ Гриценко В.В. Інвестиційні фонди: стан та перспективи розвитку. Вісник економічної науки України. 2008. №2. С. 27-31

Отже, під інститутом спільного інвестування законодавці визначають «корпоративний інвестиційний фонд або пайовий інвестиційний фонд, який провадить діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість»¹¹⁰.

Інвестиційна діяльність може бути пов'язана з наданням інвестиційних послуг, що і притаманно інститутам спільного інвестування, які одночасно (1) залучають кошти первісних інвесторів як акціонерів (в корпоративному інвестиційному фонді), учасників (в пайовому інвестиційному фонді) або довіритель (в довірчих товариствах) і (2) вкладають ці кошти в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку та його розподілу між первісними інвесторами¹¹¹.

У науковій літературі спільне інвестування досліджується в ракурсі вкладення іноземних інвестицій - в договірній формі (шляхом укладення договору про спільну інвестиційну діяльність між іноземним та вітчизняним інвесторами та діяльності пайового фонду), а також корпоративній формі (шляхом створення підприємства з іноземними інвестиціями та участі іноземного інвестора в такому підприємстві та діяльності корпоративного фонду)¹¹².

На основі існуючої нормативно-правової бази, сформованої практики і теоретичних досліджень вчених щодо природи і характеру інститутів спільного інвестування – виокремлюються наступні їх ознаки:

- 1) здійснюється кількома (багатьма особами — інвесторами) в один і той же об'єкт (об'єкти);
- 2) спільність мети інвестування у інвесторів і відповідно - необхідність координації їхніх дій;
- 3) координація дій таких осіб, що може забезпечуватися шляхом (1) укладення відповідної угоди (договору про спільну інвестиційну діяльність, про кооперації тощо) та/або (2) створення організації (участі в

¹¹⁰ Дмитриченко Л.І., Кутрань К.В. Державні механізми сприяння венчурному підприємству в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Фінанси України. 2011. №1. С. 23-30.

¹¹¹ Директива Ради ЄС "Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ICI)" № 85/611/ЄС від 20 грудня 1985 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_293

¹¹² Симсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: Автореф. дис... канд. юрид. наук /Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Х., 2001. С.12.

ній), що діє на користь інвесторів, забезпечуючи у такий спосіб узгодження їх інтересів щодо мети, напрямів, об'єктів інвестування та досягнення певного соціально-економічного ефекту;

4) правові форми:

- корпоративна - шляхом створення організації традиційно корпоративного типу (за участю кількох або багатьох засновників та/або учасників), у т. ч. консорціум, корпоративний інвестиційний фонд;
- договірна: договори про спільну інвестиційну (підприємницьку, інноваційну) діяльність; засновницькі договори; договори про кооперацію; пайовий інвестиційний фонд;
- змішана - корпоративно-договірна - у формі промислово-фінансової групи (ПФГ), пайового інвестиційного фонду (створення організації без статусу юридичної особи із застосуванням договору - Генеральна угода між головним підприємством ПФГ та рештою учасників групи - або системи договорів, що має місце при створенні пайового інвестиційного фонду).

5) види:

- залежно від наявності (відсутності) статусу професійного інвестора: (1) професійне і (2) непрофесійне спільне інвестування;
- залежно від місця спільного інвестування в основній діяльності її суб'єктів: (1) виключна діяльність, (2) обслуговуюча основну діяльність як її складовий елемент (пенсійні фонди, консорціуми), (3) неосновна (у разі необхідності - із застосуванням корпоративної та/або договірної форми);
- за ознакою спеціальних правових режимів: щодо інститутів спільного інвестування; пенсійних фондів; довірчих товариств; спільного приватизаційного інвестування; спільного іноземного інвестування - кількома іноземними інвесторами (іноземне підприємство) або за спільної участі іноземних та вітчизняних інвесторів (підприємство з іноземними інвестиціями та договір про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора); щодо складних механізмів інвестування, в т. ч. іпотечного кредитування, фінансово-кредитних механізмів тощо¹¹³.

На території України функціонують різні інститути спільного інвестування. Класифікація їх визначена Законом України «Про інститути спільного інвестування».

¹¹³ Прокопенко А.О. Інституційні інвестори як фінансові посередники на фондовому ринку. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2011. Вип. 2. 288 с.

1. Залежно від порядку провадження діяльності функціонують інститути спільного інвестування:

- **відкритого типу** – беруть на себе зобов'язання здійснювати у будь-який час на вимогу учасників цього *інституту спільного інвестування* викуп цінних паперів (*можуть бути тільки диверсифіковані та спеціалізовані*);

- **інтервального типу** – беруть на себе зобов'язання здійснювати на вимогу учасників інституту спільного інвестування викуп цінних паперів протягом терміну (інтервалу), обумовленого в проспекті емісії цінних паперів (*можуть бути тільки диверсифіковані, спеціалізовані та кваліфікаційні*);

- **закритого типу** – не беруть на себе зобов'язань щодо викупу цінних паперів до моменту закінчення строку діяльності. Проте, якщо можливість дострокового викупу цінних паперів передбачена регламентом ІСІ, може здійснювати викуп на вимогу учасника. Інститут спільного інвестування закритого типу може бути лише строковим.

2. Залежно від строку діяльності інститути спільного інвестування розрізняють:

- **строковий** – створюється на певний строк, визначений регламентом *інституту спільного інвестування*, після закінчення цього строку інвестиційний фонд підлягає ліквідації, якщо не прийнято рішення про продовження строку діяльності такого ІСІ.

- **безстроковий** – створюється на невизначений строк.

3. В залежності від виду активів, що входять до складу інвестиційного портфелю, бувають інвестиційні фонди:

- **спеціалізованого виду** – інвестує кошти спільного інвестування виключно у активи, визначені Законом (фонди грошового ринку; фонди державних цінних паперів; фонди облігацій; фонди акцій; індексні фонди; фонди банківських металів);

- **диверсифікованого виду** – *інститути спільного інвестування*, що повинні дотримуватись жорсткої диверсифікації інвестиційного портфелю, встановленої Законом.

Так, інститут спільного інвестування вважається диверсифікованим, якщо він одночасно відповідає наступним вимогам:

- 1) сумарна вартість цінних паперів одного емітента в активах інституту спільного інвестування не перевищує 10 % загального обсягу цінних паперів відповідного випуску цінних паперів такого емітента;

- 2) сумарна вартість цінних паперів, які становлять активи інституту спільного інвестування в обсязі, що перевищує 5 % загального

обсягу випуску цінних паперів, на момент їх придбання не перевищує 40 % вартості чистих активів;

3) не менш як 70 відсотків загальної вартості активів інституту спільного інвестування становлять кошти, у тому числі на банківських депозитних рахунках, ощадні сертифікати банку, депозитні сертифікати банку, банківські метали, корпоративні облігації та облігації місцевих позик, державні цінні папери, облігації міжнародних фінансових організацій, що розміщуються на території України, а також цінні папери, що допущені до торгів на регульованому фондовому ринку¹¹⁴.

- **кваліфікаційного виду** – інвестує кошти спільного інвестування виключно в один із кваліфікаційних класів активів та кошти (клас нерухомості; об'єднаний клас цінних паперів; клас кредитних активів; клас кредитних активів; клас товарних активів, що допущені до торгів на багатосторонніх торговельних майданчиках; інші класи активів, які Комісія може вводити та відносити до кваліфікаційних). До кваліфікаційних інвестиційних фондів відсутні будь-які вимоги до структури активів.

- **недиверсифікованого виду** – інституту спільного інвестування, які не відповідають вимогам Закону та нормативно-правовим актам Комісії до диверсифікованого, спеціалізованого або кваліфікаційного інституту спільного інвестування (до останніх застосовані мінімальні обмеження щодо складу та структури активів, які можуть бути залучені до інвестиційного портфелю).

Біржовим інститутом спільного інвестування є інститут спільного інвестування, проспектом емісії цінних паперів якого передбачається, що:

- 1) цінні папери такого інституту підлягають обов'язковому обігу на регульованому фондовому ринку, визначеному проспектом емісії;
- 2) придбання цінних паперів під час їх первинного розміщення чи продаж емітентом раніше викуплених цінних паперів або пред'явлення до викупу цінних паперів такого інституту здійснюється учасниками такого інституту чи інвесторами через андеррайтера таких цінних паперів або андеррайтером за власний рахунок чи за рахунок його клієнтів;

3) інвестиційна фірма, яка здійснила андеррайтинг цінних паперів такого інституту, зобов'язана виконувати функцію маркет-мейкера щодо таких цінних паперів ІСІ у встановленому Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку порядку;

¹¹⁴ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

4) оплата цінних паперів такого інституту під час їх продажу або викупу емітентом може здійснюватися у відповідній пропорції активами, визначеними інвестиційною декларацією зазначеного інституту¹¹⁵.

Також, слід окремо приділити увагу й венчурному фонду в Україні. Венчурний фонд – це недиверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів. Інвестиції до венчурного фонду є найбільш ризиковими, оскільки законодавство практично не містить вимог та обмежень щодо складу та структури активів такого фонду. Але не зважаючи на існуючі ризики, венчурний фонд є зручним інструментом, тому що дозволяє інвестувати в широкий перелік активів. Венчурні фонди є найбільш поширеними в Україні.

Чинним законодавством заборонено змінювати тип та вид інституту спільного інвестування, клас спеціалізованого або кваліфікаційного фонду та належність інститутів спільного інвестування до біржових або венчурних.

Вимоги до складу та структури активів інвестиційних фондів, що діють на території України, встановлені Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в Положенні про склад та структуру активів інституту спільного інвестування¹¹⁶.

Вимоги щодо структури активів інститутів спільного інвестування застосовуються:

- до пайового інвестиційного фонду через 6 місяців з дня реєстрації проспекту емісії інвестиційних сертифікатів такого інвестиційного фонду.
- до корпоративного інвестиційного фонду через 6 місяців з дня реєстрації регламенту КІФ.

У разі порушення вимог щодо структури активів інституту спільного інвестування порушення повинно бути усунуте протягом 30 робочих днів від дня його виникнення, в зворотному випадку НКЦПФР застосовуватиме санкції до компанії з управління активами¹¹⁷.

Учасник інституту спільного інвестування – це особа, яка є власником цінних паперів інституту спільного інвестування.

¹¹⁵ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

¹¹⁶ Положенні про склад та структуру активів інституту спільного інвестування. Рішення НКЦПФР від 10.09.2013р. № 1753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#Text>

¹¹⁷ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

Зберігач активів інституту спільного інвестування, депозитарій, аудитор (аудиторська фірма), оцінювач майна інституту спільного інвестування та їх пов'язані особи не можуть бути учасниками інституту спільного інвестування, з яким вони уклали договори про обслуговування.

Держава або територіальна громада, а також юридичні особи, частка державної або комунальної власності в яких перевищує 25 %, не можуть бути учасниками інституту спільного інвестування.

Фізична особа може бути учасником венчурного фонду за умови придбання цінних паперів такого фонду в кількості, яка за номінальною вартістю цих цінних паперів складає суму не менше ніж 1500 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на відповідну дату.

Фізична особа може бути учасником кваліфікаційного інституту спільного інвестування за умови придбання цінних паперів такого інституту в кількості, яка за номінальною вартістю цих цінних паперів складає суму не менше ніж 100 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на відповідну дату.

Учасники цивільних відносин набувають статус учасника інституту спільного інвестування з моменту набуття права власності на цінні папери інституту спільного інвестування відповідно до законодавства про депозитарну систему.

Власником усіх цінних паперів інституту спільного інвестування може бути одна особа¹¹⁸.

Регулювання відносин щодо спільного інвестування здійснюється за допомогою різних правових документів:

- актів законодавства різної юридичної сили;
- установчих та внутрішніх документів суб'єктів спільного інвестування;
- договорів про спільну інвестиційну діяльність та інших видів договорів інвестиційного характеру, що включають умови щодо спільного інвестування за участю сторін договору.

Провідна роль серед цих правових документів належить актам законодавства, оскільки вони встановлюють правила спільного інвестування, що мають враховуватися при розробці установчих та внутрішніх документів суб'єктів спільного інвестування, а також договорів, що опосередковують спільне інвестування.

¹¹⁸ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

2. Корпоративна форма спільного інвестування

Ефективне проведення економічних реформ потребує довгострокових інвестицій, що обумовлює пошук нових шляхів залучення інвестиційних ресурсів у вітчизняну економіку. Економічні реформи важко назвати завершеними до часу створення ефективного спільного інвестування, що дозволяє залучити в економіку необхідні інвестиційні ресурси. Потенційними механізмами акумулювання та залучення інвестиційних ресурсів можуть стати інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)¹¹⁹, діяльність яких реалізуються в корпоративній та договірній формах.

В Україні на законодавчому рівні визначено декілька видів інститутів спільного інвестування, які (залежно від виду організаційно-правової форми) можна поділити на корпоративні інвестиційні фонди та пайові інвестиційні фонди.

Під корпоративним інвестуванням Ю. М. Жорнокуй розуміє діяльність приватних осіб (інвесторів) з об'єднання майнових та інтелектуальних цінностей, пов'язану з набуттям корпоративних прав та прав власності на цінні папери, емітовані професійними учасниками ринку цінних паперів, які надалі розміщують отримані кошти в цінних паперах та корпоративних правах інших суб'єктів [1, с. 9–10]¹²⁰.

Автор вважає, що корпоративне інвестування відзначається такими ознаками:

- діяльність приватних осіб (інвесторів) спрямована на об'єднання майнових та інтелектуальних цінностей;
- метою об'єднання майнових та інтелектуальних цінностей є набуття корпоративних прав та прав власності на цінні папери;
- емітентами цінних паперів є професійні учасники ринку цінних паперів (емісія цінних паперів професійними учасниками ринку цінних паперів передбачає об'єднання грошових коштів приватних осіб (інвесторів) з подальшим їх розміщенням у цінних паперах та корпоративних правах інших суб'єктів).

В.М. Бутузов визначає корпоративне інвестування як вкладення коштів в акції підприємств, що мають форму акціонерних товариств, і

¹¹⁹ Дмитриченко Л.І., Кутрань К.В. Державні механізми сприяння венчурному підприємству в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Фінанси України, 2011. №1. с. 23-30.

¹²⁰ Жорнокуй Ю. М. Поняття спільного (корпоративного) інвестування. Підприємництво, господарство та право. 2005. № 10. (С.9-10). С. 8–11.

в статутні фонди (майно) інших підприємницьких товариств корпоративного чи унітарного типу та/або участь у такій організації з метою отримання певного соціально-економічного ефекту, зокрема: прибутку від вкладених в таку організацію інвестицій; забезпечення збуту власної продукції через дочірнє підприємство, що спеціалізується на торговельній, посередницькій чи лізинговій діяльності; представництво інтересів інвестора в іншому регіоні країни чи за кордоном через створення філій та представництва, що дозволяє уникнути послуг посередників та забезпечити економію коштів, оперативність вирішення ключових питань своєї діяльності (щодо укладення договорів, контролю за їх виконанням тощо)¹²¹.

Д.В. Чернадчук дотримується думки, що найбільш придатними для залучення вільних грошових коштів, акумулювання великих капіталів і реалізації інвестиційних проектів є форми акціонерного товариства та товариства з обмеженою відповідальністю. Під корпоративною формою інвестицій вони розуміють діяльність інвесторів у зв'язку зі створенням юридичної особи (господарського товариства) або їх участю в діючих господарських товариствах¹²². В Законі України «Про інститути спільного інвестування» імперативно закріплено організаційно-правову форму корпоративних інвестиційних фондів, котрі можуть створюватися виключно як публічні акціонерні товариства.

Д. М. Бутузов та Д. В. Чернадчук, визначаючи сутність спільного інвестування, обмежують його сферу виключно діяльністю інститутів спільного інвестування^{123 124}.

Проаналізувавши думки вчених, можна виокремити наступні ознаки корпоративного інвестування:

- інвесторами при здійсненні корпоративного інвестування є фізичні, юридичні особи, держава чи територіальна громада, які приймають рішення про створення корпоративного інвестиційного фонду або розміщення матеріальних та нематеріальних цінностей до статутного капіталу вже існуючого корпоративного інвестиційного фонду;

¹²¹ Бутузов В. М. Правові основи інвестиційної діяльності. Навч. посіб. К.: КНТ, 2007. (С.16). 256 с.

¹²² Чернадчук Д. В. Інвестиційне право. Навч. посіб. для ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2001. (С. 28). 260 с.

¹²³ Чернадчук Д. В. Інвестиційне право. Навч. посіб. для ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2001. (С. 16). 260 с.

¹²⁴ Бутузов В. М. Правові основи інвестиційної діяльності. Навч. посіб. К.: КНТ, 2007. (С.28). 256 с.

- реципієнтом у корпоративному інвестуванні є корпоративний інвестиційний фонд (публічне акціонерне товариство), який є емітентом акцій;
- об'єктом корпоративного інвестування є корпоративні права (для акціонерів) та майно, у тому числі статутний капітал (для корпоративного інвестиційного фонду);
- мета – отримання прибутку від подальшого розміщення грошових коштів у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість або отримання різниці між купівлею та продажем акцій та дивідендів (для акціонерів фонду).

Таким чином, корпоративним інвестуванням визначають практичні дії інвесторів (фізичних, юридичних осіб, держави чи територіальної громади) щодо розміщення інвестицій (матеріальних та нематеріальних активів) у корпоративний інвестиційний фонд в обмін на права, посвідчені цінними паперами, що провадить діяльність із залучення грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів (у вигляді дивідендів або різниці між купівлею та продажем акцій), корпоративних прав та нерухомості¹²⁵.

Визначати та здійснювати захист прав інвесторів в Україні покликаний Закон України «Про інститути спільного інвестування»¹²⁶, який регламентує правові та організаційні основи створення, діяльності та відповідальності суб'єктів спільного інвестування, особливості управління їх активами, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання активів, особливості розміщення і обігу цінних паперів інститутів спільного інвестування, порядок і обсяг розкриття ними інформації з метою залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків»¹²⁷ Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку – Комісія, здійснює державне регулювання у сфері спільного інвестування.

Окрім того, Законом «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» (ст.4 пп.5, 16, 19) визначаються

¹²⁵ Бойка В.І. Поняття та ознаки корпоративного інвестування як правової категорії. (С.591.) С. 587-591. URL: <https://conference.nau.edu.ua/index.php/AERO/AERO2013/paper/viewFile/1871/1105>

¹²⁶ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

¹²⁷ Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30 жовтня 1996р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №51. Ст. 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр#Text>

вид професійної діяльності на ринках капіталу, який притаманний інститутам спільного інвестування: інвестиційне консультування; діяльність з управління активами; діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування – професійна ліцензійна діяльність учасника ринку капіталу – компанії з управління активами, що провадиться нею за винагороду від власного імені або на підставі відповідного договору про управління активами, які належать інституційним інвесторам на праві власності¹²⁸.

Враховуючи масштаби розвитку ринку спільного інвестування та обсяги фінансових ресурсів, що зосереджуються в інвестиційних фондах, надзвичайно актуальним постає питання вивчення діяльності інвестиційних фондів, виявлення характеристик та відносин, що при цьому виникають, як корпоративної форми спільного інвестування.

Корпоративний фонд - юридична особа, яка утворюється у формі акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування.

Корпоративний фонд не відповідає за зобов'язаннями учасників корпоративного фонду. До корпоративного фонду та його органів не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують їх права, у разі вчинення учасниками корпоративного фонду протиправних дій.

Корпоративний фонд не відповідає за зобов'язаннями держави або територіальної громади, а держава або територіальна громада не відповідає за зобов'язаннями корпоративного фонду.

Створений корпоративний фонд може бути виключно шляхом заснування. Злиття, поділ, виділ, приєднання чи перетворення корпоративного фонду забороняється. Виділ з корпоративного фонду іншої юридичної особи забороняється. Приєднання до корпоративного фонду іншої юридичної особи забороняється.

Корпоративний фонд вважається створеним і набуває статусу юридичної особи з дня його державної реєстрації в установленому законодавством порядку - внесення відомостей про нього до Реєстру¹²⁹.

Установчим документом корпоративного фонду є його статут до якого Законом встановлені спеціальні вимоги щодо відомостей, які повинні в ньому міститись.

¹²⁸ Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30 жовтня 1996р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №51. Ст. 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр#Text>

¹²⁹ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

Статутом корпоративного фонду не може бути передбачено надання його засновникам додаткових прав чи повноважень щодо інших учасників такого корпоративного фонду.

Корпоративний фонд зобов'язаний зареєструвати Регламент протягом 6 місяців з дня державної реєстрації корпоративного фонду як юридичної особи.

Регламент повинен містити відомості про: повне найменування корпоративного фонду; ідентифікаційний код корпоративного фонду згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців; місцезнаходження корпоративного фонду; дату та номер свідоцтва про державну реєстрацію корпоративного фонду і найменування органу, що здійснив таку реєстрацію; строк діяльності корпоративного фонду (для строкового корпоративного фонду); умови, за яких може бути здійснено заміну компанії з управління активами, зберігача активів корпоративного фонду, та порядок такої заміни із зазначенням дій, спрямованих на захист прав учасників корпоративного фонду; порядок визначення вартості чистих активів та ціни розміщення (викупу) акцій корпоративного фонду; порядок визначення розміру винагороди компанії з управління активами та покриття витрат, пов'язаних з діяльністю корпоративного фонду, що відшкодовуються за рахунок його активів; порядок виплати дивідендів (для закритого корпоративного фонду, якщо можливість їх виплати передбачена статутом такого корпоративного фонду); порядок та строки викупу корпоративним фондом своїх акцій; інвестиційну декларацію; мінімальну вартість активів, що є предметом договорів, укладених компанією з управління активами, які підлягають затвердженню наглядовою радою, та інші¹³⁰.

Регламент та зміни до нього затверджуються наглядовою радою корпоративного фонду і підлягають реєстрації в Комісії.

Реєстрація інституту спільного інвестування здійснюється Комісією шляхом внесення відомостей про інститут спільного інвестування до Реєстру з присвоєнням такому інституту реєстраційного коду.

Інформація з Реєстру розміщується на офіційному веб-сайті Комісії в порядку та обсязі, встановлених Комісією.

Реєстрація регламенту або змін до нього здійснюється протягом 30 робочих днів з дня надходження до Комісії документів, перелік та вимоги до складення яких встановлюються Комісією.

¹³⁰ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

Підставою для відмови в реєстрації регламенту та внесенні відомостей про інститут спільного інвестування до Реєстру, а також у реєстрації змін до регламенту є:

- 1) невідповідність поданих документів вимогам законодавства;
- 2) відсутність документів, подання яких передбачено законодавством;
- 3) наявність у поданих документах недостовірної інформації;
- 4) наявність у документах, які подаються для реєстрації регламенту або внесення змін до нього, взаємовиключної інформації;
- 5) порушення порядку створення інституту спільного інвестування.

Повідомлення про відмову в реєстрації регламенту та у внесенні відомостей про інститут спільного інвестування до Реєстру, а також про відмову в реєстрації змін до регламенту із зазначенням підстав відмови та вичерпним переліком зауважень надсилаються заявнику листом за підписом уповноваженої особи Комісії протягом трьох робочих днів після закінчення строку, визначеного цим Законом для реєстрації.

У разі відмови в реєстрації всі подані документи залишаються в Комісії.

Якщо заявником повністю враховані зауваження Комісії та не внесено жодних інших змін до тексту документів, Комісія не має права відмовити у реєстрації регламенту та у внесенні відомостей про інститут спільного інвестування до Реєстру або у реєстрації змін до регламенту.

Діяльність із спільного інвестування провадиться після внесення відомостей про інститут спільного інвестування до Реєстру та отримання свідоцтва про внесення до Реєстру.

Анулювання свідоцтва про внесення до Реєстру та внесення до Реєстру відповідних записів здійснюються Комісією в установленому нею порядку.

Реєстрація регламенту та внесення відомостей про інститут спільного інвестування до Реєстру, а також реєстрація змін до регламенту здійснюються за плату, розмір якої встановлюється Комісією за погодженням з Кабінетом Міністрів України.

Органами корпоративного фонду є загальні збори та наглядова рада.

3. Договірна форма інвестиційного співробітництва

Здійснення інвестиційної діяльності шляхом створення підприємств є чи не найрозповсюдженішою формою сьогодні. Але інвестиції можуть здійснюватися і в договірній формі, зокрема, шляхом здійснення інвестиційної діяльності пайових інвестиційних фондів, укладення концесійних договорів та договорів про спільну інвестиційну діяльність тощо.

Аналізуючи правовідносини щодо реалізації інвестицій у формі пайового фонду варто акцентувати на перевагах, яке інвесторам надає спільне інвестування. Як зазначається в юридичній літературі, спільне інвестування дозволяє інвестору уникнути частини ризиків, властивих інвестуванню в об'єкти портфельного інвестування, через формування збалансованого портфеля шляхом придбання різних активів таким чином, щоб зниження вартості одних відшкодовувалося зростанням вартості інших. За спільного інвестування частка кожного інвестора розподіляється по всьому набору активів, придбаних за рекомендаціями висококваліфікованих фахівців, які аналізують ситуацію на ринку і вирішують, які активи в певний момент варто купити, а які продати.¹³¹

Згідно із законодавчим визначенням пайовий фонд – це сукупність активів, що належать учасникам такого фонду на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні КУА та обліковуються нею окремо від результатів її господарської діяльності.¹³²

За своєю правовою природою пайовий фонд належить до інвестиційних фондів договірного типу.¹³³

Пайовий фонд – це передбачена законодавством форма спільного інвестування, яка полягає у залученні та об'єднанні грошових коштів колективних інвесторів у єдиний фонд без створення юридичної особи, для подальшого вкладення цих коштів в об'єкти інвестування з метою отримання прибутку та/або досягнення соціального ефекту.¹³⁴

¹³¹ Смітюх А. В. Правові основи інвестиційної діяльності: Навчальний посібник. Київ, Істина. 2013. С. 207. 420 с.

¹³² Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

¹³³ Клапатий Д. Й. Інвестиційні фонди договірного типу: історія та сучасний стан розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. № 22. С. 235–240.

¹³⁴ Клапатий Д. Й. Поняття пайового інвестиційного фонду. Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. 2014. № 72. С. 212–218.

Мінімальний обсяг активів пайового фонду становить 1250 мінімальних заробітних плат у місячному розмірі, встановленому законом на день реєстрації фонду як інституту спільного інвестування.

Вимоги щодо мінімального обсягу активів застосовуються до пайового фонду через шість місяців з дня реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів такого фонду. Якщо обсяг активів пайового фонду став меншим, ніж мінімальний обсяг активів пайового фонду та протягом шести місяців не збільшився до мінімального обсягу активів, такий пайовий фонд підлягає ліквідації.

Пайовий фонд не є юридичною особою і не може мати посадових осіб.

У регламенті та проспекті емісії інвестиційних сертифікатів пайового фонду обов'язково зазначаються його найменування та слова "пайовий інвестиційний фонд", тип, вид, клас (у разі якщо фонд є спеціалізованим або кваліфікаційним) фонду та належність його до біржового або венчурного фонду.

Пайовий фонд створюється компанією з управління активами. Створення пайового фонду здійснюється в такій послідовності:

- 1) прийняття уповноваженим органом компанії з управління активами рішення про створення пайового фонду;
- 2) затвердження уповноваженим органом компанії з управління активами регламенту;
- 3) подання до Комісії документів для реєстрації пайового фонду та внесення відомостей про пайовий фонд до Реєстру;
- 4) реєстрація Комісією регламенту, внесення відомостей про пайовий фонд до Реєстру, присвоєння коду згідно з Реєстром та видача свідоцтва про внесення до Реєстру;
- 5) укладення договорів з аудитором (аудиторською фірмою), зберігачем активів пайового фонду, депозитарієм;
- 6) укладення, в разі потреби, договору з андерайтером;
- 7) затвердження уповноваженим органом компанії з управління активами проспекту емісії інвестиційних сертифікатів;
- 8) подання до Комісії документів, необхідних для реєстрації проспекту емісії інвестиційних сертифікатів;
- 9) реєстрація Комісією проспекту емісії інвестиційних сертифікатів та видача компанії з управління активами свідоцтва про реєстрацію випуску інвестиційних сертифікатів;
- 10) присвоєння інвестиційним сертифікатам міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів¹³⁵.

¹³⁵ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

Емітентом інвестиційних сертифікатів пайового фонду є компанія з управління активами такого фонду.

Пайовий фонд вважається створеним з дня внесення відомостей про нього до Реєстру. У період між внесенням відомостей про пайовий фонд до Реєстру та реєстрацією проспекту емісії інвестиційних сертифікатів компанія з управління активами пайового фонду не має права вчиняти за рахунок та в інтересах такого фонду будь-які дії, крім тих, що спрямовані на реєстрацію проспекту емісії його інвестиційних сертифікатів.

Бухгалтерський та податковий облік операцій і результатів діяльності із спільного інвестування, які проводяться компанією з управління активами через пайовий фонд, здійснюється компанією з управління активами окремо від обліку операцій та результатів її господарської діяльності та обліку операцій і результатів діяльності інших інститутів спільного інвестування, активи яких перебувають в її управлінні.

Компанія з управління активами, укладаючи договори за рахунок активів пайового фонду, діє від свого імені в інтересах пайового фонду з обов'язковим зазначенням у таких договорах реквізитів фонду.

Активи пайового фонду, у тому числі нерухоме майно, об'єкти незавершеного будівництва, майбутні об'єкти нерухомості та спеціальні майнові права на них, цінні папери і депозити, реєструються у встановленому порядку на ім'я компанії з управління активами з обов'язковим зазначенням реквізитів такого фонду.

У разі якщо регламентом передбачено, що активи пайового фонду включають нерухоме майно, компанія з управління активами обов'язково укладає договір з оцінювачем майна пайового фонду.

Особливості функціонування пайового фонду визначаються його регламентом.

Регламент повинен містити:

- 1) порядок визначення вартості чистих активів та ціни розміщення (викупу) інвестиційних сертифікатів;
- 2) порядок визначення розміру винагороди компанії з управління активами та покриття витрат, пов'язаних з діяльністю фонду, що відшкодовуються за рахунок його активів;
- 3) порядок виплати дивідендів пайовим фондом (для закритого пайового фонду, якщо така виплата передбачена його регламентом);
- 4) порядок та строки викупу інвестиційних сертифікатів компанією з управління активами пайового фонду;
- 5) інвестиційну декларацію;

6) відомості про компанію з управління активами¹³⁶.

У разі внесення змін до регламенту компанія з управління активами пайового фонду протягом десяти робочих днів з дня реєстрації Комісією змін до регламенту надає зберігачу активів пайового фонду копію змін до регламенту.

Учасник пайового фонду - юридична або фізична особа, яка є власником інвестиційного сертифіката такого фонду, не має права впливати на діяльність компанії з управління активами.

Учасники пайового фонду не відповідають за зобов'язаннями пайового фонду і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю пайового фонду, тільки в межах належних їм інвестиційних сертифікатів фонду, крім учасників пайового фонду, до складу активів яких входять акції банків, які у такому разі відповідають за зобов'язаннями банку відповідно до закону. У пайовому фонді наглядова рада не створюється.

Пайовий фонд припиняється виключно шляхом ліквідації.

Компанія з управління активами пайового фонду приймає рішення про його ліквідацію у разі, якщо:

1) вартість активів пайового фонду стала меншою, ніж мінімальний обсяг активів пайового фонду, та протягом шести місяців не збільшилася до мінімального обсягу активів;

2) закінчився строк діяльності пайового фонду (для строкового пайового фонду);

3) проспект емісії інвестиційних сертифікатів пайового фонду, випущених з метою спільного інвестування, не зареєстровано протягом одного року з дня внесення відомостей про пайовий фонд до Реєстру;

4) протягом одного місяця після закінчення дії договору із зберігачем активів пайового фонду строк дії такого договору не продовжено або не укладено договір з іншим зберігачем активів пайового фонду;

5) анульовано ліцензію, видану компанії з управління активами на провадження діяльності з управління активами інституційних інвесторів;

6) анульовано ліцензію, видану зберігачу активів пайового фонду на провадження депозитарної діяльності зберігача цінних паперів, та не укладено компанією з управління активами протягом 30 робочих днів договір з іншим зберігачем активів пайового фонду;

7) в інших випадках, передбачених цим Законом.

¹³⁶ Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

На наступний робочий день після закінчення строку, на який був створений строковий пайовий фонд, компанія з управління активами повинна прийняти рішення про ліквідацію такого фонду.

Для проведення ліквідації пайового фонду створюється ліквідаційна комісія в порядку, встановленому Комісією.

Якщо проспект емісії інвестиційних сертифікатів пайового фонду не зареєстровано протягом одного року з дня внесення такого фонду до Реєстру, зазначений пайовий фонд ліквідується без створення ліквідаційної комісії.

Ліквідація строкового пайового фонду до закінчення строку, встановленого його регламентом, є можливою за умови згоди усіх його учасників.

З моменту прийняття рішення про ліквідацію пайового фонду розміщення та обіг інвестиційних сертифікатів забороняється.

Пайовий фонд ліквідується, а розрахунки з учасниками пайового фонду здійснюються в порядку та у строки, що встановлені нормативно-правовими актами Комісії.

У процесі ліквідації пайового фонду його активи реалізуються за кошти в строки, встановлені Комісією. Кошти, отримані від реалізації, розподіляються у такій черговості:

- 1) здійснюються виплати учасникам пайового фонду, що подали заявки на викуп інвестиційних сертифікатів до моменту прийняття рішення про ліквідацію пайового фонду (крім закритих пайових фондів);
- 2) вносяться обов'язкові платежі до Державного бюджету України;
- 3) задовольняються вимоги кредиторів компанії з управління активами пайового фонду з погашення заборгованості, яка виникла у зв'язку з діяльністю пайового фонду, що ліквідується;
- 4) розподіляються кошти між учасниками пайового фонду пропорційно кількості інвестиційних сертифікатів пайового фонду, що їм належать, у порядку, встановленому Комісією.

Розподіл коштів здійснюється після повного задоволення вимог попередньої черги.

Розрахунки з учасниками пайового фонду в процесі ліквідації пайового фонду можуть здійснюватися іншими, ніж кошти, активами пайового фонду за умови згоди всіх учасників такого фонду та оформляється договором про розподіл інших, ніж кошти, активів пайового фонду, що укладається між ліквідаційною комісією та всіма учасниками фонду.

У разі здійснення розрахунків з учасниками пайового фонду іншими, ніж кошти, активами пайового фонду розподіл таких активів між учасниками пайового фонду здійснюється пропорційно кількості інвестиційних сертифікатів, що їм належать.

Після закінчення розрахунків у порядку, передбаченому цією статтею, ліквідаційна комісія пайового фонду подає до Комісії документи для скасування реєстрації випуску інвестиційних сертифікатів та звіт про результати ліквідації пайового фонду. Вимоги до звіту встановлюються Комісією.

Виключення відомостей про пайовий фонд з Реєстру здійснюється після скасування реєстрації випуску його інвестиційних сертифікатів. Пайовий фонд вважається таким, що ліквідований, після виключення відомостей про нього з Реєстру.

У сфері інвестування та інвестиційного співробітництва укладаються договори, різні за своїм спрямуванням: одні з них опосередковують вкладення інвестицій з метою досягнення певного соціально-економічного ефекту, інші - виконують допоміжну роль, забезпечуючи надання учасникам інвестиційної діяльності різного роду послуг, що сприяють більш ефективному інвестуванню, але не є обов'язковою складовою інвестиційного процесу¹³⁷.

Першу категорію договорів умовно можна назвати інвестиційними (хоча деякі автори обирають інший термін – «договори інвестиційного характеру»)¹³⁸. Відносини щодо вкладання інвестицій часто опосередковуються за допомогою інвестиційного договору за участю інвестора.

Інвестиційний договір є однією з правових форм інвестування. За допомогою виконання цього договору забезпечується вкладення інвестицій з метою отримання запланованого інвестором соціально-економічного ефекту. У процесі інвестування широко використовуються різноманітні договори, що опосередковують відносини між його учасниками. Саме так визначає роль договору законодавець, визначаючи його основним правовим документом, що регулює взаємовід-

¹³⁷ Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

¹³⁸ Симсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Х., 2001. С.12.

носини між суб'єктами інвестиційної діяльності (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про інвестиційну діяльність»)¹³⁹.

Термін «інвестиційний договір» використовується у двох значеннях: широкому і вузькому. У широкому розумінні цей термін застосовується щодо договорів, які укладаються між інвестором та іншими учасниками інвестиційної діяльності і спрямовані на реалізацію будь-яких видів і форм інвестицій з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту¹⁴⁰.

У вузькому розумінні термін «інвестиційний договір» застосовується щодо угод між іноземним інвестором та вітчизняними учасниками інвестиційного процесу щодо вкладення та реалізації інвестицій. Саме в цьому розумінні зазначений термін використовується у міжнародній комерційній (господарській) практиці.

Основні ознаки інвестиційного договору, що дозволяють характеризувати їх як окрему групу договорів:

- особливий суб'єктний склад: однією з сторін договору є інвестор або уповноважена ним особа;
- спрямування договору на реалізацію інвестицій та досягнення запланованого соціально-економічного ефекту, хоча в результаті виконання договірних зобов'язань цього ефекту може і не бути, а лише створюються умови та засоби для його досягнення (наприклад, прийняття закінченої будівництвом очисної споруди (як об'єкта інвестування) забезпечує на тривалу перспективу досягнення запланованого інвестором комплексного соціально-економічного ефекту — очищення стічних вод, а відтак - поліпшення екологічної ситуації, підвищення якості води, що подається в міський водогін, зниження рівня захворюваності від шлунково-кишкових захворювань через забруднення води тощо). В довгострокових договорах на зразок концесійного отримання соціально-економічного ефекту сторонами договору, кожна з яких виступає інвестором (концесіодавець інвестує шляхом передання концесіонеру права користування/експлуатації об'єктом концесії з метою отримання частини прибутку від його експлуатації, а концесіонер - вкладає в об'єкт концесії кошти та майно, аби довести його до стану,

¹³⁹ Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-ХІІ. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

¹⁴⁰ Симсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: Автореф. дис... канд. юрид. наук / Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Х., 2001. С.12.

що забезпечить отримання значної плати від користування об'єктом концесії третіми особами), відбувається в процесі виконання сторонами договірних зобов'язань;

- **оплатність договору:** за практичні дії щодо реалізації інвестицій виконавець отримує плату за рахунок вкладених інвестором коштів (власне - частина інвестицій спрямовується на оплату роботи виконавців); в результаті виконання договору задовольняються також інтереси інвестора - майнового характеру (отримання збудованого чи поліпшеного об'єкта інвестування), задоволення господарських (запровадження новітніх технологій на виробництві) чи соціальних потреб інвестора, чи визначеного ним кола осіб (надання працівникам підприємства можливості отримувати якісне харчування в їдальні, започаткований підприємством-інвестором разом з іншими особами; забезпечення територіальної громади новим тролейбусним маршрутом чи нової гілкою метро);

- **ризикований характер інвестиційного договору:** вкладаючи інвестиції, інвестор несе основні ризики, пов'язані з вибором (вдалим чи невдалим) виду інвестицій, об'єкта інвестування, форми інвестування, виконавців, а в цілому - ефективністю прогнозування, планування та організації інвестування, що залежить від інвестора;

- **форма договору - письмова, а в передбачених законом випадках - нотаріально посвідчена;** в окремих (визначених актами законодавства) випадках інвестиційні договори підлягають реєстрації (концесійні, про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора; щодо реалізації пріоритетного інноваційного проекту та ін.);

- **особливості змісту договору, в якому (крім звичайних умов) мають зазначатися:**

А) інвестиції із зазначенням їх характеристик (види цінностей та їх ринкова вартість);

Б) об'єкт інвестування - об'єкт господарської діяльності чи інших сфер суспільного життя (науки, культури, освіти, охорони здоров'я та ін.), щодо якого закон не встановлює заборон використання їх в цій якості;

В) економіко-правова форма інвестування (інноваційна, капітального будівництва, концесійна, лізингова, іноземне інвестування та ін.);

Г) строки (загальний та проміжні) вкладення інвестицій та виконання практичних дій, спрямованих на їх реалізацію;

Д) зобов'язання сторін щодо виконання практичних дій, спрямованих на реалізацію інвестицій;

Е) розподіл між сторонами ризиків, пов'язаних з інвестуванням, та обов'язки щодо їх страхування.

- порядок передачі інвесторові або визначеній ним особі об'єкта інвестування після завершення передбачених договором практичних дій щодо вкладення інвестицій (закінченого будівництвом об'єкта, належним чином оформленого інвестиційного чи інноваційного проекту, змонтованого на підприємстві устаткування тощо);

- прийняття інвестором або уповноваженою ним особою виконання за інвестиційним договором не завжди свідчить про досягнення запланованого соціально-економічного ефекту (в ряді випадків це - лише отримання засобу його досягнення)¹⁴¹.

Більшість інвестиційних договорів належить до господарсько-правових, хоча в окремих випадках їх важко беззастережно віднести до господарських договорів.

З господарськими договорами інвестиційний договір поєднує:

- наявність серед сторін договору суб'єктів господарювання (виконавець зазвичай має такий статус, а інвестор - може і не мати);

- поєднання майнових (вкладення інвестицій) та організаційних (порядок вкладення інвестицій, здійснення контролю за цим процесом, порядок внесення змін в інвестиційний проект, порядок погодження спорів технічного характеру в процесі реалізації інвестиційного проекту) елементів;

- зміст договору - зобов'язання сторін господарського характеру (принаймні з боку виконавця);

- спрямованість договору на забезпечення господарських потреб сторін (або однієї сторони).

Інвестиційним договором слід визнати договір майново-організаційного характеру, що укладається інвестором (уповноваженою ним особою) з іншими учасниками інвестування, які забезпечують виконання практичних дій щодо вкладення інвестицій певного виду у визначений договором об'єкт, із застосуванням певної форми інвестування, що в сукупності мають забезпечити досягнення запланованого інвестором соціально-економічного ефекту.

Інвестиційні договори різноманітні, що обумовлює необхідність їх класифікації.

Залежно від кількості сторін інвестиційного договору розрізняють двосторонні і багатосторонні інвестиційні договори.

І) За строком дії розрізняють:

¹⁴¹ Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

а) короткострокові інвестиційні договори (з разовим або короткостроковим - менше одного року – виконанням), наприклад, придбання контрольного пакета акцій підприємства-конкурента з метою отримання більшості голосів на загальних зборах останнього і забезпечення переобрання спостережної ради та виконавчого органу з включенням до них представників власника контрольного пакета акцій;

б) середньострокові інвестиційні договори (період реалізації інвестицій - від 1 до 5 років), має місце у разі реалізації великих інвестиційних та інноваційних проектів (договори фінансового лізингу);

в) довгострокові інвестиційні договори (зі строками реалізації інвестицій, що перевищують 5 років), до таких договорів належать концесійні договори, договори на користування надрами, розробку корисних копалин.

II) За економічним змістом та юридичними ознаками розрізняють такі види інвестиційних договорів:

а) договори про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління з метою інвестиційної діяльності (наприклад, такі договори використовуються при корпоративному інвестуванні: передання майна як вклад до статутного капіталу господарського товариства; закріплення за унітарним підприємством в процесі його створення частини майна засновника підприємства на праві господарського відання чи на праві оперативного управління);

б) договори, що передбачають користування чужим майном, з метою здійснення інвестицій (наприклад, на підставі договору лізингу при лізинговій формі інвестування);

в) договори про передання майнових прав (скажімо, у якості вкладу при корпоративному інвестуванні);

г) договори про спільну підприємницьку діяльність (наприклад, договір про спільну підприємницьку діяльність за участю іноземного інвестора);

г) договори про виробничу кооперацію (передбачає організацію спільного інвестування кількома інвесторами у виробничі фонди з метою випуску конкурентоспроможної продукції);

д) договори, спрямовані на придбання майна у власність або майнових прав з метою інвестиційної діяльності (наприклад, придбання цілісного майнового комплексу структурного підрозділу іншого підприємства з метою створення на базі цього майна нового підприємства при корпоративному інвестуванні);

і) договори про придбання (передачу) прав на використання інтелектуальної власності з метою інвестиційної діяльності (наприклад, прав на використання нових технологій у виробництві);

е) договори про придбання (передачу) цінних паперів та інших корпоративних прав (договори продажу облігацій підприємства, випущені з метою його інвестування);

ж) договори підряду: (I) на виконання науково-дослідних та дослідно- конструкторських робіт (опосередковують інноваційне інвестування); (II) на виконання проектно-вишукувальних, будівельних та пов'язаних з ними робіт (опосередковують інвестування у формі капітального будівництва);

з) договори концесії, які опосередковують концесійну форму інвестування¹⁴².

III) За характером зобов'язань (майнові чи організаційні) інвестиційні договори поділяються на такі категорії:

- інвестиційні договори організаційного характеру: спрямовані на організацію інвестування, управління інвестиційним процесом - в цих договорах організаційні елементи переважають над майновими (прикладом таких договорів можуть бути: а) договір на управління капітальним будівництвом, що укладається інвестором з інжиніринговою організацією чи відповідним фахівцем (архітектором, будівельним інженером) на забезпечення вкладення інвестицій в основні фонди шляхом створення нових або відновлення (реновації) існуючих та вчинення відповідних дій організаційного характеру щодо підбору виконавців, укладення з ними відповідних договорів, координації їх діяльності та контролю за виконанням ними договірних зобов'язань, прийняття закінченого будівництвом об'єкта в експлуатацію та передачі його замовникові; б) договір про координацію дій кількох інвесторів щодо вкладення інвестицій в крупний об'єкт (скажімо, туристичний комплекс) та його спільної експлуатації, яка забезпечила б швидку окупність інвестицій та отримання інвесторами прибутку (такий договір може іменуватися залежно від специфіки договірного зв'язку - як договір про кооперацію чи договір про спільну інвестиційну діяльність);

- інвестиційні договори майнового характеру: спрямовані на вкладення інвестицій, що не потребують значних організаційних дій з боку інвестора

(прикладом таких договорів можуть бути: договір купівлі-продажу а) новітнього устаткування для підприємства; б) облігацій підприємства чи акцій акціонерного товариства на первинному ринку (в процесі

¹⁴² Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

підписки на акції) або за договором з самим товариством (щодо акцій, викуплених товариством у акціонерів з метою їх наступного продажу перспективному інвесторові); договір оперативного лізингу; договір оренди приміщень для новоствореного підприємства та ін.);

- інвестиційні договори організаційно-майнового характеру - спрямовані на організацію та вкладення інвестицій (засновницькі договори, концесійні договори, договір фінансового лізингу, договір купівлі-продажу цілісного майнового комплексу підприємства в процесі приватизації, договір на реалізацію інвестиційного проекту на території пріоритетного розвитку чи в спеціальній (вільній) економічній зоні та ін.).

IV) Певний сенс має поділ інвестиційних договорів за правовим становищем сторін на:

- горизонтальні - укладаються між рівноправними учасниками інвестиційних відносин (договори підряду: а) на капітальне будівництво; б) на розроблення інвестиційного чи інноваційного проекту; в) на реалізацію інноваційного проекту; г) договір лізингу та ін.);

- вертикальні - укладаються між суб'єктом інвестування (інвестором) та органом господарського управління і характеризуються нерівністю сторін (орган господарського управління має виключні права з дотриманням встановленого законом порядку - щодо визначення виконавця, предмета договору та його основних характеристик, порядку виконання, щодо умов оплати виконання)^{143 144}.

V) Можна класифікувати інвестиційні договори залежно від їх ролі в інвестиційному процесі на:

- основні - забезпечують вкладення інвестицій, розроблення та реалізацію інвестиційних й інноваційних проектів, укладаються між інвестором (уповноваженою ним особою) та виконавцями;

- інвестиційно-обслуговуючі - спрямовані на надання учасникам інвестування (насамперед, інвесторові) відповідних послуг (фінансових, інжинірингових, посередницьких та ін.) як необхідних для забезпечення вкладення ним інвестицій (наприклад, договір іпотечного кредитування - при спільному інвестуванні будівництво жилих будинків/комплексів, договір на управління інвестуванням (укладається за

¹⁴³ Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. С.17. 356 с.

¹⁴⁴ Симсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: Автореф. дис... канд. юрид. Наук. Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Х., 2001. С.12.

відсутності у інвестора відповідних можливостей, знань, навичок, фахівців) - найчастіше застосовується для управління капітальним будівництвом)¹⁴⁵.

VII) За кількістю сторін інвестиційні договори можуть бути двосторонніми та багатосторонніми (з варіаціями останнього щодо: а) кількості сторін з різними функціями - договір фінансового лізингу; б) численності сторін з однаковими функціями, ілюстрацією чого може бути договір про спільне інвестування за участю кількох інвесторів чи договір підряду з кількома співвиконавцями-підрядниками¹⁴⁶.

Запитання для самоконтролю:

1. Визначте інвестиційне співробітництво та його види.
2. Розкрийте поняття та види інститутів спільного інвестування.
3. Охарактеризуйте пайові та корпоративні інвестиційні фонди (поняття, значення, класифікація, порядок створення, діяльності та ліквідації).
4. Визначте поняття, форму та види інвестиційних договорів.
5. Розкрийте зміст інвестиційного договору як правочину і зобов'язання.
6. Визначте договори на ринку фінансових послуг.
7. Надайте поняття та види відповідальності за порушення інвестиційних зобов'язань.

¹⁴⁵ Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. С.17. 356 с.

¹⁴⁶ Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. С.17. 356 с.

ТЕМА №5.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИВАННЯ

План заняття:

1. Поняття іноземного інвестування.
2. Законодавство про іноземне інвестування.
3. Форми іноземного інвестування.
4. Правове положення та захист прав іноземних інвесторів.

Зміст лекції:

1. Поняття іноземного інвестування

Велике значення для стимулювання розвитку ринкових відносин має залучення і оптимальне використання інвестицій, у т. ч. іноземних, за допомогою яких економіка держави одержує не лише капітал, але і нову організацію виробництва, досвід управління, нові технології, розвинений менеджмент, гідні умови праці.

Іноземне інвестування слід відмежовувати від так званої міжнародної (зазвичай - фінансової) допомоги, що надається певній країні/групі країн, які відповідають встановленим вимогам, для цільового використання: сприяння розвитку країн, що розвиваються, та держав перехідної економіки; надання підтримки країнам, що зазнали стихійного лиха чи техногенних катастроф, або несуть суттєві збитки в результаті знищення громадської, критичної інфраструктури через воєнні дії чи виконання умов міжнародних договорів.

Сприятливими умовами для залучення іноземних інвестицій є: політична та економічна стабільність; наявність стабільного національного законодавства про іноземні інвестиції; стан внутрішнього ринку, ступінь його насиченості товарною продукцією та задоволення попиту споживачів, наближення до джерел сировини, собівартість виробництва інвестиційних проектів, що створюються; термін їх окупності, можливість транспортування та збуту продукції тощо.

Переешкодами для залучення іноземних інвестицій є: часті зміни інвестиційного законодавства; несприятливе для іноземних інвесторів податкове законодавство; відсутність вільноконвертованої національної валюти; недосконалість банківської системи; відсутність або неповна інформація щодо найбільш вигідних місць вкладення капіталу.

Отже, на надходження іноземних інвестицій впливає інвестиційний клімат держави - сукупність політичних, правових, економічних та

соціальних умов, що сприяють і забезпечують інвестиційну діяльність іноземних інвесторів.

Сприятливий інвестиційний клімат покликаний забезпечити захист інвестора від інвестиційних ризиків.

А.А. Пересада виділяє такі фактори, що забезпечують подолання або зниження ризиків, формують інвестиційний клімат:

- політична воля адміністрації (створення загальних умов для притоку іноземних інвестицій, валютне регулювання, досягнення стабільності національної валюти, забезпечення інвестиційного рейтингу);
- правове поле (законодавство про іноземні інвестиції, регулювання зовнішньоекономічної діяльності, законодавство про підприємницьку діяльність);
- інвестиційна активність інвесторів (виконання державної програми приватизації, зміна структури форм власності, мотивація фізичних і юридичних осіб щодо процесів приватизації);
- стан інвестиційного ринку (функціонування фондової біржі, стан ринку капіталів та інвестиційних товарів, наявність інфраструктури тендерів);
- статус іноземного інвестора (режим іноземного інвестування, умови реєстрації іноземних інвестицій і підприємств, наявність спеціальних (вільних) економічних зон);
- рівень розвитку продуктивних сил (структура виробничого потенціалу, інвестиційна привабливість регіонів, інвестиційна діяльність міжгалузевих корпорацій);
- рівень розвитку інвестиційної сфери (рівень розвитку будівельного комплексу, система матеріально-технічного забезпечення інвестицій, умови комплектації галузі імпортованим обладнанням)¹⁴⁷.

Під іноземними інвестиціями часто розуміють іноземні капітали, вкладені в підприємство за кордоном. Так, відзначається, що іноземні інвестиції є іноземним капіталом – власністю в різних видах і формах, що вивезена з однієї держави і вкладена у підприємства на території іншої¹⁴⁸. Таке визначення, на нашу думку, не відображає повною мірою різноманітність форм інвестування і створює дещо спрощене уявлення про цю категорію з огляду на те, що в даному визначенні мова іде лише про прямі інвестиції.

¹⁴⁷ Пересада А.А., Майоров Т.В. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник. Рекомендовано МОН України; Львів. Нац. ун-т ім. І. Франка. К.: Знання, 2007. 335с.

¹⁴⁸ Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посіб. К.: Атіка, 1999. С. 11.

В. М. Коссак зауважує, що, за визначенням Ф. Хеніуса –іноземні інвестиції - це інвестиції, експортовані з однієї країни і вкладені на території іншої¹⁴⁹. Дане поняття значно ширше відображає існуючі можливості в галузі вкладення іноземних капіталів.

У Законі України «Про режим іноземного інвестування» іноземні інвестиції визначаються як цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту¹⁵⁰.

Формування правового режиму для іноземних інвестицій у світовій практиці свідчить про тенденцію до уніфікації умов поділу інвесторів на національних та іноземних. Суть цієї тенденції полягає в недискримінаційному підході до іноземних інвесторів, що охоплює не лише рівень оподаткування, а й доступ до централізованого постачання, пільгового кредитування, валютного ринку.

Не викликає сумніву думка В.М. Коссак про те, що найоптимальнішим варіантом є регулювання вітчизняних та іноземних інвестицій на однакових засадах. Але це можливо в разі досягнення країною певного розвитку продуктивних сил¹⁵¹.

І, навпаки, з метою досягнення такого рівня, залучення передових технологій і коштів для їх упровадження, на певному етапі доцільно надавати іноземним інвестиціям пільговий режим¹⁵².

Чинне законодавство України про іноземні інвестиції комбінує принцип свободи інвестування з можливим одержанням дозволу, оскільки здійснення певних видів іноземних інвестицій може бути обмежене відповідно до чинного законодавства. Зокрема, ст. 7 Закону України «Про режим іноземного інвестування» встановлює **національний режим** інвестиційної та іншої господарської діяльності для

¹⁴⁹ В.М.Коссак, Ю.Б.Бек. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Програма спецкурсу та методичні рекомендації для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2006. 32 с.

¹⁵⁰ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

¹⁵¹ В.М.Коссак, Ю.Б.Бек. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Програма спецкурсу та методичні рекомендації для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2006. 32 с.

¹⁵² Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид., змінене та доп. К.: Правова єдність, 2011. 766 с.

іноземних інвесторів, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами. Це створює основу для прийняття таких законодавчих актів, які встановлюватимуть винятки з принципу свободи іноземного інвестування¹⁵³.

Слід відмітити, що в країнах, що розвиваються, переважає преференційний (пільговий) режим для іноземних інвестицій. Преференційний режим сам по собі не може компенсувати несприятливого інвестиційного клімату, зумовленого внутрішньою нестабільністю. Але застосування пільг поряд зі стабільними правовими гарантіями спрямовується насамперед на скорочення ризику втрати капіталу¹⁵⁴. І як наслідок, до зростання притоку іноземних інвестицій в державу.

Також, в деяких державах застосовується спеціальний режим іноземного інвестування. За загальним уявленням спеціальний режим - це особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється відносно конкретного кола суб'єктів або сфери їх діяльності і відрізняється від національного режиму або пільговою - обмежувальною спрямованістю регулювання, зумовленою публічними інтересами, проявляючись в усіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони та додаткові підстави юридичної відповідальності¹⁵⁵.

Одним з елементів спеціального правового режиму, який впливає з наведеного визначення, є пільги, які в теорії права розглядаються як форма прояву правових стимулів поряд із суб'єктивними правами, законними інтересами та заохоченням, та як правомірне полегшення суб'єкту, що дозволяє йому більш повне задоволення своїх інтересів. Пільги виражаються як у наданні додаткових, особистих прав, так і у звільненні від виконання певних обов'язків або їх частини¹⁵⁶.

Таким чином, головною особливістю спеціального режиму є встановлення певних умов господарювання, що відрізняються від загального режиму господарської діяльності на певній території (наприклад, на території спеціальних (вільних) економічних зон) або в певній галузі економіки. Спеціальний режим визначається низкою нормативно-

¹⁵³ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

¹⁵⁴ Пересада А.А., Майоров Т.В. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник: Рекомендовано МОН України; Львів. Нац. ун-т ім. І. Франка. К.: Знання, 2007. 335с.

¹⁵⁵ Коссак В.М. Правове регулювання іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги в Україні: Підручницю: Рекомендовано МОН України. В.М.Коссак, М.О. Михайлів. К.: Прав. Єдність. 2009. 309с.

¹⁵⁶ Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посіб. К.: Атіка, 1999. С. 11.

правових актів, які регулюють особливості здійснення господарських операцій в умовах діючого режиму.

2. Законодавство про іноземне інвестування

Національне законодавство, що визначає правовий режим іноземного інвестування, базується на загальних нормативних актах господарського законодавства, в т. ч. відповідних положеннях Конституції України (щодо забезпечення державою соціальної орієнтації економіки України і гарантування захисту прав усіх суб'єктів, а саме: права власності - ч. 4 ст. 13; права приватної власності - ст. 41; права громадян на підприємницьку діяльність - ст. 42 та ін.)¹⁵⁷.

Спеціальне правове регулювання забезпечується низкою нормативно-правових актів (або спеціальних положень загальних актів господарського законодавства), серед яких:

- Кодекси:

- Господарський кодекс України, в якому гл. 38 (статті 390-400) присвячена регулюванню відносин, пов'язаних з іноземними інвестиціями, окрім того, ч. 2 ст. 63 та ст. 116 і ст. 117 визначають поняття та основні риси таких видів підприємств, як підприємство з іноземними інвестиціями та іноземне підприємство¹⁵⁸;

- Митний кодекс України від 13.03.2012 р., що визначає порядок обкладення митом валютних та майнових цінностей, які ввозяться в Україну, в т. ч. товари, що ввозяться іноземним інвестором для реалізації або власного споживання¹⁵⁹;

- Закони України:

- «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10 вересня 1991 р. - вперше закріпив такі гарантії захисту прав іноземних інвесторів, як: а) заборона державним органам застосовувати примусове вилучення іноземних інвестицій (крім випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій, що може здійснюватися за рішенням Кабінету

¹⁵⁷ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. База даних «Законодавство України». Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

¹⁵⁸ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

¹⁵⁹ Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

Міністрів України і за умови адекватної та ефективної компенсації іноземному інвесторові втрат від такого заходу); б) гарантування іноземним інвесторам перерахування за кордон отриманих ними на законних підставах прибутків та інших сум (у національній валюті України або іноземній валюті)¹⁶⁰;

- «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р., що визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України¹⁶¹;

- «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р., який визначає іноземне інвестування як різновид зовнішньоекономічної діяльності і визначає особливості, принципи та форми здійснення останньої¹⁶²;

- «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24.02.1994 р. - передбачає можливість використання суду для розв'язання спорів за участю іноземного інвестора у разі наявності в договорі, укладеному між учасниками іноземного інвестування, відповідного арбітражного застереження¹⁶³;

- «Про концесії» від 03.10.2019р., який регулює концесійні відносини - одну з основних договірних форм іноземного інвестування¹⁶⁴;

- «Про угоди про розподіл продукції» від 14.08.1999 р., що регулює даний вид договірних відносин¹⁶⁵;

- «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 р. -

¹⁶⁰ Про захист іноземних інвестицій в Україні. Закон України від 10 вересня 1991р. № 1540а-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст.616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12#Text>

¹⁶¹ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

¹⁶² Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

¹⁶³ Про міжнародний комерційний арбітраж. Закон України від 24.02.1994 № 4002-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 25. ст.198.

¹⁶⁴ Про концесію. Закон України від 16 липня 1999р. Відомості Верховної Ради України. 1999. №41. Ст.372.

¹⁶⁵ Про угоди про розподіл продукції. Закон України від 14.09.1999 № 1039-ХІV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1039-14>

встановлює обов'язковість фінансового моніторингу низки фінансових операцій¹⁶⁶;

- Декрети Уряду:

- Декрет Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств» від 31.12.1992 р., що забороняє державним підприємствам створювати та брати участь у підприємницьких структурах і передбачає, що правонаступниками державних підприємств стосовно суб'єктів підприємницької діяльності зі змішаною формою власності (в т. ч. спільних підприємств за участю іноземних інвесторів) є державні органи приватизації¹⁶⁷;

- Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» від 21.01.1993 р., що встановлює ставки державного мита¹⁶⁸;

- Укази Президента України:

- «Питання Національної інвестиційної ради» від 24.12.2014р. № 950¹⁶⁹;

- «Про деякі питання іноземного інвестування» від 07.07.1998 р. № 748¹⁷⁰;

- «Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України» від 07.07.2003 р. № 580/2003¹⁷¹ та ін.;

- Постанови Кабінету Міністрів України:

- «Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями» від 05.09.1996 р. № 1061¹⁷²;

¹⁶⁶ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

¹⁶⁷ Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств. Декрет КМУ від 31.12.1992р. № 24-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/24-92>

¹⁶⁸ Про державне мито. Декрет КМУ від 21.01.1993р. № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text>

¹⁶⁹ Питання Національної інвестиційної ради. Указ Президента України від 12.03.2020р. № 79/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79/2020>

¹⁷⁰ Про деякі питання іноземного інвестування. Указ Президента України від 07.07.1998р. № 748/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/748/98#Text>

¹⁷¹ Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України. Указ Президента України від 07.07.2003р. № 580/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2003#Text>

¹⁷² Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями. Постанова КМУ від 05.09.1996 р. № 1061. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1061-96-п#Text>

- «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора» від 30.01.1997 р. № 12¹⁷³;
- «Про порядок ведення спеціальної митної статистики» від 12.12.2002 р. № 1865¹⁷⁴;
- Відомчі нормативно-правові акти:
 - Наказ Міністерства Фінансів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення іноземних інвестицій шляхом набуття у власність нерезидентами облігацій внутрішніх державних позик» від 19.01.2004 № 17¹⁷⁵ та ін.
- Міжнародні договори:
 - А) двосторонні угоди, ратифіковані Верховною Радою України, в т. ч.:
 - Між Урядом України та Урядом Республіки Польща про заохочення здійснення та взаємний захист інвестицій від 12 січня 1993 р.¹⁷⁶;
 - між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан про заохочення здійснення та взаємний захист інвестицій від 24 жовтня 1994 р.¹⁷⁷;
 - між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про заохочення здійснення та взаємний захист інвестицій від 04.03.1994 р.¹⁷⁸;
 - між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про сприяння та захист інвестицій від 02.05.1995 р.¹⁷⁹ та ін.
 - Б) з міжнародними організаціями, в т. ч., наприклад, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом,

¹⁷³ Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора. Постанова КМУ від 30.01.1997 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-97-п#Text>

¹⁷⁴ Про порядок ведення спеціальної митної статистики. Постанова КМУ від 12.12.2002 р. № 1865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-2002-п#Text>

¹⁷⁵ Про затвердження Положення про порядок здійснення іноземних інвестицій шляхом набуття у власність нерезидентами облігацій внутрішніх державних позик. Наказ Мініфін України від 19.01.2004 № 17. Офіційний вісник України. 2004 р. № 5. ст. 277.

¹⁷⁶ Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій. Закон України від 12.01.1993. Офіційний вісник України. 2005 р. № 29. ст. 1751.

¹⁷⁷ Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан про заохочення та взаємний захист інвестицій. Закон України від 02.06.1995 № 207/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. N 22. ст.166.

¹⁷⁸ Про ратифікацію Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про заохочення здійснення та взаємний захист інвестицій. Закон України від 11.10.1994 № 193/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. N 42. ст.385.

¹⁷⁹ Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про сприяння та захист інвестицій. Закон України від 15.11.1996 № 512/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. N 3. ст. 12.

Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України від 16.09.2014 р.¹⁸⁰.

В) універсальні договори (конвенції), в т. ч., наприклад, Вашингтонська конвенція 1965 р. «Про порядок розгляду інвестиційних спорів між державами та іноземними особами»¹⁸¹.

Отже, правове регулювання іноземних інвестицій здійснюється великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. В цій сфері існує подвійність джерел правового регулювання, серед яких неабияку роль відіграють міжнародні договори.

3. Форми іноземного інвестування

Інвестуванню, в якому наявний іноземний елемент, законодавством приділено особливу увагу. У цьому зв'язку можна розглядати два аспекти: іноземне інвестування в Україну та інвестування за межі України.

Особливе правове регулювання мають іноземні інвестиції, тобто цінності, щокладаються іноземними інвесторами (юридичні особи, створені відповідно до законодавства, іншого ніж законодавство України; фізичні особи — іноземці, які не мають постійного місця проживання на території України і не обмежені у дієздатності; іноземні держави, міжнародні урядові та неурядові організації; інші іноземні суб'єкти інвестиційної діяльності, які визнаються такими відповідно до законодавства України — ст. 390 ГК) в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Такі цінності згідно зі ст. 391 ГК можуть інвестуватись у вигляді іноземної валюти, що визнається конвертованою Національним банком України, будь-якого рухомого і нерухомого майна та пов'язаних з ним майнових прав; інших цінностей (майна)¹⁸².

¹⁸⁰ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 40. ст.2021.

¹⁸¹ Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. Закон України від від 16.03.2000 № 1547-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. N 21. ст.161.

¹⁸² Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

Закон України «Про режим іноземного інвестування» (ст. 3) розрізняє численні шляхи інвестування, називаючи їх формами, а саме:

- часткової участі у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами, або придбання частки діючих підприємств;
- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, включаючи будинки, квартири, приміщення, обладнання, транспортні засоби та інші об'єкти власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів або у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- придбання самостійно чи за участю українських юридичних або фізичних осіб прав на користування землею та використання природних ресурсів на території України;
- придбання інших майнових прав;
- господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції;
- в інших формах, які не заборонені законами України, в тому числі без створення юридичної особи на підставі договорів із суб'єктами господарської діяльності України¹⁸³.

Узагальнивши вищезазначені положення Закону «Про режим іноземного інвестування», можна виділити дві основні правові форми іноземного інвестування: корпоративну та договірну, які можуть поєднуватися (наприклад, у разі створення кількох особами, за участі іноземного інвестора/інвесторів, господарського товариства - укладення засновницького договору в такому випадку є обов'язковою передумовою інвестування в корпоративній формі).

3.1. Корпоративна форма іноземного інвестування.

Корпоративна форма іноземного інвестування має місце у разі:

- створення іноземним інвестором самостійно чи за участю інших іноземних інвесторів та/або українських суб'єктів господарювання господарських організацій;
- набуття іноземним інвестором корпоративних прав діючої господарської організації чи цілісного майнового комплексу унітарного підприємства;

¹⁸³ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

- створення іноземним інвестором з правами юридичної особи філії чи представництва, реєстрація яких здійснюється відповідно до Наказу Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України «Інструкція про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні» від 18.01.1996 р. №30¹⁸⁴.

Особливу роль серед організаційно-правових форм іноземного інвестування відіграють підприємства з іноземними інвестиціями та іноземні підприємства, правовий статус яких визначаються ГК України (ч. 2 ст. 63, ст. 116 та ст. 117)¹⁸⁵ та Законом «Про режим іноземного інвестування», який оперує лише поняттям підприємства з іноземними інвестиціями (п. 3 ст. 1, ст. ст. 16-21)¹⁸⁶.

Загальновідомим прикладом підприємства з іноземними інвестиціями, в створенні якого, в свій час, брала участь наша держава, стало спільне українсько-корейське підприємство з іноземною інвестицією у формі закритого акціонерного товариства «АвтоАЗ-ДЕУ», яке діяло на підставі інвестиційної програми, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 24.03.1998 р. № 362¹⁸⁷. Основними завданнями Спільного підприємства "АвтоАЗ-ДЕУ" було визначено провадження господарської діяльності для отримання прибутку шляхом розвитку в Україні виробництва автомобілів, автобусів, запасних частин до них, сприяння виробництву комплектуючих виробів, інструментальної та верстатобудівної бази, продажу та після продажного обслуговування автомобілів і автобусів.

Підприємством з іноземними інвестиціями визнається підприємство (господарська організація) будь-якої організаційно-правової форми, в статутному фонді якого не менш як 10 % становить іноземна інвестиція.

¹⁸⁴ Інструкція про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні. Наказ МЗЕЗторг України від 18.01.1996 № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-96>.

¹⁸⁵ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

¹⁸⁶ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

¹⁸⁷ Про затвердження Інвестиційної програми спільного українсько-корейського підприємства з іноземною інвестицією у формі закритого акціонерного товариства "АвтоАЗ - ДЕУ". Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.1998 № 362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/362-98-п>.

Іноземне підприємство є різновидом підприємства з іноземними інвестиціями. Характерною ознакою іноземного підприємства є 100% іноземна інвестиція в його статутному капіталі (фонді).

Набуття спеціального статусу - підприємства з іноземними інвестиціями чи іноземного підприємства - відбувається від дня зарахування іноземної інвестиції на баланс такої організації.

Іноземні інвестиції та інвестиції українських партнерів, у т. ч. внески до статутного фонду таких підприємств, оцінюються в іноземній конвертованій валюті та у валюті України за домовленістю сторін на основі цін міжнародних ринків або ринку України. При цьому перерахування інвестиційних сум в іноземній валюті у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України, визначеним Національним банком України.

Державна реєстрація підприємств з іноземними інвестиціями здійснюється в загальному порядку державної реєстрації підприємств, передбаченому ст. 89 Цивільного кодексу України¹⁸⁸, ст. 58 Господарського кодексу України¹⁸⁹, Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»¹⁹⁰.

Порядок проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців передбачає, зокрема:

- перевірку комплектності документів, які подаються державному реєстратору, та повноти відомостей в реєстраційній картці;
- перевірку документів, які подаються державному реєстратору, на відсутність підстав для відмови в проведенні державної реєстрації;
- внесення відомостей про юридичну особу до Єдиного державного реєстру;
- формування та оприлюднення на порталі електронних сервісів або з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг виписки, результатів надання адміністративних послуг у сфері

¹⁸⁸ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

¹⁸⁹ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

¹⁹⁰ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

державної реєстрації та установчих документів (її видача при необхідності)¹⁹¹.

Підприємство з іноземними інвестиціями повинно мати своє найменування, яке містить інформацію про його організаційно-правову форму та назву.

До установчих документів підприємств з іноземними інвестиціями (іноземного підприємства) пред'являються спеціальні вимоги: крім відомостей, передбачених законодавством України для відповідних організаційно-правових форм підприємств, вони також повинні містити відомості про державну належність засновників такого підприємства.

Іноземна юридична особа, засновуючи або беручи участь у заснуванні на території України юридичної особи, повинна засвідчити свою реєстрацію у країні місцезнаходження відповідним документом, легалізованим у встановленому порядку (ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р.)¹⁹².

Майно, що ввозиться в Україну як внесок іноземного інвестора до статутного фонду підприємств з іноземними інвестиціями (крім товарів для реалізації або власного споживання) обкладається митом. Порядок пропуску такого майна на територію України та розмір й порядок сплати мита визначається Митним кодексом України, ст. 18 Закону України «Про режим іноземного інвестування»¹⁹³¹⁹⁴.

Підприємство з іноземними інвестиціями є самостійним у здійсненні господарської діяльності. Воно самостійно визначає умови реалізації продукції (робіт, послуг), включаючи ціну на них, якщо інше не передбачено законодавством України.

Оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями (іноземних підприємств) здійснюється у загальному для всіх суб'єктів підприєм-

¹⁹¹ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

¹⁹² Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

¹⁹³ Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

¹⁹⁴ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

ницької діяльності порядку, тобто відповідно до податкового законодавства України.

Законом можуть бути визначені галузі господарювання та/або території, в яких встановлюється загальний розмір участі іноземного інвестора, а також території, на яких діяльність підприємств з іноземними інвестиціями (іноземних підприємств) обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

3.2. Договірна форма іноземного інвестування

Здійснення іноземних інвестицій у формі підприємств з іноземними інвестиціями є чи не найрозповсюдженішою формою, але іноземні інвестиції можуть здійснюватися і в договірній формі, зокрема, шляхом укладення концесійних договорів та договорів про спільну інвестиційну діяльність.

Отже, відносини щодо вкладання іноземних інвестицій опосередковуються за допомогою інвестиційного договору за участю іноземного інвестора.

Інвестиційний договір за участю іноземного інвестора має такі характерні ознаки:

- особливий суб'єктний склад: однією із сторін договору має бути іноземний інвестор;
- предмет договору - іноземна інвестиція, що здійснюється в будь-якій не забороненій законодавством України формі і розмір якої фіксується в договорі;
- об'єкт інвестування не заборонений законодавством України щодо іноземних інвестицій;
- мета договору - здійснення іноземної інвестиції і отримання як результату прибутку (доходу) або досягнення іншого економічного ефекту;
- необхідність дотримання письмової форми. Оскільки інвестиційна діяльність є різновидом зовнішньоекономічної діяльності (ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»)¹⁹⁵, то при укладенні інвестиційних договорів, які опосередковують здійснення іноземного інвестування спільно з іноземними інвесторами та вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, слід дотримувати-

¹⁹⁵ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

ся вимог щодо форми та змісту договору, притаманних зовнішньоекономічним контрактам.

У сфері іноземного інвестування застосовуються такі види договорів:

- засновницькі (використовуються для корпоративної форми інвестування і укладаються згідно з відповідними положеннями ГК та ЦК);
- концесійні;
- договори про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора (можуть мати назви: договори про виробничу кооперацію, про спільне виробництво та ін.);
- договори (контракти) на користування надрами.

Одним з найбільш поширених видів договорів у сфері іноземного інвестування є договір про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора.

Отримання можливості реалізувати передбачені законом гарантії захисту прав іноземних інвесторів щодо захисту інвестицій пов'язується з їх державною реєстрацією, порядок якої встановлюється постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора» від 30.01.1997 р. № 12¹⁹⁶.

Державній реєстрації підлягають договори (контракти) про виробничу кооперацію, спільне виробництво та інші види спільної інвестиційної діяльності, не пов'язаної із створенням юридичної особи, укладені відповідно до законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України за участю іноземного інвестора.

Різновидом договорів про спільне інвестування є договір про виробничу кооперацію. За цим договором два і більше учасників господарських відносин, у тому числі іноземний інвестор, беруть на себе зобов'язання інвестування з метою досягнення спільного господарського результату в різних сферах співробітництва (виробничій, науково-технічній, збутовій, управлінській тощо).

Характерною особливістю такого договору є:

- мета - досягнення спільного господарського результату (випуск готової продукції, передання однією стороною результатів своєї дія-

¹⁹⁶ Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора. Постанова КМУ від 30.01.1997 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-97-п#Text>

льності іншій для забезпечення кожному з учасників кооперації можливості досягнення передбаченого в договорі кінцевого результату);

- фіксація в договорі організаційно-правового механізму координації спільної діяльності учасників¹⁹⁷.

Основною ланкою виробничої кооперації та прямих зв'язків є договори (контракти), які укладаються суб'єктами господарювання на підставі відповідних міждержавних, галузевих і міжвідомчих угод.

Виділення договорів (контрактів) на користування надрами в окремий вид інвестиційних договорів за участю іноземного інвестора зумовлене особливим правовим режимом природних ресурсів, що становлять об'єкт права власності Українського народу і, відповідно, характеризуються особливим порядком встановлення договірних відносин¹⁹⁸.

Зазначені відносини регулюються законодавством про іноземні інвестиції та природоохоронним законодавством. Так, ст. 3 Закону України "Про режим іноземного інвестування" до форм здійснення іноземних інвестицій відносить придбання іноземним інвестором самостійно або за участю українських юридичних чи фізичних осіб прав на користування землею та використання на території України її природних ресурсів (частиною яких є надра)¹⁹⁹.

Одночасно ст. 13 Кодексу України про надра визначає, що користувачами надр на умовах угод про розподіл продукції можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства, юридичні особи України або інших держав, об'єднання юридичних осіб, створені в Україні чи за межами України (інвестори), що відповідають вимогам законодавства України²⁰⁰.

Об'єднання юридичних осіб, що не є юридичною особою, може бути користувачем надр відповідно до угоди про розподіл продукції за умови, що учасники такого об'єднання несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, передбаченими угодою про розподіл продукції, а ст. 68 Кодексу передбачає, що іноземним юридичним особам і

¹⁹⁷ В.М.Коссак, Ю.Б.Бек. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Програма спецкурсу та методичні рекомендації для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2006. 32 с.

¹⁹⁸ Господарське право України: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Н.О. Санахметової, - Х. : "Одіссей", 2010. – С. 456. - 608 с.

¹⁹⁹ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

²⁰⁰ Кодекс України про надра. Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 36. ст.340.

громадянам надра у користування та право на переробку мінеральної сировини надаються на конкурсній основі на підставі угод (контрактів), які укладаються відповідно до вимог зазначеного Кодексу, інших законодавчих актів України та в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України²⁰¹.

Угоди про розподіл продукції також пов'язані з використанням іноземними інвесторами природних ресурсів.

Відповідно по угоди про розподіл продукції одна сторона - Україна (держава) доручає іншій стороні - інвесторові на визначений строк проведення пошуку, розвідки та видобування корисних копалин на визначеній ділянці (ділянках) надр та ведення пов'язаних з угодою робіт, а інвестор зобов'язується виконати доручені роботи за свій рахунок і на свій ризик з наступною компенсацією витрат і отриманням плати (винагороди) у вигляді частини прибуткової продукції.

Відносини, що складаються в процесі укладення та виконання таких договорів, регулюються Законом України "Про угоди про розподіл продукції" від 14 серпня 1999 р., що визначає:

- учасників цих відносин: а) інвестори; б) держава (в особі Кабінету Міністрів України); в) Постійно діюча міжвідомча комісія (далі - Міжвідомча комісія) у складі представників державних органів, органів місцевого самоврядування, народних депутатів України;
- умови укладення угоди про розподіл продукції (ст. 6);
- конкурсні засади визначення інвестора, з яким укладається угода про розподіл продукції (ст. 7);
- вимоги до угоди про розподіл продукції (ст. 8), у тому числі до її форми (письмова) та змісту, зокрема, істотних умов угоди - переліку видів діяльності інвестора та програми обов'язкових робіт із визначенням строків виконання, обсягів і видів фінансування, технологічного обладнання та інших показників, що не можуть бути нижчими від запропонованих інвестором у конкурсній заяві, а також інших істотних умов²⁰².

Здійснення іноземного інвестування шляхом укладення договору про спільну інвестиційну діяльність з вітчизняним (українським) інве-

²⁰¹ Кодекс України про надра. Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 36. ст.340.

²⁰² Про угоди про розподіл продукції. Закон України від 18.12.2017 №1039-XIV// Відомості Верховної Ради України. 1999. № 44. ст.391.

стором має відбуватися з дотриманням вимог законодавства про цей вид договору (ст. ст. 1130-1143 ЦК України)²⁰³.

Відповідно до ст. 1130 Цивільного кодексу України, за договором про спільну діяльність сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників. Особливо ґрунтовно в ЦК (статті 1132-1143) регулюються відносини щодо спільної діяльності у формі простого товариства, відповідно до якого сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети²⁰⁴.

Договір про спільну діяльність укладається у письмовій формі. Умови цього договору (у тому числі координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій та інші умови) визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом про окремі види спільної діяльності.

4. Правове положення та захист прав іноземних інвесторів

Правовий статус іноземних інвесторів визначається насамперед національним законодавством держави, на території якої здійснюється інвестиція та тісно пов'язане з правовим режимом іноземних інвестицій. Відносини щодо здійснення інвестицій регулюються законодавством країни, яка приймає іноземну інвестицію, але вплив на статус останнього мають міжнародні договори, зокрема про взаємний захист інвестицій.

У науковій літературі нерідко ототожнюють правовий статус іноземного інвестора та створеної ним в результаті інвестиційної діяльності юридичної особи, наприклад, спільного підприємства. Це не зовсім правильно, оскільки якщо іноземний інвестор займається інвес-

²⁰³ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²⁰⁴ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

тиційною діяльністю шляхом створення юридичної особи, то, крім спеціального законодавства про іноземні інвестиції, застосовуються нормативні акти, які регулюють господарську діяльність. І тому незалежно від організаційної форми всі підприємства з іноземними інвестиціями можна поділити на два види:

- підприємства, які повністю належать іноземному інвестору;
- підприємства, у статутному фонді яких є частка іноземного інвестора²⁰⁵.

Способи створення таких підприємств різні. Один з них - реєстрація у встановленому порядку новоствореного підприємства, яке належить іноземному інвестору, або спільного підприємства, а інший - придбання іноземним інвестором частки статутного фонду (паю, акцій) у вже створеному підприємстві.

Цей підхід підтримує і обґрунтовує В.М. Коссак, на думку якого необхідно розрізняти правовий статус юридичної особи з участю іноземних інвестицій та правовий статус іноземного інвестора.

Правовий статус самого іноземного інвестора визначається лише інвестиційним законодавством. Створення юридичної особи або здійснення інвестицій в іншій формі є одним із способів легалізації іноземного інвестора на території України. Підприємство, створене іноземним інвестором, є об'єктом інвестиційної діяльності. А юридична особа, незалежно від іноземного інвестора (власника), має певні права та обов'язки, які виникають у процесі підприємницької діяльності²⁰⁶.

У науковій літературі підприємство визначається і як об'єкт, і як суб'єкт правових відносин. Українське ж законодавство не дає прямої відповіді на це питання, хоч у науковій літературі тенденція визначення підприємства як суб'єкта правових відносин переважає.

Правовий статус особи визначає сукупність її суб'єктивних прав та обов'язків. Іноземні інвестори можуть реалізовувати надане їм право здійснювати інвестиції без особливого державного дозволу, застосовуючи різні способи, більшість з яких названі в законодавстві. Це:

- часткова участь у підприємствах, що створюються спільно з українськими юридичними і фізичними особами або придбання частки у діючих підприємствах;

²⁰⁵ Гвоздю С.Ю. Кошти іноземних інвесторів як джерело фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2011. №6. с. 67-74.

²⁰⁶ В.М.Коссак, Ю.Б.Бек. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Програма спецкурсу та методичні рекомендації для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2006. 32 с.

- створення підприємств, що повністю належать іноземним інвесторам, філій та інших відокремлених підрозділів іноземних юридичних осіб або придбання у власність діючих підприємств повністю;
- придбання прямо не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, у тому числі будинків, квартир, приміщень, обладнання, транспортних засобів та інших об'єктів власності, шляхом прямого одержання майна та майнових комплексів у формі акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- придбання самостійно або за участю українських юридичних чи фізичних осіб прав користування землею та концесій на використання природних ресурсів на території України;
- придбання інших майнових прав.

Право на інвестиційну діяльність може здійснюватися і в інших формах, зокрема на основі договорів із суб'єктами господарської діяльності України. Таким чином, правовий статус іноземного інвестора в частині форм здійснення інвестицій визначений законодавством²³⁹.

Основним критерієм віднесення особи до категорії іноземного інвестора є два моменти. По-перше, для фізичної особи-іноземця - постійне місце проживання, а для інших суб'єктів - місцезнаходження за межами України. По-друге, повинна мати місце діяльність, пов'язана із реалізацією іноземних інвестицій у передбачених законом формах.

Віднесення особи до категорії іноземних інвесторів, поширення державно-правових гарантій і пільг можливе за умови, якщо кошти, майно та інші види інвестицій вкладаються в об'єкти інвестиційної діяльності з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту. При визначенні правового статусу іноземних інвесторів слід пам'ятати, що до іноземних інвесторів застосовуються положення чинного законодавства України, які стосуються їх безпосередньо, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності та нерезидентів.

Гарантії та захист прав іноземних інвесторів встановлені Законами України «Про захист іноземних інвестицій в Україні»²⁰⁷ та Законом України «Про режим іноземного інвестування»²⁰⁸.

Ст. 1 Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» встановлює, що інвестиції, прибутки, законні права та інтереси інозе-

²⁰⁷ Про захист іноземних інвестицій в Україні. Закон України від 10 вересня 1991р. № 1540а-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст.616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12#Text>

²⁰⁸ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

мних інвесторів на території України захищаються її законами. Іноземні інвестори мають дотримувати законодавства України та не завдавати шкоди її державним, соціальним та економічним інтересам²⁰⁹.

Держава не може реквізувати іноземні інвестиції за винятком випадків стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Рішення про реквізицію іноземних інвестицій приймає Кабінет Міністрів України. Компенсація, що виплачується в цих випадках іноземному інвестору, має бути швидкою, адекватною та ефективною. Іноземним інвесторам гарантується перерахування за кордон їх прибутків та інших сум як в національній, так і в іноземній валюті, що отримані на законних підставах.

Для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України. Для окремих суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти із залученням іноземних інвестицій, що реалізуються відповідно до державних програм розвитку пріоритетних галузей економіки, соціальної сфери і територій, може встановлюватися пільговий режим інвестиційної та іншої господарської діяльності. Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки.

Слід відмітити, що законами України для суб'єктів господарської діяльності, які здійснюють інвестиційні проекти у визначених законом галузях господарювання із залученням іноземних інвестицій, можуть встановлюватися додаткові державні гарантії захисту іноземних інвестицій, у тому числі гарантії захисту інвестицій від зміни законодавства.

Стаття 8 Закону України «Про режим іноземного інвестування» встановлює гарантії іноземних інвесторів у разі зміни законодавства - якщо в подальшому спеціальним законодавством України про іноземні інвестиції або законами України, які надають державні гарантії, будуть змінюватися гарантії захисту іноземних інвестицій, зазначені в розділі II цього Закону або в законах України, які надають державні гарантії, то протягом 10 років з дня набрання чинності таким законодавством на вимогу іноземного інвестора застосовуються державні гарантії захисту іноземних інвестицій, передбачені цим Законом або

²⁰⁹ Про захист іноземних інвестицій в Україні. Закон України від 10 вересня 1991р. № 1540а-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст.616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12#Text>

іншими законами України, які надають такі державні гарантії. Державні гарантії захисту іноземних інвестицій, пов'язані із застосуванням "зеленого" тарифу, застосовуються на весь строк дії "зеленого" тарифу.

До прав і обов'язків сторін, визначених угодою про розподіл продукції, протягом строку її дії застосовується законодавство України, чинне на момент її укладення. До прав і обов'язків сторін, визначених договором про купівлю-продаж електричної енергії за "зеленим" тарифом, протягом строку його дії застосовується законодавство України, чинне на дату набрання чинності Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення умов підтримки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії". Зазначені гарантії не поширюються на зміни до законодавства, що стосуються питань оборони, національної безпеки, податкового законодавства, забезпечення громадського порядку, охорони навколишнього природного середовища²¹⁰.

Окрім того, в 2022 році законодавець закріпив в законі державні гарантії захисту інвестицій, пов'язані із застосуванням розмірів ставок рентної плати за користування надрами для видобування газу природного (будь-якого походження), визначених пунктом 252.20 статті 252 Податкового кодексу України, у тому числі рентної плати за користування надрами для природного газу, видобутого із нових свердловин, визначених станом на 1 березня 2022 року (застосовуються з 1 березня 2022 року до 1 березня 2023 року). Протягом вказаного періоду розмір ставок рентної плати за користування надрами для видобування природного газу, в тому числі видобутого із нових свердловин, не може бути збільшений, а також до них не можуть застосовуватися коригуючі коефіцієнти або інші механізми (у тому числі ті, що призводять до скорочення строку дії таких ставок або їх скасування), що можуть бути передбачені Податковим кодексом України або іншими актами законодавства, що призведуть або можуть призвести до фактичного збільшення розміру податкових зобов'язань з рентної плати за користування надрами для видобування природного газу порівняно з розміром таких податкових зобов'язань, розрахованим згідно з Податковим кодексом України станом на 1 березня 2022 року. Зазначені гарантії не поширюються на зміни до законодавства, що стосуються питань обо-

²¹⁰ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

рони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони навколишнього природного середовища^{211,212}.

Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації. Державні органи не мають права реквізувати іноземні інвестиції, за винятком випадків здійснення рятівних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій. Зазначена реквізиція може бути проведена на підставі рішень органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України.

Рішення про реквізицію іноземних інвестицій та умови компенсації можуть бути оскаржені в судовому порядку відповідно до ст. 26 Закону «Про режим іноземного інвестування»²¹³.

Іноземні інвестори мають право на відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих їм внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи їх посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора або підприємства з іноземними інвестиціями, відповідно до законодавства України. Не підлягає відшкодуванню упущена вигода інвестора із значними інвестиціями за спеціальним інвестиційним договором у зв'язку з невиконанням або неналежним виконанням державою в особі Кабінету Міністрів України та/або органом місцевого самоврядування, якщо такий орган є стороною спеціального інвестиційного договору, зобов'язань за таким договором.

Усі понесені витрати та збитки іноземних інвесторів, завдані їм внаслідок дій, повинні бути відшкодовані на основі поточних ринкових цін та/або обґрунтованої оцінки, підтверджених аудитором чи аудиторською фірмою.

Компенсація, що виплачується іноземному інвестору, повинна бути швидкою, адекватною та ефективною. Компенсація, що виплачується іноземному інвестору внаслідок дій, зазначених у ст. 9 Закону, визначається на момент припинення права власності та на час фактичного здійснення рішення про відшкодування збитків²¹⁴. Сума компенсації повинна виплачуватись у валюті, в якій були здійснені інвестиції, чи в

²¹¹ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

²¹² Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-17. С. 556. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

²¹³ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

²¹⁴ Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

будь-якій іншій прийнятній для іноземного інвестора валюті відповідно до законодавства України.

У разі припинення інвестиційної діяльності іноземний інвестор має право на повернення не пізніше шести місяців з дня припинення цієї діяльності своїх інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестування в сумі фактичного внеску (з урахуванням можливого зменшення статутного капіталу) без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі за реальною ринковою вартістю на момент припинення інвестиційної діяльності, якщо інше не встановлено законодавством або міжнародними договорами України, або спеціальним інвестиційним договором, укладеним у порядку, передбаченому Законом України "Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями"²¹⁵.

Іноземним інвесторам після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів гарантується безперешкодний і негайний переказ за кордон їх прибутків, доходів та інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах внаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Порядок переказу за кордон прибутків, доходів та інших коштів, одержаних внаслідок здійснення іноземних інвестицій, визначається Національним банком України.

Запитання для самоконтролю:

1. Визначте передумови іноземного інвестування.
2. Охарактеризуйте законодавство про іноземне інвестування.
3. Назвіть та охарактеризуйте форми здійснення інвестування іноземними інвесторами на території України.
4. Визначте поняття, ознаки й правове положення іноземних інвесторів.
5. Назвіть та охарактеризуйте особливості охорони і захисту прав і законних інтересів іноземного інвестора, відповідальність за порушення інвестиційних зобов'язань.
6. Визначте форми захисту інтересів іноземних інвесторів.
7. Охарактеризуйте державні пільги іноземним інвесторам.

²¹⁵ Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні. Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#n2>

ТЕМА №6. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

План заняття:

1. Поняття зовнішньоекономічної діяльності.
2. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності.
3. Види зовнішньоекономічної діяльності за законодавством України.
4. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
5. Поняття зовнішньоекономічного договору (контракту).

Зміст лекції:

1. Поняття зовнішньоекономічної діяльності

Важливими проявами економічної самостійності України є самостійне здійснення нею керівництва зовнішньоекономічною діяльністю, безпосередня участь у міжнародному поділі праці та розвиток економічного співробітництва з іншими державами на основі принципів заінтересованості, рівноправності і взаємної вигоди (ст. 12 Закону України від 3 серпня 1990 р. «Про економічну самостійність України»)²¹⁶.

Необхідною умовою зазначених процесів є належне правове забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності, яка становить важливий напрям діяльності значної частини вітчизняних суб'єктів господарювання.

Основним законодавчим актом, який закріплює правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р.²¹⁷. Закон визначає основні правові та організаційні засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні і спрямований на вдосконалення правового регулювання всіх видів зовнішньоекономічної діяльності, включаючи зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво, надання послуг відповідно до загально-визнаних засад, принципів, норм і правил міжнародної торгівлі та зобов'язань, взятих Україною в рамках міжнародних угод.

²¹⁶ Про економічну самостійність України. Закон України від 03.08.1990 № 142-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. N 34. ст.499.

²¹⁷ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) — діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників з оборонного замовлення у випадках, визначених законами України, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами. Господарською діяльністю Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» (ст.1) визначає - будь-яку діяльність, зокрема підприємницьку, пов'язану з виробництвом і обміном матеріальних і нематеріальних благ, виступаючих у формі товару. В свою чергу, під товаром розуміється будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)²¹⁸.

Отже, зовнішньоекономічна діяльність, згідно Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність», не виходить за межі товарного обороту та носить відшкодувальний характер.

У іншому аспекті визначається зовнішньоекономічна діяльність в частині першій ст. 377 Господарського кодексу України: «Зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання є господарська діяльність, яка в процесі її здійснення вимагає перетину митного кордону України майном, вказаним в частині першій ст. 139 Кодексу, і/або робочою силою». Ч. 1 ст. 139 Господарського кодексу визначає використовуваний в Кодексі термін «майно» як «сукупність речей і інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне вираження, виробляється або використовуються в діяльності суб'єктів господарювання і відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів». Під господарською діяльністю в Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг вартісного характеру, що мають цінове вираження(ч. 1 ст.3 ГК)²¹⁹.

В економічній і юридичній літературі зовнішньоекономічна діяльність у найбільш загальному розумінні це особлива форма здійснення суспільно-виробничих зв'язків між державами та міжнародними орга-

²¹⁸ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²¹⁹ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – ІV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

нізаціями, між міжнародними організаціями у сфері міжнародного економічного співробітництва, яка є предметом вивчення міжнародного економічного права.

Предметом правового регулювання є суспільні відносини. Зовнішньоекономічна діяльність, як предмет правового регулювання – суспільні зовнішньоекономічні відносини.

Якщо в предмет правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності в широкому змісті включаються відносини у сфері господарської діяльності з іноземним елементом, то методами правового регулювання тут виступають методи диспозитивний (приватно-правовий) і імперативний (публічно-правовий).

Диспозитивний метод виявляється на «горизонтальному» рівні, де регулювання відносин між суб'єктами здійснюється за допомогою договорів (угод, контрактів) їх рівноправними сторонами з потенційною можливістю звернення за захистом до держави або до уповноважених міжнародних організацій.

Імперативний метод виявляється на «вертикальному» і /або «діагональному» рівнях. На «діагональному» рівні здійснюються правовідносини між суб'єктом господарської діяльності і державою (його органами, іншими уповноваженими особами). Предметом таких відносин є встановлення (зміна) умов зовнішньоекономічної діяльності та застосування цих умов. А на «вертикальному» рівні здійснюються відносини між вищестоящими і підлеглими органами державного управління ЗЕД.

Ознаки зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності:

1) Предметом правового регулювання виступають суспільні відносини, тобто зовнішньоекономічні правовідносини;

2) Зовнішньоекономічні правовідносини є приватноправовими відносинами з іноземним елементом, пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок;

3) Суб'єктами зовнішньоекономічних правовідносин є майно в його різних економічних формах, вкладаючи кошти, товари, цінні папери тощо;

4) Зміст зовнішньоекономічних правовідносин має включати права і обов'язки суб'єктів цих правовідносин щодо перетинання митного кордону України відповідним майном (територіальна ознака – можливість здійснення зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами);

5) Зовнішньоекономічні правовідносини реалізуються за наявності якого-небудь іноземного елементу (іноземного партнера, іноземної території, іноземного товару, іноземної валюти і ін.),

6) Підставою виникнення зовнішньоекономічних правовідносин є зовнішньоекономічний договір.

Отже, можна погодитись з визначенням зовнішньоекономічної діяльності (Петрина В.Н.) – це господарсько-виробничі приватноправові суспільні відносини, пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок, що складаються виключно між українськими та іноземними суб'єктами господарювання на підставі зовнішньоекономічних договорів, об'єктом яких виступає майно в його різних економічних формах, та зміст яких включає в себе права та обов'язки, пов'язані з перетинанням митного кордону України відповідним об'єктом правовідносин²²⁰.

Структура зовнішньоекономічних правовідносин:

1) суб'єкти зовнішньоекономічних правовідносин;

2) об'єкти зовнішньоекономічних правовідносин (товари, зазначені в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, затвердженій Законом України «Про митний тариф»; послуги, зазначені в Класифікації зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП), затверджені наказом Державного комітету статистики України 69% від 27.02.2013; конвертована валюта, зазначена в класифікаторі іноземних валют та банківських металів, затвердженому Постановою Правління НБУ від 04.02.98);

3) зміст зовнішньоекономічних правовідносин (права та юридичні обов'язки суб'єктів зовнішньоекономічних правовідносин, визначені чинним законодавством та зовнішньоекономічними договорами, які пов'язані з передачею права власності на певне майно та майнові права (включаючи об'єкти інтелектуальної власності) чи надання послуг однією стороною та оплатою такого майна чи послуг іншою стороною та передбачають перетинання митного кордону України тими суспільними благами, що складають об'єкти конкретних зовнішньоекономічних правовідносин)²²¹.

Залежно від напрямку перетину митного кордону України товарів, продукції та/або робочої сили ЗЕД поділяється на експорт або імпорт.

Експорт - продаж товарів українськими суб'єктами ЗЕД іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через мит-

²²⁰ Петрина В.Н. Зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання. Часопис Київського університету права. №1. 2014. С.174-179.

²²¹ Петрина В.Н. Зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання. Часопис Київського університету права. №1. 2014. С.174-179.

ний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

Імпорт - це купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами ЗЕД в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Зовнішньоекономічну діяльність можна також класифікувати на види за об'єктами правовідносин та їх змістом). Так, за об'єктами правовідносин можна виділити види зовнішньоекономічної діяльності:

- правовідносини, що складаються з приводу товарів, зазначених в Українській класифікації товарів ЗЕД;
- правовідносини, що складаються з приводу послуг, зазначених в Класифікації зовнішньоекономічних послуг;
- правовідносини, що складаються з приводу конвертованої валюти, зазначеної в Класифікаторі іноземних валют та банківських металів.

А за змістом зовнішньоекономічну діяльність можна класифікувати на:

- правовідносини з міжнародної торгівлі товарами та послугами;
- правовідносини з міжнародного інвестування.

2. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності

Суб'єкт – носій певного роду діяльності, джерело активності спрямованої на об'єкт. В юриспруденції суб'єкт – це особа, або організація, що має певні права і обов'язки. Суб'єктами права є люди та об'єднання людей або організацій. Перші, в законодавстві поійменовані фізичними особами, а другі – юридичними особами.

При визначенні суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в Україні слід керуватися ст. 3 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність». До них відносяться:

— фізичні особи — громадяни України, іноземні громадяни і особи без громадянства, що володіють цивільною правоздатністю і дієздатністю згідно законам України і що постійно проживають на території України;

— юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні, що мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організа-

ції і об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні товариства та інші види господарських товариств, асоціації, союзи, концерни, консорціуми, торгові дома, посередницькі і консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та ін.)» зокрема юридичні особи, майно і/або капітал яких передбачає повністю у власності інших іноземних суб'єктів господарської діяльності;

— об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, що не є юридичними особами відповідно до законів України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність;

— структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, які не є юридичними, особами відповідно до законів України (філії, відділення), але мають постійне місце знаходження на території України;

— спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України і іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі, що мають постійне місцезнаходження на території України;

— інші суб'єкти господарської діяльності²²².

Україна, в особі її органів, місцеві органи влади і органи місцевого самоврядування, в особі створених ними зовнішньоекономічних організацій, приймаючих участь в зовнішньоекономічній діяльності, діють як юридичні особи відповідно до законів України. Так, наприклад, реалізацію міжнародних договорів України по експорту та імпорту зерна й продуктів його переробки здійснює Державний агент, визначений Кабінетом Міністрів України на конкурсних засадах (ст.ст. 78,79 Закону «Про зерно і ринок зерна в Україні» від 04.07.2002 р.)²²³.

Таким чином, серед суб'єктів ЗЕД можна виділити:

а) юридичні особи, зокрема, що спеціалізуються виключно на зовнішньоекономічних операціях (наприклад, зовнішньоекономічні асоціації, торгові дома);

б) фізичні особи;

в) суб'єкти, що не є ні юридичними, ні фізичними особами;

г) держава, виступаюча як юридична особа;

²²² Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²²³ Про зерно і ринок зерна в Україні. Закон України від 04.07.2002 № 37-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. N 35. ст.258.

д) територіальні громади і органи регіонального управління, виступаючи як юридичні особи.

Зовнішньоекономічна правосуб'єктність (право- і дієздатність) – це право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Мати зовнішньоекономічну правосуб'єктність — означає відповідати визначеним законом вимогам, які пред'являються до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Юридичні особи мають право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності, відповідно до їх статутних документів, з моменту придбання ними статусу юридичної особи. Таким чином, право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності повинне бути закріплене в статуті юридичної особи або положенні про юридичну особу, тобто це право залежить від засновників юридичної особи.

Фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з моменту придбання ними цивільної дієздатності відповідно до законів України. Вони користуються вказаним правом, якщо зареєстровані відповідно до законодавства України як підприємці.

Згідно ст. 22 Закону «Про охорону дитинства» діти, що досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю в порядку, встановленому законом²²⁴. Підстав для відмови в реєстрації підприємця в даному випадку – в наслідок недосягнення ним повноліття - немає. Реєстрація як суб'єкта підприємницької діяльності за наявності письмової згоди на цю діяльність батьків (усиновлювачів), опікуна або органу опіки і піклування означає визнання за даною особою повної цивільної дієздатності (ч. 3 ст.35 Цивільного кодексу України)²²⁵. Тому слід виходити з того, що в даному випадку виникає і зовнішньоекономічна правосуб'єктність фізичних осіб, що мають постійне місце проживання в Україні.

Усі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форми власності та інших ознак мають рівне право здійснювати будь-які види зовнішньоекономічної діяльності та дії щодо її провадження, у тому числі будь-які валютні операції та розрахунки в іноземній валюті з іноземними суб'єктами господарської діяльності, що прямо не заборонені або не обмежені законодавством, у тому числі заходами захис-

²²⁴ Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. ст.142.

²²⁵ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

ту, запровадженими Національним банком України відповідно до Закону України "Про валюту і валютні операції"²²⁶.

Постійне місце проживання як елемент зовнішньоекономічної правосуб'єктності фізичної особи визначається проживанням особи в Україні не менше одного року (ст.1 Закону про ЗЕД)²²⁷. Фізичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з моменту набуття ними цивільної дієздатності згідно з законами України. Фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України, мають зазначене право, якщо вони зареєстровані як підприємці згідно чинним законодавством. Фізичні особи, які не мають постійного місця проживання на території України, мають зазначене право, якщо вони є суб'єктами господарської діяльності за законом держави, в якій вони мають постійне місце проживання або громадянами якої вони є. Юридичні особи мають право здійснювати зовнішньоекономічну діяльність відповідно до їх статутних документів з моменту набуття ними статусу юридичної особи.

Зовнішньоекономічною правосуб'єктністю володіють і структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності: філіали, представництва, відділення, агентства і т.п., що не є за законодавством України юридичними особами. Іноземні суб'єкти господарської діяльності, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на території України, мають право на відкриття своїх представництв на території України. Вони не підлягають державній реєстрації, але, разом з тим, повинні бути акредитовані на території України (пп. 4, 5 ст.4 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 31.05.2001 р. № 04-5/608)²²⁸. Акредитацію філій і представництв іноземних банків здійснює Національний банк України відповідно до Закону України "Про

²²⁶ Про валюту і валютні операції. Відомості Верховної Ради. 2018. № 30. ст.239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

²²⁷ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²²⁸ Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

банки і банківську діяльність"²²⁹. Реєстрацію представництв інших іноземних суб'єктів господарської діяльності здійснює центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики протягом 60 робочих днів з дня подання іноземним суб'єктом господарської діяльності документів на реєстрацію.

Забороняється вимагати від іноземного суб'єкта господарської діяльності повторної реєстрації (перереєстрації) раніше зареєстрованого представництва на території України.

Всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності України мають право на відкриття своїх представництв на території інших держав відповідно до їх законодавства, на участь в міжнародних неурядових економічних організаціях відповідно до їх статутних документів (наприклад, на вступ у члени Міжнародної торгової палати).

Окрім того, всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають рівне право здійснювати будь-які види зовнішньоекономічної діяльності, прямо не заборонені законами України, незалежно від форм власності і інших ознак. Це право може обмежуватися або засновниками суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, або через законодавство. Втручання державних органів в діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у випадках, не передбачених законом, зокрема шляхом видання підзаконних актів, які створюють для здійснення ЗЕД умови, гірші в порівнянні зі встановленими Законом про ЗЕД, розглядається як обмеження права на здійснення зовнішньоекономічної діяльності та як таке забороняється. Разом з тим, до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності може бути застосована санкція у вигляді тимчасового припинення права на здійснення зовнішньоекономічної діяльності у разі порушення ним законів, що відносяться до зовнішньоекономічної діяльності (ст. 37 Закону про ЗЕД)²³⁰. Ніякі положення вказаної статті не можуть тлумачитись як заборона фізичним, юридичним особам та іншим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності здійснювати між собою будь-які відносини, які не підпадають під визначення зовнішньоекономічної діяльності.

²²⁹ Про банки та банківську діяльність [Текст]: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III (із змінами № 2621-VIII від 22.11.2018) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №5 – 6. – Ст.30.

²³⁰ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

Суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, який одержав від зед діяльності у власність кошти, майно, майнові і немайнові права та інші результати, має право володіти, користуватися і розпоряджатися ними за своїм розсудом.

Вилучення результатів зовнішньоекономічної діяльності у власника у будь-якій оплатній або неоплатній формі без його згоди забороняється, за винятком випадків, передбачених законами України.

Здійснення видів зовнішньоекономічної діяльності, зазначених у ст. 4 Закону про ЗЕД, за межами України підлягає регулюванню також законами відповідних держав.

Всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності України мають право відкривати свої представництва на території інших держав згідно з законами цих держав.

Всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право на участь у міжнародних неурядових економічних організаціях.

Господарська, в тому числі зовнішньоекономічна діяльність іноземних суб'єктів господарської діяльності на території України, регулюється законами України щодо порядку здійснення іноземними особами господарської діяльності на території України. У разі, якщо зазначена діяльність пов'язана з іноземними інвестиціями, вона регулюється відповідними законами України.

3. Види зовнішньоекономічної діяльності

Види зовнішньоекономічної діяльності визначаються тільки стосовно суб'єктів (ст.4 Закону про ЗЕД), як активних учасників діяльності, одержувачів (замовників) продукції, товарів, послуг, робіт. Слід врахувати, що визначений в законодавстві перелік носить невичерпний характер, оскільки допускає інші види ЗЕД, не заборонені прямо та у винятковій формі законами України.

До видів зовнішньоекономічної діяльності відносяться, зокрема:

- експорт і імпорт товарів, капіталів і робочої сили;
- надання послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності, зокрема виробничих, транспортно-експедиційних, страхових, консультаційних, маркетингових, експортних, посередницьких, брокерських, агентських, консигнаційних, управлінських, облікових, аудиторських, юридичних, туристичних і інших, прямо і виключно, але не заборонених законами України (надання вказаних послуг іноземними суб'єктами господарської діяльності суб'єктам ЗЕД України);

— наукова, науково-технічна, науково-виробнича, виробнича, навчальна і інша кооперація з іноземними суб'єктами господарської діяльності, навчання і підготовка фахівців на комерційній основі;

— міжнародні фінансові операції і операції з цінними паперами у випадках, передбачених законами України;

— кредитні і розрахункові операції між суб'єктами ЗЕД і іноземними суб'єктами господарської діяльності;

— створення суб'єктами ЗЕД банківських, кредитних і страхових установ за межами України та створення іноземними суб'єктами господарської діяльності вказаних установ на території України у випадках, передбачених законами України;

— спільна підприємницька діяльність між суб'єктами ЗЕД й іноземними суб'єктами господарської діяльності, включаючи створення спільних підприємств різних видів і форм, проведення спільних господарських операцій і спільне володіння майном як на території України, так і за її межами;

— підприємницька діяльність на території України, пов'язана з наданням ліцензій, патентів, ноу-хау, торговельних марок і інших нематеріальних об'єктів власності з боку іноземних суб'єктів господарської діяльності та аналогічна діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами України;

— організація і здійснення діяльності у сфері проведення виставок, аукціонів, торгів, конференцій, симпозіумів, семінарів і інших подібних заходів, здійснюваних на комерційній основі, за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності; організація і здійснення оптової, консигнаційної і роздрібної торгівлі на території України за іноземну валюту в передбачених законами України випадках;

— товарообмінні (бартерні) операції і інша діяльність, побудована на формах зустрічних торгів між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і іноземними суб'єктами господарської діяльності;

— орендні, зокрема лізингові, операції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та іноземними суб'єктами господарської діяльності;

— операції по придбання, продажу й обміну валюти на валютних аукціонах, валютних біржах і на міжбанківському валютному ринку;

— роботи за контрактом фізичних осіб України з іншими іноземними суб'єктами господарської діяльності як на території України, так і за її межами;

— роботи іноземних фізичних осіб за контрактом на відшкодувальній основі з суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності як на території України, так і за її межами;

— посередницькі операції, при здійсненні яких право власності на товар не переходить до посередника (на підставі комісійних, агентських договорів, договорів доручення та інших), здійснюються без обмежень; інші види зовнішньоекономічної діяльності, не заборонені прямо і у виключній формі законами України²³¹.

Всі суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають рівне право здійснювати будь-які її види, прямо не заборонені законами України, незалежно від форм власності та інших ознак.

4. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Україна самостійно формує систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території. Держава та її органи не мають права безпосередньо втручатися в зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів цієї діяльності, за винятком випадків, коли таке втручання здійснюється згідно з законами України.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечувати:

- захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;
- заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності²³².

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюють: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, Органи державної фіскальної служби, Антимонопольний комітет України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі відповідно до їхньої

²³¹ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²³² Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

компетенції, визначеної ст. 9 Закону "Про зовнішньоекономічну діяльність"²³³, а також органи місцевого самоврядування, компетенція яких в галузі зовнішньоекономічної діяльності визначена ст. 10 зазначеного Закону та ст. 35 Закону України від 21 травня 1997 р. "Про місцеве самоврядування"²³⁴.

Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України можуть створювати свої територіальні підрозділи (відділення), якщо це впливає з їх компетенції, яка визначається законами України та положеннями про ці органи.

До головних цілей державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні належать: забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці, створення найсприятливіших умов для залучення національної економіки в систему світового поділу праці. Регулювання ЗЕД здійснюється за допомогою законів України, актів тарифного та нетарифного регулювання, економічних заходів оперативного регулювання, рішень недержавних органів управління економікою, які ухвалюються відповідно до їхніх статутних документів, договорів, що укладаються між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

До державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності відносять:

- митне регулювання (ст. 13 Закону про ЗЕД, Митний кодекс України тощо)²³⁵;
- валютне регулювання (Закон України «Про валюту і валютні операції»²³⁶ тощо);
- ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій (ст. 16 Закону про ЗЕД)²⁹⁶;
- введення спеціальних економічних зон (ст. 24 Закону про ЗЕД)²³⁷;

²³³ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²³⁴ Про місцеве самоврядування. Закон України від 21 травня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#n478>

²³⁵ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²³⁶ Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2473-19>

²³⁷ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

- застосування спеціальних санкцій за порушення зовнішньоекономічної діяльності (ст. 32-37 Закону про ЗЕД²³⁸, ст. 119-120 Митного кодексу²³⁹).

У системі зовнішньоекономічних відносин держави головне місце належить торговельній діяльності. Міжнародна торгівля — це система економічних відносин країн, метою яких є ввезення або вивезення товарів і послуг. До товарів, що продаються та купуються на зовнішньому ринку, належать: готова продукція, сировина, напівфабрикати, а також призначені для продажу продукти інтелектуальної діяльності — ліцензії, фірмові знаки тощо. Міжнародна торгівля послугами охоплює міжнародний туризм, транспортні послуги, страхові операції, банківські, біржові та посередницькі послуги, ярмарки та ін.

Згідно Закону про ЗЕД, ліцензування зовнішньоекономічних операцій визначається як комплекс дій органу виконавчої влади за поданням дозволу на здійснення суб'єктом ЗЕД експорту (імпорту) товарів.

Ліцензування експорту товарів вводиться у випадку:

- значного порушення рівноваги по певних товарах на внутрішньому ринку, особливо сільськогосподарської продукції, продуктів рибальства, продукції харчової промисловості і промислових товарів широкого споживання першої необхідності або інших товарів, що мають вагоме значення для життєдіяльності в Україні;

- необхідності забезпечення захисту життя, здоров'я людини, тварин або рослин, навколишнього природного середовища, суспільної моралі, національного надбання художнього, історичного або археологічного значення або захисту прав інтелектуальної власності, а також відповідно до вимог національної безпеки;

- експорту дорогоцінних металів, крім банківських металів;

- необхідності застосування заходів захисту вітчизняного товаровиробника;

- необхідності забезпечення захисту патентів, торговельних марок

- необхідності забезпечення виконання міжнародних договорів України³⁰¹.

Ліцензування імпорту товарів вводиться у випадку:

²³⁸ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²³⁹ Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

- різкого скорочення стану платіжного балансу і зовнішніх платежів (якщо інші заходи є неефективними);
- різкого скорочення або мінімального розміру золотовалютних резервів;
- необхідності забезпечення захисту життя, здоров'я людини, тварин або рослин, навколишнього природного середовища, суспільної моралі, національного надбання художнього, історичного або археологічного значення або захисту прав інтелектуальної власності, а також відповідно до вимог державної безпеки;
- імпорту дорогоцінних металів, крім банківських металів;
- необхідності застосування заходів захисту вітчизняного товаровиробника;
- необхідності забезпечення захисту патентів, торговельних марок і авторських прав;
- необхідності забезпечення виконання міжнародних договорів України²⁴⁰.

Ліцензування товарообмінних (бартерних) операцій здійснюється в тому випадку, якщо предметом цих операцій є товари, експорт (імпорт) яких підпадає під режим ліцензування.

Ліцензування експорту (імпорту) товарів здійснюється у формі автоматичного або неавтоматичного ліцензування. Автоматичне ліцензування визначається як комплекс дій органу виконавчої влади по наданню суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом певного періоду експорту (імпорту) товарів, відносно яких не встановлюються квоти (кількісні або інші обмеження). Автоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура по оформленню і видачі ліцензії не робить обмежувального впливу на товари, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню.

Неавтоматичне ліцензування визначається як комплекс дій органу виконавчої влади по наданню суб'єкту зовнішньоекономічної діяльності дозволу на здійснення протягом певного періоду експорту (імпорту) товарів, відносно яких встановлюються певні квоти (кількісні або інші обмеження). Неавтоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура по оформленню і видачі ліцензії використовується у разі встановлення квот (кількісних або інших обмежень) на експорт (імпорт) товарів.

²⁴⁰ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

По кожному виду товару може встановлюватися тільки один вид ліцензії. Відповідно до ст. 16 Закону про ЗЕД, ліцензії видаються центральним органом виконавчої влади з питань економічної політики, а також в межах наданих їм повноважень — відповідним республіканським органом Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом обласної, Київської і Севастопольської міських державних адміністрацій (на рівні області ним є управління зовнішніх стосунків і зовнішньоекономічної діяльності облдержадміністрації). Ліцензії видаються на підставі заявок суб'єктів ЗЕД, які подаються за формою, встановленою Міністерством економіки і з питань європейської інтеграції України. Розгляд заявок на отримання ліцензій може здійснюватися у порядку їх надходження, який визначається по датах реєстрації заявок, або одночасно після закінчення оголошеного терміну їх прийому²⁴¹.

У заявці на отримання ліцензії указуються наступні дані: повне найменування суб'єкта ЗЕД, прізвище і ім'я його керівника, найменування і код товару (товарів) згідно УКТ ЗЕД, найменування виробника, споживача товару (товарів), коду і найменування країни (країн) походження і призначення — у разі експорту, код і найменування країни (країн) походження і відправлення — у разі імпорту, термін дії ліцензії, кількість і вартість товару (товарів), узгодження з органами виконавчої влади (у разі потреби), особливі умови ліцензії.

При подачі заявки можуть бути потрібні документи і інформація, які вважаються необхідними для підтвердження даних, вказаних в заявці і зовнішньоекономічному договорі (контракті). Заявка не може бути відхилена через допущення незначних помилок в документах, що представляються для отримання ліцензії, якщо вони не змінюють основних даних, що містяться в заявці. Основними вважаються дані, передбачені умовами зовнішньоекономічного договору (контракту).

У разі застосування режиму автоматичного ліцензування заявка на отримання ліцензії і інші необхідні документи можуть подаватися в будь-який робочий день до митного оформлення товарів. Термін видачі ліцензії не повинен перевищувати 10 робочих днів від дати отримання заявки і інших необхідних документів, що відповідають встановленим вимогам.

Застосування режиму неавтоматичного ліцензування:

- термін розгляду заявок не повинен перевищувати 30 днів від дати подання заявки, якщо вони розглядаються у порядку їх надходжен-

²⁴¹ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

ня, і не більше 60 днів, починаючи з дати отримання заявки та закінчення оголошеного терміну прийому заявок, якщо всі вони розглядаються одночасно;

- ліцензія видається на підставі заявки в межах квоти з вказівкою терміну дії ліцензії;

- якщо на момент подачі заявки (у разі застосування процедури розгляду у порядку надходження встановлені квоти (кількісні або інші обмеження) вичерпані, така заявка не розглядається. Про факт вичерпання квот (кількісних або інших обмежень) суб'єкт ЗЕД, що подав відповідну заявку, сповіщається письмово протягом семи робочих днів з дати її отримання;

- рішення про видачу ліцензії ухвалюється з урахуванням даних про використання раніше одержаних ліцензій за умови дотримання суб'єктами ЗЕД вимог законодавства про захист економічної конкуренції²⁴².

При розгляді поданих заявок одночасно, у разі запровадження неавтоматичного ліцензування вперше, розподіл квот здійснюється пропорційно обсягам, зазначеним у заявках суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Забороняється обмеження імпорту товарів, щодо яких встановлюються певні квоти, до повного використання таких квот.

Ліцензія видається, якщо заявка або інші представлені документи оформлені з дотриманням вимог, встановлених законодавством. Рішення про відмову у видачі ліцензії повинне бути мотивованим, прийнятим в терміни, встановлені для розгляду, і видається заявнику у письмовій формі.

В разі відмови у видачі ліцензії заявник має право на оскарження рішення відповідно до законодавства, в т.ч. в судовому порядку.

За видачу ліцензії стягується збір, розмір якого встановлюється Кабінетом Міністрів України з урахуванням фактичних витрат зв'язаних із застосуванням процедури ліцензування.

Митне оформлення товарів здійснюється за умови представлення митному органу оригіналу ліцензії, одержаної суб'єктом ЗЕД.

Випуск у відповідний митний режим товарів, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню, здійснюється органами доходів і зборів на підставі відповідної ліцензії, отриманої від центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політи-

²⁴² Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

ку у сфері економічного розвитку, з використанням механізму "єдиного вікна" відповідно до Митного кодексу України²⁴³.

У митному оформленні товарів, що ліцензуються та навантажуються навалом, не може бути відмовлено у разі, коли вартість, кількість або вага таких товарів незначною мірою відрізняються від тих, що зазначені у ліцензії. Гранична різниця таких значень встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, вносить до єдиного державного інформаційного веб-порталу "Єдине вікно для міжнародної торгівлі" у формі електронного документа, засвідченого електронним цифровим підписом, видані ліцензії на експорт (імпорт) товарів, що підлягають ліцензуванню, в день видачі таких ліцензій.

Копія ліцензії додається до вантажної митної декларації під час декларування товарів, експорт (імпорт) яких підпадає під режим ліцензування, і є однією з підстав для пропуску таких товарів через митний кордон України (ст. 16 Закону про ЗЕД)²⁴⁴.

В Україні встановлені наступні види експортних (імпортних) ліцензій: генеральна; разова (індивідуальна); відкрита (індивідуальна); антидемпінгова (індивідуальна); компенсаційна (індивідуальна) і спеціальна (індивідуальна). По кожному виду товару вводиться тільки один вид ліцензії.

Експортна (імпортна) ліцензія — належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом встановленого терміну певних товарів або валютних засобів з метою інвестицій і кредитування.

Генеральна ліцензія — це відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по певному товару (товарам) й/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товару (товарам).

Разова (індивідуальна) ліцензія — разовий дозвіл, який має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції кон-

²⁴³ Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

²⁴⁴ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

кретним суб'єктом ЗЕД на період, не менший, ніж той, який є необхідним для здійснення експортної (імпортної) операції.

Відкрита (індивідуальна) ліцензія — дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця).

Антидемпінгова (індивідуальна) ліцензія — належним чином оформлене право на імпорт до України протягом встановленого терміну певного товару (товарів), який є об'єктом антидемпінгового розслідування й/або антидемпінгових заходів.

Компенсаційна (індивідуальна) ліцензія — належним чином оформлене право на імпорт до України протягом встановленого терміну певного товару (товарів), який є об'єктом антисубсидіарного розслідування й/або компенсаційних заходів.

Спеціальна (індивідуальна) ліцензія — належним чином оформлене право на імпорт до України протягом встановленого терміну певного товару (товарів), який є об'єктом спеціального розслідування й/або спеціальних заходів.

Квотування (тобто обмеження обсягу товарів певної номенклатури, з можливою вказівкою також і країни експорту або імпорту) експортно-імпортних операцій здійснюється шляхом ліцензування, причому загальний обсяг експорт (імпорт) за ліцензіями не може перевищувати обсяг встановленої квоти. Таким чином, квотування не є самостійним режимом, — це лише елемент неавтоматичного ліцензування, і застосовується у випадках, передбачених для ліцензування. Так, наприклад, квотування може вводитися при необхідності забезпечення виконання міжнародних договорів України.

У разі, коли квота розподіляється серед країн-постачальників, інформація про розподіл квоти підлягає публікації із сповіщенням про це інших країн, зацікавлених в постачанні до України певних товарів (ст. 16 Закону про ЗЕД)²⁴⁵.

В Україні встановлені наступні види експортних (імпортних) квот (контингентів): глобальні; групові; індивідуальні, антидемпінгові, компенсаційні і спеціальні. По кожному виду товару може встановлюватися тільки один вид квоти.

Експортна (імпортна) квота — граничний об'єм певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України (імпортувати

²⁴⁵ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

на територію України) протягом встановленого терміну і який визначається в натуральних або вартісних одиницях виміру.

Глобальні квоти (контингенти) — квоти, що встановлюються по товару (товарам) без визначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

Групові квоти (контингенти) — квоти, які встановлюються по товару (товарам) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

Індивідуальні квоти (контингенти) — квоти, які встановлюються по товару (товарам) з визначенням конкретної країни, куди товар може експортуватися або з якої він (вони) можуть імпортуватися.

Антидемпінгові квоти — граничний об'єм імпорту до України певного товару (товарів), антидемпінгового розслідування, що є об'єктом антидемпінгових заходів, і який визначається в натуральних й/або вартісних одиницях виміру.

Компенсаційні квоти — граничний об'єм імпорту до України певного товару (товарів), який є об'єктом антисубсидіарного розслідування, який дозволено імпортувати до України і визначено в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

Спеціальні квоти — граничний об'єм імпорту до України певного товару (товарів), який є об'єктом спеціального розслідування й/або спеціальних заходів та дозволено імпортувати до України протягом встановленого терміну і який визначається в натуральних й/або вартісних одиницях виміру.

Перелік товарів, експорт (імпорт) яких підпадає під режим ліцензування, інформація про термін дії ліцензій і внесення будь-яких змін в них, порядок подачі і розгляду заявок публікується в офіційних друкарських виданнях. Офіційна публікація здійснюється в строк не пізніше за дату введення режиму ліцензування.

5. Поняття зовнішньоекономічного договору (контракту)

Основною правовою формою, що опосередковує господарські зв'язки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України та їх іноземних контрагентів, є зовнішньоекономічний договір.

У відповідності з Конвенцією про договори міжнародної купівлі-продажу, міжнародною, або зовнішньоторговельною, вважається угода, яка складається контрагентами, тобто торговими партнерами, комерційні підприємства яких знаходяться в різних країнах, або, інакше кажучи, в юридичних адресах яких вказані різні держави.

Міжнародні комерційні операції (зовнішньоторговельні операції), хоча і підкоряються нормам національного права, відрізняються своїми правилами, нормами і традиціями від угод всередині країни тим, що вони регулюються також і міжнародними нормативними актами.

У цьому аспекті особливої актуальності набуває питання правового регулювання зовнішньоекономічних відносин українських господарюючих суб'єктів з їх іноземними контрагентами, зокрема сфера реалізації зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Чинне українське законодавство оперує кількома близькими за змістом поняттями: зовнішньоекономічна угода, зовнішньоекономічний договір, зовнішньоекономічний контракт.

Зовнішньоекономічна угода доктринально може бути визначена як угода, що опосередковує господарську діяльність у сфері міжнародного обміну товарами, роботами, послугами, інформацією, інтелектуальною власністю. Зовнішньоекономічна угода, як і угода (правочин) загалом, може бути односторонньою, коли для її вчинення є необхідним і достатнім волевиявлення однієї сторони (наприклад, довіреність), та дво- або багатосторонньою, коли для її вчинення необхідним є узгоджене волевиявлення двох або більше сторін. Дво- або багатосторонні зовнішньоекономічні угоди є зовнішньоекономічними договорами.

Термін «контракт» вказує на матеріальну форму зовнішньоекономічного договору, існування його у вигляді правового документа, в якому зафіксований факт угоди та зміст зобов'язань сторін. У законодавстві України поняття «зовнішньоекономічний договір» та «зовнішньоекономічний контракт» вживаються як рівнозначні.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) - домовленість двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності (ч.8 ст.1 Закону про ЗЕД)²⁴⁶.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій або в електронній формі, якщо інше не передбачено міжнародним договором України чи законом. У разі експорту послуг (крім транспортних) зовнішньоекономічний договір (контракт) може укладатися шляхом прийняття публічної пропозиції про угоду (оферти)

²⁴⁶ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

або шляхом обміну електронними повідомленнями, або в інший спосіб, зокрема шляхом виставлення рахунка (інвойсу), у тому числі в електронному вигляді, за надані послуги. Повноваження представника на укладення зовнішньоекономічного договору (контракту) може впливати з доручення, статутних документів, договорів та інших підстав, які не суперечать Закону. Дії, які здійснюються від імені іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності України, уповноваженим на це належним чином, вважаються діями цього іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. (частина 2 ст. 6 Закону про ЗЕД)²⁴⁷.

Договір купівлі-продажу вважається міжнародним, якщо на момент його укладення комерційні підприємства покупця та продавця перебувають у різних державах.

Оскільки зовнішньоекономічний договір (контракт) — це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, укладення договору складається принаймні із двох стадій: пропозиції однієї сторони укласти договір та прийняття пропозиції другою стороною.

Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. не вимагає укладення контракту у письмовій формі (ст. 11), проте Україна при приєднанні до Конвенції зробила обмовку про те, що не застосовуватиме цього положення, якщо хоч б одна із сторін договору купівлі-продажу має своє комерційне підприємство в Україні²⁴⁸.

Законодавство України встановлює, що правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі (частина 1 ст. 205 Цивільного кодексу). Сторони мають право обирати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для даного виду договорів не вимагалася. А якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій

²⁴⁷ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²⁴⁸ Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів. Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 11 квітня 1980 року №. 995_003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text

формі. У випадку, якщо сторони домовились укласти у письмовій формі договір, щодо якого законом не встановлена письмова форма, такий договір є укладеним з моменту його підписання сторонами. Домовленість сторін про нотаріальне посвідчення договору, щодо якого законом не вимагається нотаріальне посвідчення, визначає, що такий договір є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення²⁴⁹.

Таким чином, ніякі інші фактори, елементи договору, в т.ч. зовнішньоекономічного договору (контракту) — підписи, реквізити, характер носія інформації, наявність декількох носіїв інформації (наприклад, при обміні письмовими повідомленнями) і т.д. — не визначають його форми.

Форма зовнішньоекономічних договорів (контрактів) про земельні ділянки, будівлі і інше нерухоме майно, розташованих на території України, визначається законами України. Відповідно до законодавства України, у ряді випадків угода повинна бути укладена у письмовій формі з нотаріальним посвідченням (ст. 209 Цивільного кодексу України) або з подальшою державною реєстрацією (ст. 210 Цивільного кодексу України)²⁵⁰.

Так, відповідно до ст.637 Цивільного кодексу, договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна полягає у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню і письмовій реєстрації. Нотаріальне посвідчення і державна реєстрація договору не є формою договору, — це лише встановлений законом порядок його укладення, без дотримання якого договір не вважається дійсним²⁵¹.

Таким чином, вказівка в ч. 4 ст. 382 Господарського кодексу України, а також в ч. 7 ст. 6 Закону про ЗЕД про те, що форма угод з приводу нерухомого майна, розташованого на території України, визначається законом України «Про міжнародне приватне право», означає, що на відміну від контрактів, предметом яких є інше майно, форма цих контрактів визначається не правом місця укладення контракту, а беза-

²⁴⁹ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²⁵⁰ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²⁵¹ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

льтернативно — законодавством України. Окрім того, зовнішньоекономічний договір, якщо хоча б однією стороною є громадянин України або юридична особа України, укладається в письмовій формі незалежно від місця його укладення, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором України.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) — матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на визначення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Порядок укладання та виконання зовнішньоторговельних договорів регулюють такі нормативно-правові акти України:

- Цивільний кодекс України²⁵²;
- Господарський кодекс²⁵³;
- Митний кодекс України²⁵⁴;
- Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.1991р.²⁵⁵;
- Закон України "Про валюту і валютні операції" від 21.06.2018р.²⁵⁶;
- Закон України "Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності" від 23.12.1998р.²⁵⁷;

²⁵² Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

²⁵³ Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

²⁵⁴ Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

²⁵⁵ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

²⁵⁶ Про валюту і валютні операції. Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2473-19>

²⁵⁷ Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності. Закон України від 23.12.1998 № 351-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. N 5-6. ст.44.

— Указ Президента України "Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України" від 04.10.1994 р.²⁵⁸;

— Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України "Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті" від 21.06.1995 р. № 444²⁵⁹.

Суб'єкти, які є сторонами зовнішньоекономічного договору, мають бути здатними до укладання договору відповідно до законодавства України та/або закону країни, де він укладався.

Зовнішньоекономічний договір укладається відповідно до законів України з урахуванням міжнародних договорів за участю України. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності при складанні тексту зовнішньоекономічного договору мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі законами України.

Повноваження представника на укладення зовнішньоекономічного договору може впливати з доручення, статутних документів, договорів та інших підстав, які не суперечать чинному законодавству. Дії, які здійснюються від імені іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності суб'єктом ЗЕД України, уповноваженим на це належним чином, вважаються діями цього іноземного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Для підписання зовнішньоекономічного договору суб'єкту ЗЕД не потрібен дозвіл будь-якого органу державної влади, управління або вищої організації, за винятком випадків, передбачених законами України. Суб'єкти ЗЕД мають право укласти будь-які види зовнішньоекономічних договорів, крім тих, які прямо та у виключній формі заборонені законами України. Зовнішньоекономічний договір може бути визнаний недійсним у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів за участю України.

²⁵⁸ Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України. Указ Президента України від 04.10.1994 № 566/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/566/94>.

²⁵⁹ Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21.06.1995 № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-p#Text>

Найбільш поширеним у міжнародній практиці є контракт купівлі-продажу, предметом якого є майно. Згідно з цим контрактом продавець зобов'язується передати майно у власність покупцеві, а покупець зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму. Укладення зовнішньоекономічних договорів купівлі-продажу, права і обов'язки продавця і покупця, які виникають із таких договорів, регулюються також Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 р.²⁶⁰.

Згідно з даною Конвенцією договори на поставку товарів, що підлягають виготовленню або виробництву, вважаються договорами купівлі-продажу, якщо тільки сторона, яка замовляє товари, не бере на себе зобов'язання поставити суттєву частину матеріалів, необхідних для виготовлення або виробництва таких товарів. Конвенція не застосовується до договорів, в яких зобов'язання сторони, яка поставляє товари, полягають в основному у виконанні роботи або в наданні інших послуг.

Продавець зобов'язаний поставити товар, передати належні документи на нього і передати право власності згідно з вимогами договору. Продавець повинен поставити товар, який за кількістю, якістю й описом відповідає умовам договору. Покупець повинен оглянути товар або забезпечити його огляд в такий короткий строк, який практично можливий за даних обставин.

Крім того, відповідно до ст. 638 Цивільного кодексу України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди²⁶¹.

У міжнародній (зовнішньоекономічній) торгівлі виділяють три основних види операцій купівлі-продажу:

Експорт (експорт товарів) — продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі).

²⁶⁰ Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. Міжнародний документ, Конвенція ООН від 11.04.1980 №995_003. Офіційний вісник України. 2006. № 15. ст. 1171.

²⁶¹ Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Реекспорт (реекспорт товарів) — продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

Імпорт (імпорт товарів) — купівля (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів з ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами.

Зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається відповідно до ГК, Закону та інших законів України з урахуванням міжнародних договорів України. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, складаючи текст зовнішньоекономічного договору (контракту), мають право використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо та у виключній формі ГК, Законом та іншими законами України.

Суб'єкти, які є сторонами зовнішньоекономічного договору (контракту), мають бути здатними до укладення договору (контракту) відповідно до Закону та інших законів України та мають право укласти будь-які зовнішньоекономічні договори (контракти), крім тих, укладення яких заборонено законодавством України.

Разом з тим слід враховувати, що укладення окремих видів контрактів дозволений тільки певним суб'єктам ЗЕД. Так, ст.ст. 78, 79 Закону України від 04.07.2002 р. «Про зерно і ринок зерна в Україні» встановлено, що міжнародний договір по експорту і імпорту зерна і продуктів його переробки передається для виконання державному агенту по забезпеченню експорту і імпорту зерна і продуктів його переробки за міжнародними договорами. Державний агент по забезпеченню експорту і імпорту зерна і продуктів його переробки за міжнародними договорами визначається Кабінетом Міністрів України на конкурсних засадах²⁶².

Місце укладання угоди визначається законами України. Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічних договорів визначаються правом країни, обраної сторонами при укладанні договору або в результаті подальшого погодження. За відсутності погодження між сторонами щодо права, яке має застосовуватись до зовнішньоекономічних договорів, застосовується право країни, де заснована, має своє місце проживання або основне місце діяльності сторона, яка є:

²⁶² Про зерно і ринок зерна в Україні. Закон України від 04.07.2002 № 37-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. N 35. ст.258.

- продавцем — у договорі купівлі-продажу;
- наймодавцем — у договорі майнового найму;
- ліцензіаром — у ліцензійному договорі про використання виключних або аналогічних прав;
- охоронцем — у договорі зберігання;
- комітентом (консигнантом) — у договорі комісії (консигнації);
- довірительом — у договорі доручення;
- перевізником — у договорі перевезення;
- експедитором — у договорі транспортно-експедиторського обслуговування;
- страхувачем — у договорі страхування;
- кредитором — у договорі кредитування;
- дарувальником — у договорі дарування;
- поручителем — у договорі поруки;
- заставником — у договорі застави.

До зовнішньоекономічних договорів про виробниче співробітництво, спеціалізацію і кооперування, виконання будівельно-монтажних робіт застосовується право країни, де здійснюється така діяльність або де створюються передбачені договором результати, якщо сторони не погодили інше.

До зовнішньоекономічного договору про створення спільного підприємства застосовується право країни, на території якої спільне підприємство створюється і офіційно реєструється.

До зовнішньоекономічного договору, укладеного на аукціоні, в результаті конкурсу або на біржі, застосовується право країни, на території якої проводиться аукціон, конкурс або знаходиться біржа.

Товарообмінні (бартерні) операції суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюються без розрахунків через банки, підлягають ліцензуванню Міністерством економіки і з питань європейської інтеграції України у порядку, встановленому Законом "Про зовнішньоекономічну діяльність"²⁶³.

Найбільшого поширення в ЗЕД набув контракт міжнародної купівлі-продажу — договір поставки товару, погоджений і підписаний експортером та імпортером. Обов'язковою умовою договору купівлі-продажу є перехід права власності на товар від продавця до покупця.

²⁶³ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

Цією умовою він відрізняється від усіх інших видів договорів — орендного, ліцензійного, страхування тощо.

Контракт купівлі-продажу є основним засобом регулювання ділових відносин у сфері зовнішньоторговельного обігу, де діє принцип свободи договору. Цей принцип є результатом розвитку ширшого принципу, що діє і в національному законодавстві більшості країн, і у сфері міжнародного права - принципу автономії волі. Керуючись цим принципом, суб'єкти ЗЕД самі вирішують, укладати договір, чи ні, з ким його укладати, яким буде його зміст і форма. В окремих випадках форма контракту передбачена правовими актами, а чинність контракту залежить від дотримання цієї форми.

Існують різні види договорів купівлі-продажу – разового постачання, з періодичним постачанням, на постачання комплектного устаткування, контракти з оплатою в грошовій формі і з оплатою в товарній формі цілком або частково, контракти змішаної форми тощо.

Контракт разового постачання — одноразова угода, що передбачає постачання узгодженої кількості товару до визначеної дати, терміну, періоду часу. Постачання товарів робиться один або декілька разів протягом установленого терміну. Після виконання прийнятих зобов'язань юридичні відносини між сторонами і, власне, контракт припиняються. Разові контракти можуть передбачати як короткі, так і тривалі терміни постачання.

Контракт з періодичним постачанням передбачає регулярне (періодичне) постачання визначеної кількості, партій товару протягом встановленого умовами контракту терміну, який може бути короткостроковим (один рік), і довгостроковим (5— 10 років, а іноді і більше).

Контракти на постачання комплектного устаткування передбачають наявність зв'язків між експортером і покупцем — імпортером устаткування, а також спеціалізованими підприємствами, що беруть участь у комплектації такого устаткування. При цьому генеральний постачальник організує і відповідає за повну комплектацію і своєчасність постачання, а також за якість.

Залежно від форми оплати товару розрізняють контракти з оплатою в грошовій формі і з оплатою в товарній формі цілком або частково. Контракти з оплатою в грошовій формі передбачають розрахунки у визначеній сторонами валюті із застосуванням обумовлених у контракті способів платежу (готівковий платіж, платіж з авансом і в кредит) і форм розрахунку (інкасо, акредитив, чек, вексель).

Значного поширення в сучасних умовах набули контракти з оплатою в змішаній формі, наприклад при будівництві на умовах цільового кредитування підприємства "під ключ", коли оплата витрат відбувається частково в грошовій, а частково в товарній формі. У нашій країні свого часу широко використовувались бартерні угоди — товарообмінні і компенсаційні договори, що передбачають простий обмін погоджених кількостей одного товару на інший. У цих угодах встановлюється або кількість товарів, що взаємно постачаються, або обумовлюється сума, на яку сторони зобов'язуються поставити товари.

Відповідно до українського законодавства зовнішньоекономічний контракт - це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

В силу принципу свободи зовнішньоекономічного підприємництва суб'єкти ЗЕД мають право укладати будь-які види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім тих, які прямо та у відносній формі заборонені законами України (ч. 4 ст. 6 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

Правове регулювання форми зовнішньоекономічного договору виражається у встановленні вимог до неї та наслідків їх порушення. Мета вимог до форми договору полягає у тому, що вони дозволяють зробити відносини контрагентів більш визначеними, зняти підстави для суперечок у майбутньому з приводу самого факту укладення договору та його змісту.

Україна при ратифікації Віденської конвенції зробила застереження про незастосовність будь-якого її положення, яке допускає вчинення договору не у письмовій формі, якщо хоча б одна з сторін договору має комерційне підприємство в Україні. Загалом, український законодавець перебуває на позиції обов'язковості письмової форми зовнішньоекономічного договору (хоч ця позиція значно пом'якшилася порівняно з радянською традицією).

Згідно з ч. 2 ст. 6 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»²⁶⁴ зовнішньоекономічний договір (контракт) укладається суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності або його представником у простій письмовій формі, якщо інше не передбачено міжнародним

²⁶⁴ Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

договором України чи законом (жоден чинний міжнародний договір України не скасовує вимогу для українських суб'єктів господарювання дотримуватися письмової форми зовнішньоекономічного договору, відтак мова може йти лише про обтяження форми, встановленої законами України, а саме: обов'язковість нотаріального посвідчення та/або державної реєстрації відповідного договору).

Запитання для самоконтролю:

1. Визначте поняття та принципи зовнішньоекономічної діяльності.
2. Охарактеризуйте особливості правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
3. Розкрийте зміст права на здійснення зовнішньоекономічної діяльності.
4. Назвіть та охарактеризуйте види зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічні операції.
5. Визначте суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, їх правовий статус.
6. Визначте захист державою прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.
7. Розкрийте порядок державної реєстрації зовнішньоекономічної діяльності.
8. Охарактеризуйте ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій.
9. Визначте відповідальність за порушення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність.
10. Надайте правову характеристику зовнішньоекономічного договору.
11. Визначте права та обов'язки сторін зовнішньоекономічних договорів.
12. Охарактеризуйте види зовнішньоекономічних договорів.
13. Розкрийте зміст та порядок укладання, виконання і розірвання окремих видів зовнішньоекономічних договорів.
14. Визначте процедуру визнання зовнішньоекономічних договорів недійсними.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ:

1. Передумови і особливості формування інвестиційного права в Україні
2. Характеристика інвестиційного права України
3. Структура інвестиційного права України
4. Предмет інвестиційного права України
5. Метод інвестиційного права України
6. Функції інвестиційного права України
7. Система інвестиційного права України
8. Джерела інвестиційного права України
9. Міжнародні договори як джерела інвестиційного права України та їх роль у визначенні змісту інвестиційного права України
10. Основні положення міжнародних договорів у сфері інвестиційної діяльності
11. Напрямки законодавчого регулювання інвестиційної діяльності
12. Фактори, які стимулюють надходження інвестицій
13. Особливості надходжень інвестицій в економіку
14. Поняття та ознаки інвестиційної діяльності
15. Основні початкові підвалини інвестиційної діяльності
16. Правові форми інвестиційної діяльності
17. Заборони інвестиційної діяльності
18. Поняття та види суб'єктів інвестиційної діяльності
19. Відмінності інвестора від учасника
20. Види інвесторів
21. Правове положення інвестора
22. Правове положення учасника інвестиційної діяльності
23. Обов'язки учасника інвестиційної діяльності
24. Припинення інвестиційної діяльності
25. Призупинення інвестиційної діяльності
26. Державні гарантії захисту суб'єктів інвестиційної діяльності
27. Поняття та ознаки інвестицій
28. Сутність інвестицій
29. Підходи до визначення поняття "інвестиції"
30. Види інвестицій та підстави для їх класифікації
31. Об'єкти інвестицій
32. Особливості цінних паперів як об'єктів інвестицій
33. Види цінних паперів як об'єктів інвестицій
34. Особливості визначення ціни цінних паперів

35. Ринок капіталів, як механізм здійснення інвестицій
36. Інтелектуальна власність як об'єкт інвестицій
37. Види інтелектуальних прав як інвестицій
38. Правові форми інвестування культури, науки та освіти
39. Поняття та види інновацій
40. Поняття та ознаки інноваційної діяльності
41. Принципи інноваційної діяльності
42. Основні напрямки інноваційної діяльності
43. Об'єкти інноваційної діяльності
44. Заходи регулювання інноваційної діяльності
45. Інструменти регулювання інноваційної діяльності
46. Фінансова підтримка інноваційної діяльності
47. Пільги суб'єктам інноваційної діяльності
48. Інноваційна політика та засоби її реалізації
49. Вимоги до інноваційного продукту
50. Поняття інвестиційного співробітництва
51. Види інвестиційного співробітництва
52. Передумови для інвестиційного співробітництва
53. Поняття інвестиційних договорів та їх види
54. Форма інвестиційного договору
55. Поняття фінансової послуги
56. Види фінансових послуг
57. Зміст договору про надання фінансових послуг
58. Поняття та види відповідальності за порушення інвестиційних зобов'язань
59. Склад шкоди від порушення інвестиційних зобов'язань
60. Штрафні санкції за порушення інвестиційних зобов'язань
61. Оперативно-господарські санкції за порушення інвестиційних зобов'язань
62. Адміністративно-господарські санкції за порушення інвестиційних зобов'язань
63. Фактори іноземного інвестування в Україні
64. Фактори, які стримують притоки іноземних інвестицій
65. Нормативна база іноземного інвестування та її характеристика
66. Види та форми іноземних інвестицій
67. Правове положення іноземних інвестицій в Україні
68. Форми захисту інтересів іноземних інвесторів
69. Державні гарантії іноземним інвесторам
70. Сутність ВЕЗ та мета їх створення

71. Поняття та ознаки ВЕЗ
72. Правовий режим ВЕЗ
73. Види ВЕЗ та критерії їхньої класифікації
74. Поняття зовнішньоекономічної діяльності
75. Принципи зовнішньоекономічної діяльності
76. Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності
77. Види зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічні операції
78. Право на здійснення зовнішньоекономічної діяльності
79. Державна реєстрація зовнішньоекономічної діяльності
80. Ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій
81. Митне регулювання при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності
82. Принципи оподаткування при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності
83. Валютні розрахунки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності
84. Захист державою прав та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності
85. Право суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на укладання зовнішньоекономічних договорів
86. Форма зовнішньоекономічних договорів
87. Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічних договорів
88. Види зовнішньоекономічних договорів
89. Визнання зовнішньоекономічних договорів недійсними
90. Особистий порядок укладання, виконання та припинення деяких видів зовнішньоекономічних договорів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. База даних «Законодавство України». Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Кодекс України про надра. Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 36. ст.340.
5. Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
6. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-17. С. 556. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
7. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3792-12>
8. Про банки та банківську діяльність [Текст]: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III (із змінами № 2621-VIII від 22.11.2018) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №5 – 6. – Ст.30.
9. Про валюту і валютні операції. Відомості Верховної Ради. 2018. № 30. ст.239. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
10. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30 жовтня 1996р. № 448/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №51. Ст. 292. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр#Text>
11. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні. Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#n2>
12. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003

№ 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

13. Про економічну самостійність України. Закон України від 03.08.1990 № 142-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. N 34. ст.499.

14. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

15. Про захист іноземних інвестицій в Україні. Закон України від 10 вересня 1991р. № 1540а-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст.616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12#Text>

16. Про заходи щодо впорядкування розрахунків за договорами, що укладають суб'єкти підприємницької діяльності України. Указ Президента України від 04.10.1994 № 566/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/566/94>.

17. Про зерно і ринок зерна в Україні. Закон України від 04.07.2002 № 37-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. N 35. ст.258.

18. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

19. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

20. Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

21. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>.

22. Про концесію. Закон України від 16 липня 1999р. Відомості Верховної Ради України. 1999. №41. Ст.372.

23. Про міжнародний комерційний арбітраж. Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 25. ст.198.

24. Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст.540.

25. Про місцеве самоврядування. Закон України від 21 травня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#n478>

26. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. ст.142.

27. Про порядок ведення спеціальної митної статистики. Постанова КМУ від 12.12.2002 р. № 1865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-2002-п#Text>

28. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україн. Закон України від 08.09.2011 р. № 433-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>

29. Про ратифікацію Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. Закон України від від 16.03.2000 № 1547-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. N 21. ст.161.

30. Конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. Міжнародний документ, Конвенція ООН від 11.04.1980 №995_003. Офіційний вісник України. 2006. № 15. ст. 1171.

31. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. Закон України N 1547-III (1547-14) від 16.03.2000// Відомості Верховної Ради. 2000. N 21. ст.161.

32. Про ратифікацію Угоди між Україною та Федеративною Республікою Німеччина про заохочення здійснення та взаємний захист інвестицій. Закон України від 11.10.1994 № 193/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. N 42. ст.385.

33. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Бельгійсько-Люксембурзьким Економічним Союзом про взаємне заохочення і захист інвестицій. Закон України від від 26.02.1997р. №118/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. N 18. ст.126.

34. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Італійської Республіки про сприяння та захист інвестицій. Закон України від 15.11.1996 № 512/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. N 3. ст. 12.

35. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Казахстан про заохочення та взаємний захист інвестицій. Закон України від 02.06.1995 № 207/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1995. N 22. ст.166.

36. Про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємне заохочення та захист інвестицій. Закон України від від 12.01.1993. Офіційний вісник України. 2005 р. № 29. ст. 1751.

37. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 40. ст.2021.

38. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 17.02.2011 №3038-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 34. ст.343.

39. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності. Закон України від 23.12.1998 № 351-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. N 5-6. ст.44.

40. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р.№ 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

41. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків. Закон України від 16 липня 1999р. № 991-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №40. Ст.363.

42. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21.06.1995 № 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-п#Text>

43. Про угоди про розподіл продукції. Закон України від 14.09.1999 № 1039-XIV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1039-14>

44. Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження. Закон України від 17.02.2000 року № 1457-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 12. ст.97.

45. Директива Ради ЄС “Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ICI)” № 85/611/ЄС від 20 грудня 1985 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_293

46. Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств. Декрет КМУ від 31.12.1992р. № 24-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/24-92>

47. Про державне мито. Декрет КМУ від 21.01.1993р. № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text>

48. Про затвердження Інвестиційної програми спільного українсько-корейського підприємства з іноземною інвестицією у формі закритого акціонерного товариства "АвтоЗАЗ - ДЕУ". Постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.1998 № 362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/362-98-п>.

49. Про затвердження Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора. Постанова КМУ від 30.01.1997 р. № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-97-п#Text>

50. Про затвердження Порядку визначення продукції власного виробництва підприємств з іноземними інвестиціями. Постанова КМУ від 05.09.1996 р. № 1061. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1061-96-п#Text>

51. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання. Постанова КМУ від 6 березня 2013 р. №139. (втратив чинність 27.09.2016) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2013-п#Text>

52. Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів. Постанова КМУ від 22.05.1996 р. №549.

53. Порядок формування, експертизи та обговорення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Постанова КМУ від 17.07.2003 р. № 1094. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2003-п#Text>

54. Про деякі питання іноземного інвестування. Указ Президента України від 07.07.1998р. № 748/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/748/98#Text>

55. Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів. Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 11 квітня 1980 року №. 995_003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text

56. Про додаткові заходи щодо залучення іноземних інвестицій в економіку України. Указ Президента України від 07.07.2003р. № 580/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580/2003#Text>

57. Про затвердження Положення про порядок здійснення іноземних інвестицій шляхом набуття у власність нерезидентами облігацій

внутрішніх державних позик. Наказ Мінфін України від 19.01.2004 № 17. Офіційний вісник України. 2004 р. № 5. ст. 277.

58. Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування. Рішення НКЦПФР від 10.09.2013р. № 1753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#Text>

59. Питання Національної інвестиційної ради. Указ Президента України від 12.03.2020р. № 79/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/79/2020>

60. Інструкція про порядок реєстрації представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні. Наказ МЗЕЗторг України від 18.01.1996 № 30 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-96>.

СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. К., 2006. С. 94. 592 с.

2. Бойка В.І. Поняття та ознаки корпоративного інвестування як правової категорії. (С.591.) С. 587-591. URL: [https:// conference. nau. edu.ua /index.php/AERO/AERO2013/ paper/viewFile/1871/1105](https://conference.nau.edu.ua/index.php/AERO/AERO2013/paper/viewFile/1871/1105)

3. Бутузов В.М, Марущак А.І. Правові основи інвестиційної діяльності: Навчальний посібник. К.: КНТ, 2007. С.26. 256с.

4. В.М.Коссаk, Ю.Б.Бек. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. Програма спецкурсу та методичні рекомендації для студентів юридичного факультету. Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. 2006. 32 с.

5. Вінник О. М. Господарське право: навч. посібник. 2-ге вид., змінене та доп. К. : Правова єдність, 2011. 766 с.

6. Вінник О. М. Інвестиційне право: навч. посіб. / О. М. Вінник. – К.: Юридична думка, 2005. – 568 с.

7. Вінник О.М. Інвестиційне право: Навчальний посібник. К., Правова єдність. 2009. С. 57. 616 с.

8. Гвоздю С.Ю. Кошти іноземних інвесторів як джерело фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств. Актуальні проблеми економіки, 2011. №6. с. 67-74.

9. Господарське право України: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. Х.: “Одіссей”. 2010. С.38. 608 с.

10. Господарське право: навчальний посібник у схемах і таблицях. За заг. ред. канд. юрид. наук, доц. Шелухіна М.Л. К.: Центр навч. Літ., 2010. 616 с.

11. Гриценко В.В. Інвестиційні фонди: стан та перспективи розвитку. Вісник економічної науки України. 2008. №2. С. 27-31
12. Дмитриченко Л.І., Кутрань К.В. Державні механізми сприяння венчурному підприємству в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Фінанси України, 2011. №1. с. 23-30.
13. Доценко А. В. Формування інвестиційної політики зі стратегічних позицій розвитку України // Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 8. С. 12–17.
14. Економіка підприємства: підручник. Швиданенко Г. О., Васильков В. Г., Гончарова Н. П. [та ін.] ; за заг. ред. Г. О. Швиданенко. К.: КНЕУ, 2009. С. 326. 598 [2] с.
15. Жорнокуй Ю. М. Поняття спільного (корпоративного) інвестування. Підприємництво, господарство та право. 2005. № 10. (С.9-10). С. 8–11.
16. Журавель А.В. Державні гарантії здійснення інвестиційної діяльності в Україні. Південноукраїнський правничий часопис 2014р. №4. С.102. С. 101-104.
17. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. М.: Гелиос АРВ, 1999. – 451 с.
18. Клапятий Д. Й. Інвестиційні фонди договірної типу: історія та сучасний стан розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. № 22. С. 235–240.
19. Клапятий Д. Й. Поняття пайового інвестиційного фонду. Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. 2014. № 72. С. 212–218.
20. Коссак В.М. Правове регулювання іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги в Україні: Підручник: Рекомендовано МОН України. В.М.Коссак, М.О. Михайлів. К.: Прав. Єдність. 2009. 309с.
21. Кудрявцева В.В. Кодифікація інвестиційного законодавства України: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04. В.В. Кудрявцева. Х., 2010. С.82,84, 86-87. 228 с.
22. Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. К.: Наукова думка. 1993. С.9. 159 с.
23. Маргіта Н.О. Мотиваційні передумови формування регіональної інвестиційної політики. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 3. Т. 2. С.73-78.

24. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; За заг. ред. В. К. Мамутова. К. : Юрінком Інтер, 2011. - 688 с.
25. Омельченко А.В. Інвестиційне право: Навч. посіб. К.: Атіка, 1999. С. 11.
26. Пересада А.А., Майоров Т.В. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник: Рекомендовано МОН України; Львів. Нац. ун-т ім. І. Франка. К.: Знання, 2007. 335с.
27. Петрина В.Н. Зовнішньоекономічна діяльність як предмет правового регулювання. Часопис Київського університету права. №1. 2014. С.174-179.
28. Пожувєв О.В., Кондратенко В.В. Формування інноваційної політики промислового підприємства. 2013. С.114-118. С.115. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/evzdia_4_114.pdf
29. Полотай В. Класифікація інвестицій: теоретичний та прикладний аспекти. Предпринимательство, хозяйство й право. 1999. № 10. С. 27.
30. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання. Еко номіка України. 1995. № 2. С. 22-26. С.24
31. Прокопенко А.О. Інституційні інвестори як фінансові посередники на фондовому ринку. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. Маріуполь: ДВНЗ “ПДТУ”, 2011. Вип. 2. 288 с.
32. Самуэльсон П. Економіка. Вводний курс. М.: Прогресе, 1984;
33. Пересада А.А. Основи інвестиційної діяльності. К.: Вид-во «Лібра», 1996. С. 6.
34. Симсон О.Е. Правові особливості договорів інвестиційного характеру: Автореф. дис... канд. юрид. Наук. Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Х., 2001. С.12.
35. Смітюх А В. Правові основи інвестиційної діяльності: Навчальний посібник. Київ. Істина. 2013. С. 207. 420 с.
36. Теньков С. Проблемні питання правового регулювання фінансування будівництва житла (огляд судової практики). Вісник господарського судочинства. 2006. № 2. С.177. С. 176 – 179.
37. Теорії інвестицій. Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. К. 2000. 345 с.
38. Фурдичко Л.Є. Інститути спільного інвестування: міжнародний досвід, специфіка та розвиток в Україні / Л.Є. Фурдичко // Регіональна економіка. 2009. № 1. С. 81-88.

39. Чабан О.М. Інвестиційний договір (контракт) як форма здійснення інвестицій: поняття та особливості. Правова держава: щорічник наукових праць. Вид. 9. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 356 с.

40. Чернадчук Д. В. Інвестиційне право. Навч. посіб. для ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2001. (С. 16). 260 с.

41. Шишка Р.Б. Інвестиційне право України: посібник. К.: Видавництво Ліра-К. 2015. С. 11. 328с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА БАЗОВА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. База даних «Законодавство України». Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Господарський процесуальний кодекс України. Закон України від 06.11.1991р. Відомості Верховної Ради України. 1992. №6. Ст.56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

3. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436 – IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

4. Цивільний кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 – 44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Податковий кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. №13-17. С. 556. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

6. Митний кодекс України. Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 44-48. Ст.552. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

7. Про національну безпеку: Закон України від 24.11.2021, №1150-IX. База даних «Законодавство України». Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

8. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003

№ 755-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 31-32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.

9. Про захист іноземних інвестицій в Україні. Закон України від 10 вересня 1991р. № 1540а-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. №46. Ст.616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540a-12#Text>.

10. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16 квітня 1991р. № 959-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 29. Ст.377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

11. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18 вересня 1991р. №1560-XII. База даних «Законодавство України» / Відомості Верховної Ради України. 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

12. Про інноваційну діяльність. Закон України від 4 липня 2002р. № 40-IV. Відомості Верховної Ради України. 2002. №36. Ст.266.

13. Про інститути спільного інвестування. Закон України від 5 липня 2012р. Відомості Верховної Ради України. 2013. №29. Ст.337.

14. Про міжнародні договори України. Закон України від 29 червня 2004р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст.540.

15. Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні. Закон України від 08 вересня 2011р. № 433-IV. Відомості Верховної Ради України. 2012. №19-20. Ст.166.

16. Про режим іноземного інвестування. Закон України від 19 березня 1996р. № 93/96. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 19. Ст.80.

17. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків. Закон України від 16 липня 1999р. № 991-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №40. Ст.363.

18. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 12 липня 2001р. № 2664-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. №1. Ст.1.

19. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. N 31 Ст.268.

20. Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності техногенних парків. Закон України від 16 липня 1999р. №991-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. №40. Ст.363.

21. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків. Закон України від 30 жовтня 1996р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №51. Ст.292.

22. Про концесію. Закон України від 16 липня 1999р. Відомості Верховної Ради України. 1999. №41. Ст.372.

23. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 23. Ст.158.

24. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 13.12.1991 № 1977-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 12. Ст.165

25. Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України від 09 липня 2003 р. № 1057-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 47. Ст. 372 .

26. Про спеціальну (вільну) економічну зону «Порто-франко» на території Одеського морського торговельного порту. Закон України від 23 березня 2000 р. № 1607-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 26. Ст.208.

27. Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу «Курортوپоліс Трускавець». Закон України від 18 березня 1999 р. № 514-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 18. Ст. 139.

28. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України від 12 липня 2001р. Відомості Верховної Ради України. 2002. №1. Ст. 1.

29. Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 1996 р. N 549. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/549-96-%D0%BF>.

30. Про затвердження структури Секретаріату Кабінету Міністрів України: Постанова КМУ від 23 серпня 2016 р. № 564. База даних «Законодавство України» / Офіційний вісник України. 2016 р. № 69. ст. 2333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2016-п#n9>.

31. Про затвердження Положення про Урядового уповноваженого з питань інвестицій, залучення фінансової допомоги в умовах воєнного стану, формування фонду відновлення та трансформації економіки, фонду підтримки малого та середнього бізнесу, фонду відновлення майна та зруйнованої інфраструктури, фонду обслуговування та погашення державного боргу, фонду підтримки армії, гуманітарного фонду: Постанова КМУ від 8 серпня 2016 р. № 647. База даних «Законодавство України». Офіційний вісник України. 2016 р. № 77. ст. 2563. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/647-2016-п..>

32. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо Урядового уповноваженого з питань залучення фінансової допомоги в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 16 березня 2022 р. № 288. База даних «Законодавство України». Урядовий кур'єр. 2022. № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/288-2022-п>.

33. Про затвердження Порядку державного фінансування капітального будівництва. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1764. Офіційний вісник України. 2002. № 52. Ст. 2374.

34. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсягів квот у 2021 році. Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2020 № 1129. Офіційний вісник України. 2021. №4. Ст. 221.

35. Про впорядкування контролю за зовнішньоекономічною діяльністю резидентів України. Указ Президента України від 21 лютого 2000р. Офіційний вісник України. 2000. №8. Ст. 309.

36. Про ліквідацію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Указ Президента України від 23 листопада 2011 № 1069/2011. Офіційний вісник України. 2011. № 94. Ст. 3418.

37. Коссак В.М. Правове регулювання іноземних інвестицій та міжнародної технічної допомоги в Україні. Підручник: Рекомендовано МОН України / В.М.Коссак, М.О. Михайлів. К.: Прав. Єдність. 2009. 309с.

38. Лелик Л. І., Оліховська М. В. Реінжиніринг у системі менеджменту як сучасний напрям управління інноваційним бізнесом. / Розбудова інноваційних економіки, менеджменту та освіти в умовах нової соціальної реальності: VI Міжнар. науково-практ. конф. / Проблеми модернізації України : зб. наук. пр. / МАУП. Київ: ПрАТ «ВНЗ «МАУП». 2021. № 12. С.132-135.

39. Малахова Ю. А. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної активності підприємств. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2021. №2./ URL: http://www.economy. nauka. com.ua/pdf/2_2021/93.pdf

40. Магас Н.В., Лелик Л.І. Вплив процесів техноглобалізму на формування фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Актуальні питання вдосконалення певних галузей права України: кол. Монографія / кер. авт. кол.: Л.І. Лелик, В.Г. Яворська; ПрАТ «ВНЗ «МАУП». Дрогобич: Посвіт. 2020. С. 221-250.

41. Маркевич К. Л. Регулювання ПП в контексті національної безпеки: міжнародний досвід та висновки для України. Теоретичні і при-

кладні питання економіки: збірник наукових праць. / Київ. 2020. №1. С. 141-153.

42. Маркевич К. С. «Зелені» інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст: аналітична доповідь. / Маркевич К., Сіденко В. Київ: «Заповіт», 2019. – С. 9-53. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf

43. Маркевич К.Л. Регулювання ПП в контексті національної безпеки: міжнародний досвід та висновки для України. Теоретичні і прикладні питання економіки: збірник наукових праць. 2020. №1. С.141-153.

44. Оліховська М. В., Костецька І. І. Механізм державного регулювання залучення інвестицій у розвиток економіки. Вектори модернізації економіки України в контексті сталого розвитку: Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Луцьк: Волин. ін-т ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП». 2021. С. 37-44.

45. Ольвінська Ю. О. Статистичний аналіз інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в Україні. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2021. URL: http://www.economy.ayka.com.ua/pdf/8_2021/91.pdf

46. Остапенко С.О., Намясенко Ю.О. Іноземні інвестиції як потенційний фактор пастки бідності для України. Бізнес Інформ. 2021. №8. С.19-28.

47. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. [Текст] // Авт.-упор. Андрощук Г.О. та ін.- К.: Парламентське вид-во, 2009 – 632 с.

48. Хилько М. І. Екологічна безпека України [Текст]: Навчальний посібник // М. І. Хилько. К., 2017. С.71. URL: <http://www.philosophy.kiev.ua/uploads/editor/Files/Vykladachi/Hylko/Хилько%20М.І.%20Екологічна%20безпека%20України.%20Навч.%20пос..pdf>

ДОПОМІЖНА:

1. Андрієнко В. В. Відповідальність сторін за договором форфейтингу. Науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції» є фаховим виданням категорії «Б» на підставі Наказу МОН України (Дніпро, 9 лютого 2021 р.). – Дніпро: Юрид. ф-т Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, 2021. № 2. С. 14-18.

2. Банчук-Петросова О. В. Умови успішного державного регулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Публічне управління та митне адміністрування. – 2021. - № 4 (31). – С. 5–8.

3. Беззубов Д. О. Поняття принципів інвестиційного права. Сучасна університетська правова наука. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, Національний авіаційний університет, 23 лютого 2018 р. 2018 Том 2. С. 229-230. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/33005/1/%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%B7%D1%83%D0%B1%D0%BE%D0%B2%20%D0%94.%D0%9E.%2C%20%D0%97%D0%B0%D1%97%D0%BA%D0%B0%20%D0%92.%D0%9F..pdf>

4. Бірюков О. В. Дослідження інноваційної діяльності: термінологічні аспекти / О. В. Бірюков // Управління розвитком складних систем. 2013. Вип. 14. С. 5-10. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Urss_2013_14_3.pdf

5. Бойчук Н. Р. Види та форми державного інвестування. Економікоправові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр. за матеріалами II Круглого столу (м. Харків, 17 травня 2019 року)/ редкол. С. В. Глібко, А. М. Любич, О. Ю. Палант: Харків, НДІ ПЗІР НАПрН України, 2019. с. 98–107. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/17.05.19/17_05_2019-98-107.pdf

6. Брижань І.А. Особливості економічного розвитку України на основі інноваційного фактору. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2012. №5. Т.2. С. 112-116.

7. Бублик С.Г. Механізм бюджетного фінансування науково-технологічної діяльності. Економіка та держава. 2011. №5. с. 129-131.

8. Васюк С. В. Питання щодо поняття інвестиційного договору. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 4. С. 107-109. URL: [http://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/664/1/\(%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%204\).pdf#page=107](http://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/664/1/(%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%204).pdf#page=107)

9. Віннікова В.В., Віннікова В.А. Інвестиційне забезпечення якості готельних послуг: регіональний аспект. Бізнес Інформ. 2021. №8. С.29-39.

10. Гвоздю С.Ю. Кошти іноземних інвесторів як джерело фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2011. №6. с. 67-74.

11. Герасименко Д. Є. Лізинг як особлива форма інвестицій. Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи роз-

витку : матеріали V всеукр. наук.-практ. конфер., м. Миколаїв, 24-25 листопада 2020 р. Миколаїв : МНАУ, 2021. С. 96-98. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10669/1/zbirnyk-tez-25-11-21-96-98.pdf>

12. Гладь Ю. О. Використання електронного підпису при укладенні зовнішньоекономічних договорів громадянами України та юридичними особами України. Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного, ІТ та Інтернет права: матеріали П'ятої міжнародної науково – практичної конференції (Львів, 28 травня 2021 р.). – Львів: Юрид. ф–т Львів. нац. ун–ту ім. І. Франка, 2021. С. 17-24.

13. Горник В. Г. Вплив держави на формування інноваційної моделі розвитку України. Право та державне управління. 2019. № 2 (35) том 1. С. 156-167. URL: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/27.pdf

14. Гош О. Соціально-економічний лад реформованості України: основні необхідні інновації. Економіка України, 2011. №3. с. 78-88.

15. Гусев В.О., Мужилко О.О. Парадигма сталого інноваційного розвитку України. Економіка та держава. 2011. №9. с. 115-118.

16. Деревянко Б. Щодо формування та діяльності спеціалізованого інвестиційного суду України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 323–327. URL: http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/8292/1/Derevyanko__03.2020.pdf

17. Дикань В. В., Цзян Пань. Передумови та перспективи інноваційно-інвестиційного співробітництва України та Китаю. Науковий вісник Херсонського державного університету, серія: Економічні науки. 2020. № 38. С. 7-12. URL: <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/641/632>

18. Дмитриченко Л.І., Кутрань К.В. Державні механізми сприяння венчурному підприємству в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності. Фінанси України. 2011. №1. с. 23-30.

19. Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. Роль держави у подоланні бар'єрів на шляху до реалізації заходів з енергозбереження на підприємствах. Економіка та держава. 2020. С.24–29.

20. Журавель А.В. Державні гарантії здійснення інвестиційної діяльності в Україні. Південноукраїнський правничий часопис 2014р. №4. С.102. С. 101-104.

21. Зельдіна О. Поняття інвестиційно-інноваційної моделі в умовах сталого розвитку економіки України. Підприємництво, Господарство і Право. 2020. № 7. С. 83-88.

22. Зикіна В.О. Формування та використання стратегії інноваційної політики. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2011. №5. Т.3. С. 239-243.
23. Касяненко, І. А., Грінко, І. М. Аналіз впливу цифровізації економіки на залучення прямих іноземних інвестицій в Україну. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2021. № 2 (103). С. 81–86.
24. Кириченко О.А., Вигівська Ю.І. Інноваційний розвиток економіки в контексті сучасної теорії модернізації. Економіка та держава, 2011. №7. с.13-16.
25. Коваленко Ю. М., Лещенко М. А. Недержавні пенсійні фонди як учасники інвестиційного ринку України. Проблеми і перспективи економіки та управління. Фінансові ресурси: проблеми формування та використання. 2021. № 3 (27). С. 190-199. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/252977/250223>
26. Козар А. Інноваційний розвиток як шлях до конкурентоспроможної економіки України. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2012. №2. Вип.105. С. 257-259.
27. Козяр М. Особливості укладання зовнішньоекономічних контрактів. Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Вінниця: Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ КНТЕУ. 2021. № 115. С. 37-43.
28. Колєватова А. В. Сучасний стан залучення іноземних інвестицій в економіку України. Вісник Миконаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Секція: Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. № 22. С. 1080-1084.
29. Корольков В.В. Технологічна домінанта забезпечення розвитку економіки, заснованої на знаннях: еволюція моделі виробничої функції. Економіка і прогнозування, 2011. №1. с. 131-142.
30. Кудрявцева В. В. Інвестиційне законодавство України та національна інвестиційна безпека. Право та інноваційне суспільство. 2019. №2(13). С. 13–19. URL: <https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/16382/1/doc2.pdf>
31. Лопатинський Ю. М., Водянка Л. Д. Державне регулювання інноваційної діяльності: зарубіжний досвід. Економіка та управління національним господарством. Інфраструктура ринку. 2018. № 16. С. 31-39. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/7.pdf

32. Макаренко А. С. Правовий статус суб'єктів інвестиційної діяльності. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018. Том 29 (68) № 3. С. 56-60. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/3_2018/12.pdf

33. Маргіта Н. О. Мотиваційні передумови формування регіональної інвестиційної політики. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 3. Т. 2. С.73-78.

34. Махортов Ю. О., Набієва Д. С. Використання сучасних інноваційних технологій підприємствами АПК. Економіка та суспільство. 2020. № 22. С. 54-60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/73/68>

35. Михайленко О. Г., Красникова Н. А. Вплив іноземних інвестицій на розвиток економіки України в умовах глобалізації. Ефективна економіка. 2020. № 7. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8046> (дата звернення: 28.02.2022).

36. Морозова І. В., Прокопенко І. А. Тенденції та перспективи усунення подвійного оподаткування. Збірник матеріалів Міжуніверситетської студентської науково-практичної конференції клубу «Міжнародник» кафедри міжнародної економіки «Розвиток світової економіки в умовах глобалізації» м. Ірпінь, 3 грудня 2020, Університет Державної фіскальної служби України. 2020. С. 61-65.

37. Науменкова С.В., Перконос П.П. Особливості діяльності зі спільного інвестування в Україні. Економіка. Проблеми економічного становлення. Вісник №1. 2011. С.119-128.

38. Никифоров А. Є. Інтелектуальні об'єкти інвестиційної діяльності: комплементарність та відмінність. Економіка і суспільство. 2020. № 22. С. 246-253. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/208/199>

39. Новак І. М., Школьний О. О., Вернюк Н. О. Генезис методології теорії інвестування. Економіка та суспільство. 2021. № 24 С. 65-73. URL: <http://lib.udau.edu.ua/bitstream/123456789/8447/1/%D0%95%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%9C%D0%86%D0%9A%D0%90%20%D0%A2%D0%90%20%D0%A1%D0%A3%D0%A1%D0%9F%D0%86%D0%9B%D0%AC%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E.pdf>

40. Олефір В. Основні механізми та засоби державного регулювання зовнішньоекономічних відносин. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 3. С. 108-114.

41. Партин Г. О., Дідух О. В. Капітальні інвестиції: сутність, сучасні тенденції та вплив на зростання обсягів ВВП. Ефективна економіка. 2021. № 3. С. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8756> (дата звернення: 28.02.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.3.86. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/88.pdf
42. Погорєлова Т. О. Інноваційні технології в управлінні персоналом на сучасному підприємстві. Вісник НТУ «ХПІ», серія: Економічні науки. 2018. № 15 (1291) С. 101-104. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36357/1/vestnik_KhPI_2018_15_Pohorielova_Innovatsiini.pdf
43. Рибалова Л. Правове регулювання зовнішньоекономічних договорів (контрактів) у господарській діяльності. Перспективні напрями розвитку наукової думки в ХХІ ст.: зб. наук. праць за матер. III Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки України, присвяченої 30-річчю незалежності України, 14 травня 2021, Одеса: Міжр. Академія управління персоналом Одеськ. ін-т. Інститут проблем ринку та екол. досліджень НАН України. 2021. С. 164-171.
44. Рим Т. Я. Відповідальність учасників інвестиційних відносин у будівництві за порушення грошових зобов'язань. Часопис цивілістики. 2020. № 39. С. 30-35. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/377/422>
45. Рим Т. Я. Цивільно-правова відповідальність учасників інвестиційних відносин у будівництві: загальнотеоретичний аспект. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. № 3 (32). С 21-25. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v3_2020/7.pdf
46. Рубан, К. С. Зовнішньоекономічна діяльність України: аналіз та перспективи розвитку = Foreign economic activity of Ukraine: analysis and prospects of development: бакалаврська робота; спец. 051 “Економіка” / К. С. Рубан; наук. кер. Г. В. Єфімова. – Миколаїв: НУК, 2021. – 81 с.
47. Сластьоненко О. О. Особливості правового регулювання митних режимів в Україні. Шістдесяті економіко-правові дискусії : матер. міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 27 жовтня 2021 р. – Львів, 2021. – С. 72–75.
48. Сокурєнко П. І. Інвестиційна політика як ефективна форма управління ухваленням інвестиційних рішень. / П. І. Сокурєнко, О.Ф. Кришан // Європейський вектор економічного розвитку. 2010. № 1. (8). С. 208–214.

49. Тарлопов, І. О. Статистичне оцінювання інвестиційного співробітництва між Україною та Країнами ЄС. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки». 2021. № 2 (103). С. 91-96. URL: <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/67/60>
50. Трофименко О. Тенденції розвитку інновацій в енергетичній сфері в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*, 2020. № 22. С. 1-5. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/142/136>
51. Федоров Г. О. Інвестиційна діяльність в Україні: історико-правовий аналіз. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 230–236. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/36.pdf
52. Федоров, Г. О. Адміністративно-правове регулювання залучення іноземних інвестицій: міжнародний досвід. *Право та державне управління*. - 2019. - № 2 (35), т. 2. - С. 60–65.
53. Федоров, Г. О. Напрями удосконалення організаційно-економічного механізму державного регулювання залучення інвестицій. *Державне будівництво*. – 2018. – № 1. С. 76–88. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4352/Napriamy%20udoskonalennia%20orhanizatsiino-ekonomichnoho%20mekhanizmu%20derzhavnoho%20rehuliuvannia%20zaluchennia%20investysii%20_Fedorov%20H%20O_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y
54. Хоменко І. О., Волинець Л. М., Чубикіна А. О. Стратегічні засади інвестування в людський капітал для забезпечення розвитку національної економіки України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 1. С. 38-45.
55. Чорнобай А. В. Інвестиційна складова політики доходів. *Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід*. № 6. 2021. С. 48-51.
56. Чуницька І. І. Інвестиційний клімат України: сутність, проблеми та шляхи їх вирішення. / *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3. С. 111-117.
57. Чуницька І. І., Нізельська М. А. Прямі іноземні інвестиції в Україну: проблеми та шляхи їх вирішення. *Приазовський економічний вісник: економіка та управління національним господарством*. 2019. № 3 (14). С. 118-122.
58. Шишко А. В. Уніфіковані звичаї при укладанні зовнішньоекономічних договорів. *Вісник студентського наукового товариства, Харків: ХНТУСТ*. 2020. № 2. С. 75-78.

59. Шміло І. О. Деякі питання щодо врахування ризиків в господарсько-правовому регулюванні інвестиційної діяльності. Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр. за матеріалами II Круглого столу (м. Харків 17 травня 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 127–132. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2019/17.05.19/17_05_2019-127-132.pdf

60. Шміло І. О. Щодо окремих засобів захисту інтересів інвесторів: господарсько-правовий аспект / Шміло І. О. // Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів: зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 червня 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 161–165. URL: <https://ndipzir.org.ua/conference/2018/07/materials.pdf>

61. Щербіна В. С. Господарське право: підручник. - 4-е вид., перероб. і доп. К. : Юрінком Інтер, 2012. 896с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Офіційні веб-сторінки державних органів України

www.president.gov.ua – Президент України

Законодавча влада:

www.rada.gov.ua - Верховна Рада України

www.ombudsman.kiev.ua – Уповноважений Верховної Ради з прав людини

Виконавча влада:

www.kmu.gov.ua – Кабінет Міністрів України

www.minjust.gov.ua - Міністерство юстиції

Судова влада:

www.scount.gov.ua - Верховний Суд України

www.ccu.gov.ua - Конституційний Суд України

www.vgsu.arbitr.gov.ua – Вищий господарський суд України

Інші державні органи:

www.gpu.gov.ua – Генеральна Прокуратура України

www.ssu.gov.ua – Служба Безпеки України

www.rainbow.gov.ua – Рада Національної Безпеки та Оборони України

www.cvk.gov.ua – Центральна виборча комісія

www.vru.gov.ua – Вища Рада Юстиції

www.ukrstat.gov.ua – Державна служба статистики

www.reyestr.court.gov.ua - Єдиний державний реєстр судових рішень

Рекомендовані науково-аналітичні ресурси

www.liga.kiev.ua – останні юридичні та економічні новини (інформація оновлюється щохвилини)

www.lawschool.lviv.ua – український юридичний портал

www.niss.gov.ua – Національний інститут стратегічних досліджень

<http://parlament.org.ua/> - Лабораторія законодавчих ініціатив

<http://www.pravo.org.ua> – Центр політико-правових реформ

<http://www.justinian.com.ua/> - юридичний журнал „Юстиніан”.

<http://www.khpg.org/> - інформаційний портал Харківської правозахисної групи.

www.liga.kiev.ua - останні юридичні та економічні новини (інформація оновлюється щохвилини)

www.lawschool.lviv.ua - український юридичний портал

www.nbuv.gov.ua - Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського

Навчально-методичне видання

АНТОНЕНКО О. А.
ГРИГОРЕЦЬКА І. І.
ЖУРАВЕЛЬ А. В.
ДРИШЛЮК В. І.
КОСТРИЦЬКИЙ І. Л.
КУЛІНІЧ О. О.
ПАЩЕНКО О. М.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**Навчально-методичний посібник для студентів
Галузь 081 Право
Спеціальність 081 Право
Освітній рівень бакалавр**

Підписано до друку 24.11.2022. Формат 60х84/8. Папір офсетний.
Гарнітура «Times New Roman»/ Друк різнографія. Ум. друк .арк 11,5.
Надруковано з готового оригінал-макету.

Наклад 50 прим.
Видавництво ОДУВС
м. Одеса, вул. Успенська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3507 від 25.06.2009 р.